g. duhamel
viaţa şi aventurile lui salavin

bpt
biblioteca pentru toți

Ilustraţia copertei : *Harry Cuttman*

georges du

ham el

viaţa şi aventurile

lui salavin

*

(SPOVEDANIE LA
MIEZUL NOPŢII

NOUĂ ÎNTÎLNIRE
CU SALAVIN)

ÎN

R

O
M

Â
N

E
Ş

T
E

D

E

I
U

A

S
O

A
R

E

P
R

E
F

A
T

A

D
E

T

O
M

A

P
A

E
L

1966

EDITURA
PENTRU
LITERATURĂ

Georges Duhamel VIE

ET AVENTURES DE

SALAVIN *Confession de minuit*
Nouvelle rencontre de Salavin

Copyright by Mercure

de Franc

ePREFAŢA

I

_ - _

în 1927 Achille Ouy începea o monografie, despre Duhamel cu

întrebarea : *„Dar vai, se va putea admite ca un eseist prea puţin*

cunoscut să se creadă în stare a
zugrăvi portretul unuia din cei mai

buni, unuia din cei mai mari scriitori ai acestor timpuri ?" Cu un an mai

devreme acelaşi eseist tipărise un studiu intitulat *Despre rolul artistului*

şi poetului în viaţa socială (Filozofia

lui G. Duhamel. 1, Psihologul.)[1] Astăzi

întrebarea sună_ retoric şi ambiţia de

l Achîile Ouy, *Sur le role de l\irtiste et du*

a studia filozofia lui Du- harae! pare

poete dans la vie 50- *eiate (La philosophie de G.*

stranie. Duhamel, autor foarte citit în

Duhamel. I, Le Psycbologue), chez Marcel

veacul nostru, apare, văzut în

Cirard, Paris, 1926.

perspecti a unei vieţi laborioase şi de
ne, încheiată senin la vîrsta de 82 de

ani, ca un autor interesant şi semnificativ, deşi poate mai puţin

universal şi strălucitor decît o credeau contemporanii lui imediaţi. Cu

siguranţă, destinul literar al lui Duhamel nu va fi chiar ca cel al lui

Paul de Kock. (Eugene Sue, care plăcuse atît unui veac romantic al

aburului şi fertilizase imaginaţia
cîtorva scriitori români modeşti ca

Aiicescu, Bujoreanu sau Baronzi, după
o perioadă de crah literar pare să fie

preţuit din nou la dreapta şi tenebroasa lui valoare.) Scriitorul care a

hrănit două generaţii de intelectuali
oneşti, iubitori, de" cultură franceză,

receptivi la eseu şi la romanul „cu probleme", nu va cădea, probabil, însă

mult timp, îii ciuda răsturnărilor revoltătoare ale bunului gust, in

groapa unui nemeritat dispreţ ! Şi
totuşi sfiala lui Achille Ouy în faţa lui

Duhamel nu se justifică. Pentru că, ni se pare astăzi, o judecată echilibrată îl

poate situa pc Duhamel într-o categorie de scriitori pentru care

epitetul de „minori" este inevitabil,
deşi nu pe de-a-ntregul drept.

S-a spus că poeţi minori sînt cei citiţi de marele public doar în

antologii. în acest sens poezia lui Duhamel e fără îndoială minoră ; de

altfel însuşi autorul ci, părăsind-o după 1920 în favoarea prozei, pare să-

şi fi dat seama de acest lucru. S-a mai spus că, dacă toată lumea cunoaşte

cele cîteva pagini antologice ale poeţilor minori, există pentru fiecarc

din noi anumiţi poeţi minori citiţi în

întregime.[I]

Pentru prozatori însă.

I T. S. Eliot, Vv'/.'.tf i$ Minor Poeîry, iu

epitetul de „minor" se

volumul On Poctry and l'oels, I.ondon, Fabcr and

lasă dat mai anevoie.

Faber, 1957, ¿tp. 39—52.

Proza se citeşte cu mult

mai uşor decît poc/ia şi

există talente de a doua

mînă a căror marc

difuziune în public

rămîne decenii şi chiar

secole întregi

constantă, aşa dc pildă

Benjamin Constant cu al

său *Adolpbe* sau Bernarditi

dc Saint-Pierre, pe al

cărui roman, *Pjid }i Virgiuia,*

cîteva generaţii şi-au

făcut o curată şi solidă

educaţie sentimentală.

Criteriile ierarhiei jiu vor

putea fi deci, pentru

proză, reduse la ecoul

operei în public, şi un

romancier, chiar

posesor al unei largi

faime literare, poate fi

respins la examenul

unor criterii estetice

.Romanul modern nu creează, ca teatrul elizabetan sau comedia clasică

franceză, eroi al căror nume să rămînă simbolul, parţial sau total al

unei epoci. Chiar fără să fi ajuns la teoria dezintegrării personajului şi la

romanul „alb", romancierul secolului trccut şi cel contemporan nu-şi

îndreaptă forţele spre definirea
simbolică a vremii sale printr-o figură

centrală, sau dacă încearcă acest lucru nu îl reuşeşte (Prinţul Mîşkin

din *Idiotul* nu va fi luat niciodată drept un personaj simbolic al secolului al

XlX-lea, aşa cum Hamlet poate, ol singur, defini o civilizaţie). In romanul

modern rolul simbolic al eroului pare să-l joace *atmosfera* şi, aşa- cum

vorbim de Faust sau de Don Quijote,
vorbim azi de atmosfera balzaciană,

simbolică pentru lumea modernă, de atmosfera dqsto- ievskiană, de

atmosfera kafkianâ sau proustianã. Oglindi veacului nu mai are

înfăţişarea unor personaje stampate
de excepţie, ci se încheagă din unde

complexe şi difuze, din armonii şi disonanţe, din înneaga ţesătură a

romanului modern. Şi e probabil că romancierii „majori" sînt tocmai cei

care izbutcsc să creeze o *atmosferă simbolică* definitorie, parţial sau total,

pentru civilizaţia care i-a născut. Dar atmosfera unor romane poate fi — la

limită — grăitoare pentru epoca la care se referă şi cu preţul unor

concesii făcute gustului. Romanele polițiste degajă, în ansamblu, o

atmosferă „secolul XX" de netăgăduit,
deşi obţinerea acestei atmosfere nu se

bizuie pe un act deliberat creator, ci pe solicitarea, în cititor, a unor forţe

întrunite, puterea - creatoare de atmosferă simbolică şi respectul

bunului gust, definind romancierii „majori", ajută şi la definirea,

negativă, a celorlalţi romancieri. Printre aceştia din urmă, Duhamel

este cu siguranţă, unul dintre cei mai talentaţi'.

Viaţa lui Duhamel este, ca şi a altor
crcatori neîncoronaţi de Panias cu

supremele insigne ale geniului, cunoscută bine şi interesantă. Deşi în

1933, în *Observaţii asupra memoriilor imaginare,* Duhamel declară cu

orgoliu sobru *„Nu-mi voi scrie memoriile",* cîţiva ani mai tîrziu el

începe un ciclu de volume. *Lumini asupra vieţii mele,* în care îşi

povesteşte liber viaţa, mai ales în scopul, declarat, de *„a relua reveriilor*

ceea ce nu le aparţine", de a delimita, adică, elementul biografic propriu-zis

din' creaţia lui romanescă. Naraţiunea avansează încet,

îngreunată de mici eseuri, reflecţii, digresiuni.

Străbunicul patern al

scriitoruLui,[x]Nicolas

François Duhamel,

născut la 1768, fiu al

unui ţiglar, a practicat

el însuşi această

meserie. Soţia lui

Nicolas-François era

fiică de croitor. în

asccndenţa scriitorului

au existat, pe lîngă mici

meseriaşi, şi ţărani, de

la care crede Duhamel

că a moştenit o atracţie

specială pentru natură.

Oare ? E adevărat, între

plictiseala lui Valéry —

care exclama, în timpul

unei călătorii în Un-

garia, pe nişte coline

minunate : *„Degeaba voiajez,*

peste tot mi se arată acelaşi peisaj!"

— şi unele entuziasme

ale lui Duhamel se

deschide o distanţă.

Totuşi sensibilitatea

acestuia din urmă în

faţa naturii nu pare să fi

provocat ecouri de-

osebite în operă.

Romanele lui sînt mai

ales citadine, în poezie

metafora rămîne uscat

omenească. *Fabule din grădina*

med se ocupă doar de

„grădina", cea mai

umanizată formă a

naturii, în sfîrşit, nici

eseurile nu par a dovedi

o vibraţie aparte în faţa

naturii. In acest

domeniu Duhamel e mat

degrabă, ca mulţi

prieteni ai săi,

antiromantic. Din

memorii mama lui

Duhamel apare ca o

figură destul de ştearsă,

prea ocupată cu grijile

— într-adevăr infinite —

ale casei, pentru ca să

poată fi o prezenţă

puternică în viaţa

copiilor ei. Menajul

părinţilor lui Duhamel a

fost chinuit şi ciudat

(scriitorul declară *„N-aş*
vrea, pentru nimic în lume să-mi

retrăiesc copilăria"), dominat

dc figura fantastă a

tatălui, născut la Şaptea

ii în 1849, un bărbat

animat de intenţii

contradictorii, croind

mereu planuri greu

realizabile, circumscrise

însă unui orizont foarte

îngust burghez,

nepăsător de viitorul

familiei, dorind mereu

schimbări —■ cel puţin

de dort.iciliu — con-

fundînd realul cu

posibilul şi principiile

cu capriciile. în prima

copilărie a scriitorului

familia s-a mutai la

Havre, unde tatăl,

corespondent la *Le Figaro,*
„se plimba pe cheiuri, vizita vapoarele,

punea întrebări căpitanilor, îi

frecventa ps armatori, colinda sălile
de spectacol, muşca cu toţi dinţi

Ivin din viaţa pe care o iubea jură
mei un fel de pudoare şi fără nici un

fel de ipocrizieCopilul era destul de debil în acea perioadă şi găsim în

Memorii un pasaj viu ţi pitoresc
despre remediile de acum aproape o.

sută de ani împotriva anemiei,
semănînd vag cu rituri primitive :

„Diferite boli din prima copilărie mă lăsaseră slăbit şi bătrînul sanitar care

locuia pe atunci la Septeuil a prescris
să mi se dea să beau sînge cald. Iata,

cti siguranţă, una din amintirile oribile ale copilăriei mele. Măcelarul,

care ţinea prăvălia in piaţa triunghiulară numită «Le Pavé» omora

el însuşi, într-un hangar, animalele destinate cumpărătorilor. In zilele

citul această operaţie dramatică avea loc, mama mă aducea în curtea

măcelăriei. Boului, legat de picioare, ;
se punea o mască de piele în care era

în acest scop familia se mută din nou la Paris, în 1893. Un prim 'prieten

intim, Jules K., model. parţial al lui Justin Veill din *Chronique des*

Pasquiers (Cronica familiei Pasquier), do care Georges se ataşează după

intrarea la şcoală, este călcat de tren,
lăsind regrete crispate în sufletul

viitorului scriitor. Mai tîrziu încep însă plăcerile şcolare, primele lecturi,

clasicii, François Copée şi Edmond Rostand, intrarea la liceul Buffon.

Clientela pariziană nu-l satisface pe
Du- liamel-tatăl şi familia se mută la

Nièvre, băiatul urmînd să continue liceul intern la Nevers. La Nièvre un

ţăran bătrîn, père. Vaiete, un Isaac Walton renăscut, îl învaţă pe docilul

copil arta pescuitului, numele plantelor, secretele benigne ale

naturii. Nici popasul la Nièvre nu se dovedeşte mai lung. Zbuciumatul tată

Nu după multă vreme Georges se mută în oraş, într-o cameră împărţită

cu alt băiat. Sentimentul independenţei aduce după sine

primele elanuri literare, încurajate de prietenia, nouă, cu Charles Vildrac, cu

care are primele discuţii pasionat anti-romantice. Vildrac ţinea un mic

cenaclu literar, frecventat de persoane obscure mai tîrziu, ca

Balagny, Ba- det, Paul Cilma, Léon Deubel. Tinerii momentului 1900 îşi

căutau maeştrii. Prozatorii nu păreau prea dornici să facă discipoli. De altfel

A. Daudet murise în 1897, Zola urma să se stingă în 1902, iar de linia

opusă, de J. Huysmans, de Léon Bloy, anturajul lui Duhamel nu părea sa

vrea apropierea. Poeţii ? Mallarmé, singurul „magistru" murise, ca şi

dezordonaţii Verlaine şi Rimbaud.
Valéry tăcea, Claudel era pe cealaltă

faţă a globului, Francis Jammes în provincie, Paul Fort la cafenea — ceea

ce tinerii serioşi nu puteau suporta —
Maeterlink în străinătate. In cercurile

elegante, ca cele frecventate de Proust, de Robert de Montesquiou,

uneori de Gide, de Barrés, tinerii burghezi studioşi nu aveau, cum e

firesc, acces. Grija lui Duhamel se îndrepta în primul rînd spre

definitivarea carierei. în toamna lui 1902 cl începe să-şi dea examenele

pentru certificatul de ştiinţe naturale,
iar îu •mul următor intră la facultatea

de medicină. Familia lui nomadă şi scandaloasă începea să se disperseze.

Vildrac se căsătorește cu Rose, sora mai mare a lui Duhamel, divorțată de

un funcţionar tăcut, iar Paul Cilma o ia pe cealaltă sori. Temporarele

prietenii literare încercau să se întărească prin alianţe matrimoniale,

ca odinioară alianţele dintre principi !
Perioada studenţiei e descrisă în

romanul *La pierre d'Horeb.* Ii momentul primelor afaceri

sentimentale mai complicate, al probităţii profesionale, al studiului

crîncen, al practicii la spitale, lingă diferiţi maeştri, fiecare cu ticuri şi

capricii specific« şi plicticoase. E şi momentul prieteniei dulcegc — cu

Gabriel Adain, reflectată parţial în romanul *Doi oameni,* prietenie supusă

din nenorocire psihozei cicloide a capriciosului Gabriel, care, ca şi

Salavin în ficţiune, reuşea să o otrăvească cu reproşuri şi să o

sterilizeze cu exaltări. Alături de Adain face Duhamel primul voiaj în

Italia, trccînd Alpii, pe jos, prin Elveţia. Entuziasm de drumeţ liniştit,

care nu iubeşte excesele. La Monte Carlo, Duhamel nu-şi ascunde repulsia

pentru lupta nebună cu norocul. El notează despre cazino : ,,*Clădirea*

este foarte ¡irită. Şi în afară de asta,
in ochii mei, e simbolul ridicul al vieţii

leneşe şi artificiale, al plăcerilor scandaloase, al banilor rău cîştigaţi şi

rău pierduţi, al frivolităţii celei mai găunoase şi mai obraznice. M-am

hotărît să intru, ca în peştera Gorgonei." Sociabilitatea lui bine

cunoscută n,u devine niciodată viciu,
nici dorinţa de singurătate pasiune. .

Un fragment pe ton de confesiune ne
întăreşte această convingere; energia

sufletească a lui Duhamel este mijlocie, scriitorul nu poate atinge

extremele : *„încetul cu Încetul, de-a lungul anilor, am. prins gustul*

singurătăţii, şi ea a devenit pentru mine o nevoie majoră. Mă văd cu

multă lume, la 'mine sau la alţii. Sînt
cît se cuvine de sociabil, dur obosesc

repede în viaţa în comun. Încerc o vie plăcere să mă întreţin cu prietenii.

Dacă însă conversaţia te prelungeşte,
simt cum creşte în mbte, din minut in

minut, o nevoie de singurătate care dobîndeşte cu repeziciune un caracter

dureros. Vine un moment cînd nu mă mai pot stă~ pîni, mă ridic, umblu de-

a ^lungul şi de-a latul, privesc uşa cit
perseverenţă, mă agăţ de cel mai mic

pretext ca să ies cel puţin o clipă şi să trag o duşcă de singurătate, ca un

beţiv care ar merge într-un colţ de încăpere să înghită, in grabă, o

cinzeacă de rachiu. In sfîrşit sînt singur şi calmul se întoarce. A doua

zi, cu virtuţile restaurate în
singurătate, îmi aştept din nou

prietenii cu o sinceră şi vizibilă nerăb-
dare." Iată o purtare care o aminteşte

pe a lui Salavin. Regula scriitorului, formulată prea echilibrat, sună :

„cîteva ore de singurătate în fiecare zi, cîteva zile de singurătate în fiecare

săptămînă, cîteva luni de singurătate în fiecare an". Cu un asemenea

caracter furiile periodice ale lui Gabriel Adain devin în parte

explicabile. Ca o tristă curiozitate e de notat faptul că Adain a făcut parte

mondial şi a murit de tifos, în 1916, la Iaşi, unde a şi fost îngropat.

întors la Paris Duhamel îşi continuă viaţa de student în- tr-o cămăruţă pe

strada Vauquelin, fără foc, mîncînd puţin, colindînd bibliotecile şi

spitalele. Se împrieteneşte cu René Ar- cos, poet unanimist entuziast,

cîntăreţ emfatic al unităţii umane
(„Dintre toţi oamenii / Vor, cei sortiţi /

Să-mi ieşiţi în cale, / Voi toţi cei pe care nu-i cunosc / Şi pe care într-o zi

se cuvine să-i cunosc, / Vii în oraşul meu, / BAtînd drumurile patriei, / Sau

departe prin lume" etc.) şi vine în contacte sporadice cu cercul revistei *Les*

Bandeaux d'or, condusă de Paul Castiaux, medic şi el, punîndu-se, la

sugestia lui Théo Varlet, sub semnul gracil şi minor al *neopaganismului.*

(O, umbră a lui Chesterton declanşînd fulgerele asupra creştetului d-lui

Lowes Dickinson !). Tot în 1905 se cunoaşte cu Jules Romains, destinat

să fie şeful imaginar al şcolii unanimiste, la acea dată încă poet semeţ şi

dur, autor deocamdată al unui singur volum, *L'Âme des hommes,* unde forţa

poetică se supune prea repede dorinţii de abstracţie, demonstraţiei aspre.

Grupul se completează cu Bertliold Mahn şl cu Henri Doucet. Ei vor

atrage atenţia cvadrigenarului René Ghil, poet laborios şi singuratic, de a

cărui protecţie se vor bucura o vreme.
Tinerii unanimişti n-au însă unde să-şi

publice operele. *La Nouvelle Revue Française* era abia în formare, de

altfel Duhamel nu se va apropia niciodată de N.R.F. îl separa de

anturajul Gide-Jacques Rivière o reticenţă burgheză, un greoi complex

de inferioritate ; îl nemulţumea mai ales pretenţia celor de la N.R.F. de a fi

arbitri supremi ai gustului, ncconcesivi, ceea ce. pe Duhamel îl

speria. Nu va povesti el, îngrozit, o scenă grăitoare în timpul căreia J. Ri-

vière i-a dat bătrînului Unamuno cîteva sfaturi de gust literar ? La

Mercure de France încă nu cunoşteau pe nimeni, *La Phalange* a lui Jean

Rayère, revistă simbolistă tîrzie, nu-i putea interesa, iar *Vers et prose* a lui

Paul Fort, deşs Si publica, li se părea prea puţin. în- 1906 ei încearcă, în

consecinţă, să se organizeze într-o confrerie literar-manu- facturieră

originală, rămasă în istoria literelor franceze sub numele de *Abaţia de la*

Créteil. Memoriile lui Duhamel, pe un ton potolit, încearcă să acopere

întreprinderea sub un strat de înduioşare pufoasă, de înţelegere

părintească a entuziasmului tineresc. De fapt *Abaţia* era un gest dc frondă

violentă şi *Manifestul Ligii Artelor Independente* lansat în 1906 de

Vildrac, Malin, Duhamel, Jules Romains, declara printre altele *„Arta*

franceză se ofileşte sub protecţia oficială... Inerţiei maeştrilor

poncifului, noi îi opunem combativitatea noastră... Vrem să

rămînem stăpînii individuali ai gîndirii noastre şi ai conceptelor' ei, ■

beneficiind totuşi de avantajele unei solidarităţi efective" Solidaritate

materializată într-un fel de falanster cărturăresc. Tinerii burghezi

închiriază o admirabilă proprietate cu un parc de un hectar la Créteil şi se

hotărăsc să înveţe arta tipografică,
pentru ca din practicarea ei să-şi

poată cîştiga onest existenţa şi, desigur, să-şi tipărească operele.

Vildrac era animatorul întreprinderii,
care nu se bizuia însă pe investiţii

serioase. Că tinerii voiau mai ales să atragi atenţia ne-o arată chiar

atmosfera de entuziasm studenţesc care domnea în Abaţie. De fapt nimeni

nu se îndupleca să muncească şi tiparul mergea încet. După -cîteva luni

traiul monastic a început să genereze certuri. De observat că una din

primele lor tipărituri a fost *Passiflora*
a lui Robert de Montesquiou a cărui

bunăvoinţă tinerii monahi după legea Thelemei n-au reuşit totuşi s-o

dobîndeăscă. Duhamel îl numeşte, nu fără ciudă, în memorii, *„un monstru*

paleontologic, unul din martorii supremi ai secolului al XIX-lea, care

ţinea încă la ceea ce se numeşte
lumea bună şi, de altfel, chiar credea

în ea". La Abaţie s-a tipărit volumul lui Jules Romains *La vie unanime,* care a

dat şi numele grupului, şi o culegere de versuri de Vildrac. Tot aici, în

cursu) verii, tinerii unanimişti au dat în parc o serbare la care au poftit

toate artele. (în expoziţia organizată în sala comună a fost prezent şi

Brîncuşi.) Abaţia însă se stinge. între timp Duhamel îşi continuă studiile

medicale şi se apropie totodată de trupa de teatru a lui Antoine. O piesă

de teatru este acceptată la Odéon de Antoine şi se joacă de cîteva ori cu

succes. Puţin timp apoi, Alfred Vallette, care conducea revista

Mercure de France, îi propune rubrica de critică a poeziei, prilej pentru

scriitor să se impună (va face şi nedreptăţi, sub masca obiecrivităţii,

ca articolul aspru împotriva lui René Ghil, sau, surprinzător, respingerea

Alcoolurilor lui Apollinaire) şi să cunoască încă o serie de literaţi

marcanţi în epocă : Paul Morisse, Paul I.éau- taud, Raehilde, la ale cărei

serate literare Duhamel, independent, nu se prea ducea. Asigurarea pîinii

zilnice i-o dă însă angajamentul în laboratorul de cercetare al unei între-

prinderi. Astfel că primul război mondial îl surprinde într-un moment

de bunăstare materială ; avea chiar economii. S-a prezentat voluntar şi a

fost imediat luat ca medic. în perioada războiului purtarea lui Duhamel a

fost, cum se pare, ireproşabilă, animată de sentimentul seriozităţii şi

responsabilităţii umane. .Majoritatea experienţelor avute în timpul

războiului Duhamel le-a descris in volumele de nuvele. In 1917 i se naşte

primul copil. Al doilea volum de nuvele, *Civilisation* primeşte premiul

Concourt, ceea ce provoacă bucuria
sobră a scriitorului şi amărăciunea lui

Vallette, editorul lui, care exclamă cu
tabiet şi mizantropie : *„Crezi poate* m

e foarte plăcut să ai un premiu Concourt în editură !" După

terminarea victorioasă a războiului Duhamel intră în relaţii destul de

strînse cu cercuri de stînga şî se împrieteneşte, temporar, cu Henri

Barbusse, cunoscutul scriitor comunist, şi cu grupul pro-sovictic

„Clarté". Purtarea nedelicată a lui Barbusse într-o împrejurare îl

îndepărtează însă pe Duhamel. Ceea ce nu-l va împiedica pe mareşalul

Pétain, sa exclame, în 1935, la alegerea lui Duhamel în Academia

Franceză : *„încă un bolşevic".*
Dezorientarea politică din Franţa

după primul război îl apropie o clipă
pe Duhamel de socialiştii lui Léon

Blum, caracterul îndoielnic al acestui conducător nu îngăduie însă relaţii

mai substanţiale. Cu timpul celebritatea lui Duhamel creşte,

marile lui cicluri romaneşti prind contur, eseurile nu mai contenesc,

scriitorul e tot mai celebru şi mai solicitat. El renunţă la slujba în la-

boratorul de cercetare şi curînd şi la cronica bimensuală de poezie la

Mercure de France, în ' schimb călătoreşte în toată lumea.,(în 1938 a

venit şi la Bucureşti unde a conferenţiat, fiind foarte bine primit.)

După amurgul lui Antoine se împrieteneşte cu Jacques Copeau eiire i-

a jucat *L'Oeuvre des Athlètes.* Placidul Duhamel însă nu observă opoziţia de

concepţie dintre Antoine şi Copeaii, dintre teatrul naturalist înfloritor al

primului şi teatrul modern, înnoitor al celui din urmă. El se mulţumeşte să

remarce o supărătoare asemănare între părerile lui Copeau şi

„rigidităţile" celor de la N.R.F., e gata
însă să conceadă că şi Copeau a avut

un însemnat rol în continuarea înfloririi teatrului francez. în timpul

ultimului război Duhamel s-a înrolat din nou, pentru scurt timp, ca medic

militar. Ocupaţia germană i-a adus supărări mari : percheziţii, umilinţe şi

interzicerea întregii opere. După

război a continuat să scrie. Vremea începea să fie alta, venea timpul

recapitulărilor, al memoriilor. Romanul *Nouvelles du sombre*

empire, din 1960, surprinzător de

apropiat de tonul lui Mauriac, n-a avut un ecou prea puternic.

Ca poet Duhamel a publicat —
mai către începutul carierei, sale

literare — volumele *Des légendes, des batailles (Legende, bătălii),*

1907, la Abaţia din Créteil, *l'Homme en tete (Omul în frunte),*

1909, *Selon ma loi (După legea mea),* 1910, *Compagnons*

(Tovarăşi), 1912 şi *Élégies (Elegii),* 1920. Lirismul lui aspru, legat

deliberat de pămînt, vestitor al unui
umanism serios şi senin —

influenţat atît de Claudel, despre care a şi scris un studiu, cît şi de

prietenii unanimişti, mai ales de Jules Romains — se situează la

antipodul simbolismului fantast şi delicat. Iată un exemplu din

volumul *Élégies* legat de tema

prieteniei capricio2.se, dominantă în *Salavin :*

E''

f

e
r

e
a

t
r

$\hat{\imath}$
n

s
ă

n

b
r

a
ṭ

e
l

f
i

-
n

c
l

e
ş

t
a

t
e

E

o

a
r

e

′

t
r

a
n

i
u

f

r
a

t
e

$$A$$
$$t$$

$\hat{\imath}$
t

d

e

n
e

i
e

r
t

$$a$$
$$t$$

?

E

$$d$$
$$r$$

a
g

o
s

t
e

a

n
e

b
u

n
$\check{a}$

S
o

$\dot{t}$
i

a

m
e

a

,

c

o
p

u
l

S
a

u

c
$\hat{I}$

n
t

e
c

u
l

n

f
l

ă
c

$\check{a}$

r

D
u

r
$\hat{I}$

$$\frac{n}{d}$$

p

e
s

t
e

f

u
r

t
u

n
$\check{a}$

?

S
a

u

v
$\hat{I}$

n
t

u
l

c

e

m
ă

t

r
a

g
e

-
n

F

ă
g

$\check{a}$
d

u
i

$\dot{t}$
i

m
u

n
$\dot{t}$

S

a
u

u

r
m

e
l

e

s
ă

r
m

a
n

e

L
$\check{a}$

s
a

t
e

p

e

n
i

s
i

p

?

S
a

u

c
e

f

T

u

$\dot{s}$
t

i

o

$$a$$
$$t$$

e

′

P

r
i

e
t

e
n

ș

p
o

r
$\check{a}$

!

T

u

$'$

r

a
n

ă

p
u

r
u

r
i

i
e

n

o
r

e

b
u

c
u

r
i

e

!

O
′

s
p

u
n

e
-

´
s

u
f

l
e

t

a
s

p
r

u

$'$

A
1

e
s

-
d

r
a

g

-

p
r

i
n

t
r

e

m
a

r
t

i
n

C
a

-
n

e
c

ă

n
u

t

e

l
e

p
e

z
i

D
e

m

i
n

e

(
o

´
s

u
r

i
d

e
-

!

)
,

C
e

t

r
e

b
u

s
ă

j
e

r
t

f
e

s
c

?

C

e

p
o

t

$'$

d

i
n

m

i
n

e

$\hat{\imath}$
n

s
u

S
$\check{a}$

l
a

s

$\hat{\imath}$
n

p

r
a

g
u

c
a

s
e

C
a

o

-
n

j
u

n
g

b
i

$$a$$
$$t$$

ă

u

t
$\check{a}$

-Nuvelele lui Duhamel se inspiră mai ales din viaţa de medic de front

(trei din volume sînt consacrate în întregime acestui subiect : *Vie des*

Martyrs (Viaţa martirilor), Civilisation (Civilizaţie) şi *Les Sept dernières*

Plaies (Ultimele şapte răni) ; primele două, scrise. chiar în timpul

războiului, au un succes deosebit şi uneori îi uşurează autorului calea spre

comodităţi şi favoruri militare). Ideca dominantă a acestor nuvele — mai

degrabă amintiri şi observaţii, uneori
chiar fără schimbarea numelor proprii

— este aceea a *mărturiei* pe care scriitorul trebuie. să o depună

referitor la cele văzute. In marele proces al istoriei umane şi inumane

lipsesc, crede Duhamel, mărturiile, dovezile solide ale nedreptăţii şi

ororii. Această idee, pe care Duhamel a profesat-o conştient după primul

război şi care i-a atras simpatia cercurilor de stingă, se prezintă,

poate, ca o reacţic la nuvelistica realistă pigmentată de anecdotic şi de

simboluri mărunte sau ironice, care dominase proza franceză,pînă nu de

mult. Ideea de artist- oglindă era veche, dar mărturia lui Duhamel are

accentul nud al *depoziţiei,* conturul ci strict social, asprimea anti- epică. Şi

ltimbaud fusese un martor, mărturia
lui se transformase chiar în sacrificiu,

în martiriu metafizic. Mărturiile lui Duhamel, mai limitate, se rezumă la

constatări, uneori însoţite de pasaje lirice. Astfel *Vie des Martyrs* se

încheie pe un ton claudelian : *„Unire a inimilor carate pentru această*

inccrcare! Unire a inimilor curate pentru ca ţara noastră să se cunoască

pe sine şi să se minuneze! Unire a inimilor curate pentru redempţiunea

lumii nenorocite." Dar laicizat. Naraţiunea beneficiază deseori de

astfel de efuziuni, de dialoguri
imaginare dintre autor şi bolnavii lui,

de monologuri înduioşătoare ale bolnavilor, a căror principală

trăsătură este suferinţa. Deşi de multe ori alunecă în retorică, deşi îşi imită

cîteodată rău maeştrii, di şi nu cel mai impecabil bun gust prezidă la

încropirea volumului. *Vie des Martyrs* binemerită, mai ales pentru

simplitatea şi. pudoarea cu care suferinţa este prezentată.

Volumul următor, *Civilisation,* literar vorbind, mai bun, i.re aceeaşi

tematică, atmosfera de spital militar, dar simplul jurnal de martor se

transformă, prinde contur epic. E demn de observat faptul că, deşi a

excelat în proza de mari proporţii şi a
scris două cicluri de romane şi cîteva

romane independente bine construite,
cele mai bune pagini de război ale \nt

Duhamel nu se încheagă în unităţi epice mai largi decît nuvelele. Despre

primul război mondial s-au scris totuşi romane celebre : *Focul* de Barbusse,

Pe *frontul de vest nimic nou* de E. M. Remarquc, *Parabolă* de Faulkner sau

Adio arme de Hemingway. Cei ce au scris romane despre primul război

erau însă oameni pentru care acest conflict însemna cea dintîi izbire cu

destinul, cel dinţii contact cu puteri pe care Ic simt transumane. Cu

Duhamel însă situaţia e diferită : pentru acest medic-scriitor potolit

care publica poeme imani mişte, adorind viaţa liniştită din primul

deceniu al secolului, *la belle époque* a
însemnat cu adevărat forma firească *

unui destin omenesc simplu şi senin,
în care umbrele nu întrec o mică

proporţie inevitabilă, iar lumina poate
ii din plin gustată. Pentru Duhamel

confruntarea cu destinul, marea
dramă serioasă şi limpede fusese

obţinerea diplomei de medic,
asigurarea unei platforme materiale,

poate aventura Abaţiei de la Créteil. în acest context războiul se

decolorează, el apare nu ca o încordare supremă a umanului în

conflict cu destinul, ci ca o decădere,
ca un episod trist şi inevitabil, ca o

fugă din faţa adevăratului destin. Pentru cetăţeanul liniştit care este

Duhamel războiul rămîne un intermediu oribil şi una dintre cele

mai chinuitoare nedumeriri din eseistica scriitorului de după primul

război a fost de ce viaţa nu-şi relua cursul firesc, ca înainte de 1914, de ce

era nevoie de zbucium, de crize, de mecanizare, de modernizare, mai

tîrziu, de un nou intermediu, şi mai înfiorător decît primul ! Războiul, ca

întrerupere temporară a destinului nu poate oferi, desigur, prilej pentru

conturarea romanescă a unui personaj
şi a unei acţiuni legate. în schimb se

dovedeşte un cadru literar adecvat pentru episoade epice, pentru acţiuni'

simple, discontinue, al căror subiect este, în fond, mereu acelaşi, anume

mica agitaţie în faţa suferinţei şi morţii, dar a unei suferinţe şi morţi *in*

afara destinului individual, din nenorocire întrerupt. Personajele

nuvelelor lui Duhamel nu se
conturează deci decît ca umbre

intermediare, oprimate. Revaud din nuvela *Camera lui Rcvaud,* deşi rănit,

se arată omenos faţă de ceilalţi răniţi
şi cum stă singur în cameră, e mereu

dornic să primească pe cei grav bolnavi la el. l'înă la urmă alunecă şi

el în moarte, palid şi, deşi generos, fără personalitate. *Pe culme*

povestește soarta cotei SO, loc întîmplător al unor drame strategice

şi militare, după puţin timp părăsită şi pustie. Teritoriul pentru apărarea

căruia a fost nevoie de jertfe şi de
încordări supreme se va linişti, -

indiferent, va recădea în pacea ambiguă a naturii. E oare firesc ? N-

au fost anormale luptele, în afara
încordărilor umane trebuincioase ?

Locotenentul Dauchc, un bărbat senin, chipeş şi inteligent, coleg *di*

spital cu naratorul, deşi a avut o rană
în frunte, pare să se fi vindecat şi face

cu voioşie planuri frumoase de viitor. Dar curînd naratorul află de la un

doctor că locotenentul Dauchc este condamnat, însănătoşirea lui este

numai aparentă. în craniul locotenentului a rămas o mică schijă

inoperabilă, care, din întîmplare păstrează un timp o poziţie neutră,

permiţînd locotenentului să supra-
vieţuiască. La prima zguduitură mai

violentă însă, pătrunderea schijei în creier şi moartea locotenentului sînt

inevitabile. Prietenia naratorului ,cu .Dauche se întunecă

de presimţiri, deşi Dauche îşi ignoră viitorul. Naratorul este însă nervos şi

aşteaptă cu o groază, greu de disimulat, sfîrşitul absurd al lui

Dauchc care nu întîrzie să advină.
Destin ? Nu, mai degrabă non-destin,

absenţă a oricărei cauzalităţi proiectate în vreme. în *Repartizare*

doctorul şi ajutorul ,său nu au unde să
pună un mort. Ei umblă cîtva timp din

loc în loc cu cadavrul, dar aglomeraţia îi alungă de peste tot. în cele din

urmă, făcîndu-se noapte, doctorul ia mortul la el în cameră şi doarme

liniştit în apropierea cadavrului. Moartea nu-l poate speria în această

absenţă a adevăratului efort uman. Ultima nuvelă a volumului, *Civilizaţie,*

încheie retoric ciclul. Civilizaţia nu stă în vorbe, nici măcar în progresul

exterior, ci în *inima* omului.

întreruperea destinului doar în interiorul omului poate fi combătută.

Ca romancier Duhamel şi-a putut desfăşura mai amplu talentul.

Romanul *La pierre d'Horcb* este semnificativ pentru nivelul mijlociu al

creaţiei lui Duhamel : un subicct nu emi- »ámente epic ■— viaţa unui

student în medicină, relaţiile lui sociale şi iubirile lui. Povestirea se

face la persoana întîi, naratorul, fantezist şi sentimental, dar

îmburghezit, e un fel de *Gaspard de la nuit* disciplinat şi ambiţios. Mai toţi

eroii lui Duliamel aparţin acestei categorii umane, sincretizînd cu o

mare uşurinţă romanţiosul şi sobrietatea. Studentul —. personaj

mai anemic decît Felix din *Enigma Otiliei* de. G. Că- l'inescu — se mişcă

într-un mediu de anarhişti ruşi, iubeşte acolo o tînără ceva mai în

vîrstă decît el, şi, simultan, şi o colegă de facultate, Anna, care, simţind că

dragostea amantului ei moare, îi cedează cu discreţie într-un hotel,

după care se retrage de la facultate şi
dispare pe veci din Paris, lăs'jndu-şi şi

partenerul îndurerat şi nedumerit. în faţa acestuia se deschid însă, în final,

perspectivele domoale ale carierei. Romanul, bine construit, datează ;

lectura lui stîrneşte melancolie, ca şi filmele vechi sentimentale, de pildă

liotei Nord de Carné (cu Louis Jouvet). Se degajă din roman o

atmosferă liniştită şi întunecată, o poezie mijlocie a, vieţii, care îl

situează, în ciuda iluziilor inovatoare ale lui Duhamel, pe linia solidă a

romanului realist francez, în aceeaşi

regiune literară cu Zola, Maupassant,
Alphonse Daudet.

Ciclul *Viafa şi avorturile lai Salavin*

trece sub semnul

influenţei lui Dostoiev.4

i. Primul roman din

acest ciclu, *Spovedanie la*

miezul nopţii schiţează

personajul principal, pe

Salavin, aliaj nefiresc

între exaltare şi

meschinărie, sfinţenie şi

burghezie, fiu al

prinţului Mîşkin cu

doamna Bovary. *Spovedania*,

rostită chiar de Salavin,

la un ■ local, unui

necunoscut — procedeu

literar reluat cu

strălucire, mai tîrziu, de

Camus în inegalabila

nuvelă *La Chute* —

istoriseşte suferinţele

lui Salavin, începînd cu

pierderea slujbei.

Motivul concedierii lui

Salavin este ridicul :

fiind chemat cu o treabă

administrativă în biroul

directorial al d-lui

Sureau, Salavin nu

poate rezista ispitei de

a atinge discret, cu

degetul, urechea

directorului cufundat în

hîrtii. Gestul lui Salavin,

amintind de un moment

de nebunie al prinţului

Stavroghin din *Posedaţii,*

care muşcă de ureche

un participant la o

serată, îşi trage

rădăcinile din

personalitatea

enervantă şi ambiguă a

eroului : dornic să-şi

afirme libertatea

individuală el se

foloseşte de capriciu, ia

impulsul drept

generozitate şi

nestăpînirea drept

convingere. Evident,

directorul se înfurie,

scoate revolverul —-

interpretase greşit

gestul lui Salavin — şi-l

concediază pe tînărul

problematic. Acesta

trăia singur cu mama

lui, care avea şi un

modest venit. Deşi

concedierea nu însemna

o nenorocire prea mare,

crisparea lui Salavin dă

evenimentului proporţii

uriaşe. El construieşte

dialoguri imaginare cu

mama lui, îi atribuie

acesteia reproşuri

îngrozitoare,' se supără

în gînd, plănuieşte

răspunsuri urîcioase, se

consumă în cearta

lăuntrică. Dar mama lui

Salavin se poartă

simplu şi cuviincios, ca

mai toată lumea cu care

Salavin vine în contact,

ea nu-i spune nici o

vorbă urîtă fiului ei,

dimpotrivă, îl

consolează şi-l trimite în

vizită la prietenul său

Lanoue. Vizita e şi ea

grăitoare. Venit bine

dispus, Salavin îi animă

încet cu buna lui

dispoziţie pe cei doi

Lanoue, propriul lui

capital de veselie scade

însă devenind iritare,

răutate, deznădejde.

Restul romanului

aproape n-are structură

epică : Salavin se

zugrăveşte singur, îşi

povesteşte gîndurile,

frămîn- tările puţin

caraghioase în timpul

lungilor dimineţi de

căutare a unei slujbe.

întîmplările sînt minime

: întîlnirea cu un biet

nenorocit, Lhuilier, care

îl duce pe Salavin în

strada Halelor într-un

birou sordid unde e

mereu de lucru, exerci-

ţiile la flaut ale lui

Salavin, apariţia tinerei

şi suavei Mar- guerite,

viitoarea lui soţie, din

nou vizite la Lanoue, cu

această ocazie faimosul

episod al adulterului

imaginar. Romanul se

termină neclar, pe un

semn de întrebare.

Personajul fiind

conturat, care va fi

destinul lui ? în *Spovedanie*

facem cunoştinţă cu

ceea ce s-ar putea numi

primul Salavin. Acesta

este un tînăr încă naiv,

foarte sensibil, nu lipsit

de delicateţe lăuntrică,

visător, din aceeaşi

familie cu naratorul din

Nopţi albe. Reveriile lui au

încă un caracter benign

—■ astfel el se gîndeşte

ce să facă din

moştenirea care i-ar

putea reveni în caz că i-

ar muri mama — şi

scrupulele pe care şi le

impune sînt încă

stîngace, revelatoare

ale unei inimi bune.

Izolarea şi lipsa de

orizon: a vieţii lui

Salavin determină un

mic refugiu în reverie.

Dar preocupările me-

diocre ale lui Salavin se

reflectă exact în aceste

reverii. Personajul lui

Dostoievski îşi proiecta

visele în splendide

spaţii imaginare, din

care se putea întoarce

neîntinat în viaţa

cotidiană, Salavin însă

construieşte în interior

doar din datele modeste

pe care viaţa lui i le

oferea : pofteşte la

femeia aproapelui,

doreşte banii mamei

sale, plănuieşte găsirea

unei slujbe bune la un

avocat. Greşeala lui

Salavin vine din ames-

tecarea lipsită de tact a

planurilor : reveria se

degradează cu

siguranţă la intervenţia

cotidianului, pe de altă

parte reacţiile lui

Salavin în faţa vieţii sînt

alterate de pierderea

echilibrului pe care

reveria continuă o

provoacă. în această

primă fază Salavin este

un temperament

romantic incomplet :

are generozitate,

dragoste de

singurătate,

sentimentul că nu poate

fi înţeles, uneori chiar

elanuri inexplicabile,

dar cursul acestor

periculoase calităţi se

pierde în mediocritatea

tristă a eroului, ca un

fluviu între nisipurile

deşertului. Neintrînd în

acţiune propriu-zisă

(romanul începe cu

concedierea lui Salavin,

cu *ieşirea* acestuia din

grupul uman în care se

mişca) eroul nu-şi poate

da seama ce caracter

are şi introspecţia

continuă nu se bizuie, în

afară, pe nici o referinţă

serioasă. Primul Salavin

nu se cunoaşte pe sine,

căutările lui găunoase,

dar inofensive, sînt duse

deocamdată, la

întîmplare

.La fel în *Nouă întîlnire cit Salavin,*
unde autorul, indulgent, acordă,

pentru puţină vreme, eroului său, puteri misterioase. Gîndurile

doritoare ale lui .Salavin vor fi de fiecare dată satisfăcute : serviciul

avantajos va fi dobîndit, soţia prietenului se va culca voioasă cu el,

un portofel plin îi va ieşi înainte, pe stradă. Speriat de propria lui putere,

Salavin încearcă, în zadar, să se sinucidă. Personajul simte că

existenţa lui nu are sens decît în înverşunarea, puţin comică a gîn-

dului săltăreţ împotriva realităţii greoaie şi impermeabile. Do îndată ce

realitatea începe să asculte de capriciile lui Salavin, acesta cade în

deznădejde. Episodul este probabil cea mai reuşită parte a ciclului :

brevilocvenţa se îmbină "fericit cu umorul, realismul sentimental

Doi oameni ne înfăţişează însă un nou Salavin, maturizat, dornic să iasă

din singurătate, căsătorit, încercînd să lege o prietenie. Duhamel

mărturiseşte în *Memorii* că dramele prieteniei l-au chinuit întotdeauna, şi

că în *Doi oameni* a căutat să zugrăvească nefericirea posibilă a

prieteniei. Cei doi oameni sînt Salavin şi Eduard Loisel, chimist sobru, că-

sătorit din întîmplare cu o fermecătoare tînără, Clcmentine,

ducînd o viaţă burgheză calmă şi serioasă.. în economia romanului

episodul destul de curios al căsătoriei
lui Loisel — într-o seară o femeie

tînără se apropie de el, îi spune pe nume, confundîndu-l evident cu

altcineva, şi rămînc tot iestul vieţii
lîngă el, deşi observă la un moment

dat confuzia — are rostul să ofere un contrast cu cealaltă legătură

Salavin c-ste prinsă toată în aceste fraze. Exaltarea . juv' nilă a lui

Salavin la vizita familiei Loisel — cînd declari cu sinceritate fraze culturale

— se compensează, mai tîrz. cu invidia, greu dc maîcat, în faţa

succeselor lui Loisc Cînd Loisel ajunge director tehnic şi-l ajută

bănește pi Salavin, orgoliul ticălos al acestuia înccpe să-şi arate colţii.

Urmează prima ceartă oribilă, prilejuită de un fleac, de t- întîrziere a

lui Loisel la o întîlnire. Apoi sărăcăcioasa nelinişte a lui Salavin se

aventurează pe teritorii necunoscute. Repetînd experienţele lui Bouvard şi

Ptcuehet, cei doi prieteni caută fundamentarea amiciţiei lor în

fantezia unor gusturi comune : excentricitatea gastronomică, mai

tirziu critica amină a realităţii, în sfîrşit lauda resemnării. Modificările

Jurnalul lui Salavin e construit liber, din nou pe ton de confesiune.

Chinuitoarea pasiune a lui Salavin pentru destăinuiri, pentru auto-

examinare, ambiţia deşartă de a se hrăni-numai din sine, îl împing, la

patruzeci de ani, la o nouă şi ridiculă întreprindere. Decepţionat de eşecul

primei „ieşiri" în lume, de ineficienţa
sentimentală a prieteniei,

Uiivin se hotărăşte să caute singur perfecţiunea. El îşi opnns să devină

Simt. Dar dorinţa lui Salavin este iniţial că, viciată. El trece în revistă

posibilităţile de exaltare personalităţii, tipurile eroice, aşa cum

au fost ele schiţate j teoreticieni, de la Carlj'le la Max Scheler. Evident,

Salavin ;u face referiri culturale,
totuşi nu poate scăpa de fascinaţia

depăşirii de sîne. Or, cum nici savant, nici conducător de 'şti, nici om de

stat, nici magnat al finanţelor, nici
artist Îi poate ajunge fără bobîrnacul

salvator al soartei, Salavin t' gîndeşte
să devină sfînt, singurul lucru mare

care, crede tl, îi stă în putere. Sfinţenia lui. Salavin nu porneşte din

•redinţă — personajul recunoaşte de la început că nu mai ;redc de la

douăzeci de ani — ci din nevoia orgolioasă de afirmare. Eroismul

modelelor lui Salavin venea dintr-o căutare patetică a ceea ce e dincolo

de uman, umilinţa lor nu era un joc, ci un instrument al virtuţii. Drumul lui

Salavin este însă complet greşit. Sfinţenia lui laică, fără har, se reduce

la mima stîngace a perfecţiunii. E un fel de stoicism ceva mai rafinat,

practicat însă fără detaşare, numai pentru satisfacerea unui orgoliu

mediocru şi chinuit. La începutul cărţii Salavin pare, din pricina

contradicţiei, personaj de comedie. El încearcă să-şi aplice principiile la

serviciu şi acasă, într-un rpediu modest şi refractar. Astfel mută sticla

de lapte mai aproape de uşa proprietăresei, ceea ce e face pe

aceasta să se întrebe : *„Tare aş vrea sa ¡tiu cine-i secătura care-mi muta*

zihuc din loc sticla de lapte şi poate mai şi scuipă :n ea, ca să se

distreze..." Umblă tot mai subţire îmbrăcat, deşi e frig, şî, desigur, se

îmbolnăveşte şi face griji celor din casă. Refuză să se mai culce cu soţia

lui, îndurerînd-o. Acoperă, din mila sacră, un coleg de birou hoţ şi îşi

risipeşte economiile ca să umple lipsurile din casa de bani. Desigur că

nefericitul escroc, deşi concediat pînă
la urmă, îl tapează, abil, pe Salavin de

diverse sume. Nervozitatea lui Salavin nu scade de pe ut'ma curci de

sfinţenie. Caracterul lui insuportabil reiese clar dintr-o mică întîmplare pe

care o povesteşte cu sinceritate complezentă : Salavin observă pe

stradă o femeie bătrînă ducînd cu greutate o boccea mare. La cîţiva paşi

se află un tînăr voinic. Pe Salavin îl
încearcă două gînduri, dorinţa să sară

în ajutorul femeii şi revolta că acest
lucru nu-l face mai degrabă tînă- rul

solid şi nepăsător. Cel de al doilea gînd, enervant, domină, şi

Salavin, .scîrbit, uită să o mai ajute pe
bătrînă. Toată sfinţenia lui Salavin c o

chestiune de poză, nu de reală intenţie bună, şi miile de mistere pe

care le face el în jurul jurnalului (la un moment dat, speriat că soţia şi

mama lui ar putea da peste caiet,
înlocuieşte, ridicul, peste tot, cuvîntul

sfînt cu *turist,* dînd zbuciumului un ton de o curioasă platitudine, iar mai

tîrziu foloseşte, din acelaşi motiv, doar iniţiala S.) au un efect comic

irezistibil. Ca toţi ageamiii Salavin crede că există, pentru a deveni ex-

cepţie, reguli speciale. Toate gesturile lui se umplu însă de un comic amar.

Astfel, Salavin, aflînd că firma de lapte pasteurizat şi oxigenat la care

lucrează se mulţumeşte să pasteurizeze laptele, fără să-l

osîgeneze, reclamă poliţiei escrocheria. Reclamaţia ajunge însă

în mîinile direcţiei. Dl. Meyei", directorul, îi explică lui Salavin că

termenul *oxigenat* e o simplă reclamă, nici nu există lapte oxigenat cu

adevărat, iar marfa produsă e *bună.*
Eforturile lui Salavin au dat din nou

greş. Sfinţenia lui nu depăşeşte amestecul impertinent în treburi

străine sau observarea propriilor gesturi: Salavin prinde muşte, îşi

smulge _fire de păr din nas, se pierde
în automatisme caraghioase sau

elanuri prea generale. Contradicţia între poză şi realitate, între exaltare

şi meschinărie are un efect în primul rînd curat comic. Reacţia firească în

faţa lui Salavin este rîsul, mai ales în faţa primului Salavin, fantast şi

Totuşi, dintr-un punct de vedere
Salavin este un personaj reprezentativ

pentru un -tip uman care a interesat
filozofia morală la începutul secolului :

omul resentimentului. E cunoscută descrierea pe care Max Scheler,

pornind de la pătrunzătoarele formulări ale lui Nietzsche, o dă

acestui tip uman. Resentimentul, auto-otrăvirc psihologică, provine din

dorinţa răzbunării, din ranchiună, invidie, gelozie, răutate, combinate ca

sentimentul neputinţei. Căutînd zadarnic ocazii de a se răzbuna, omul

resentimentului se iluzionează sistematic, vede peste tot intenţii

jignitoare, i se pare că cei care îl ofensează o fac anume şi mereu.

Ofensatul postulează chiar o teoretică
egalitate faţă de cei care îl jignesc, cu

atît mai mult dacă jignirea îl apasă ca o fatalitate. Aşa burghezia franceză

postula în secolul al XVIII-lea egalitatea cu o aristocraţie a cărui

superioritate socială o jignea continuu. Totuşi critica

resentimentului e o critică nemulţumită, insaţiabilă. Răul real e

pentru omul resentimentului mai mult
un protest al invectivelor şi

insinuărilor. Neputinţa invidiei, cauză principală a resentimentului, duce

chiar la ©monstruoasă devalorizare a valorilor pozitive. Dispoziţia de a se

compara cu alţii, nemulţumirea rezultînd din această comparaţie, ne-

încrederea în sine ajutînd, omul
resentimentului îşi creează o lume

ireală de valori iluzorii. Resentimentul „romantic" de pilda, exaltă trecutul,

nu pentru propria lui valoare, dar cu scopul nemărturisit de a *ni»»-î

Dar din descrierea resentimentului se vede uşor că acesta e una din

forţele rele care-l animă pe Salavin, mai ales în *Doi prieteni.* Motivul

principal al resentimentului lui Salavin este conştiinţa slăbiciunii lui,

a nereuşitei lui sociale, în general, iar în raport cu prietenul lui, Loisel,

invidia. Dorinţa difuză de răzbunare a lui Salavin provoacă scandaluri

oribile, nemotivate aparent. Scandalurile periodice care urîţesc

viaţa celor doi prieteni pornesc din suferinţa neformtilată a lui Salavin,

pentru care imaginea fericirii lui Loisel e chinuitoare. Dar Salavin

încearcă să se lupte cu resentimentul : el stimulează —

artificial —, sentimente nobile în propriul său suflet, încearcă apropieri

do cultură, doreşte să devină sfînt. Sfinţenia din *Jurnalul lui Salavin* are

[1] Max Scheier, *Vhamme de ressattiment,* ¡rad. auiorisic, Paris, Cal- iijaard, 1933, coli. „Les essaîs" nr. 3, pentru ea însăşi, ci ca

să-şi manifeste dispreţul pentru o lume cu ale cărei valori nu se poate împăca. Dar nu se poate împăca din

slăbiciune. Prieteniile simple ale lui Loisel, pe care Salavin le condamnă, sînt adevăratele prietenii, iar

exaltarea salavinianã o formã de refuz a realului. La fel de „resentimentale" sînt şi ri-diculele încercări ale lui

Salavin de a lăuda peste măsură diferite valori indiferente : gastronomia, asprimea, resemnarea.

LI nu vrea decît să-şi afirme o iluzorie superioritate asupra lui Loisel, într-un domeniu sau altul, dar de îndată ce

Loisel acceptă „noua ordine" a valorilor salayiniene, Salavin le

părăseşte şi pleacă în căutarea unor noi superiorităţi de fum.

Abia în ultimele două

romane ale ciclului,

resentimentul lui

Salavin va începe să

pălească. în *Prietenii lui*

Legrain Salavin încearcă

să iasă din singurătatea

şi inacţiunea lui şi este

atras de Max Aufrere,

personaj dubios, adept

al unei teorii speciale, a

„spectatorului pur" în

faţa vieţii, într-un cerc

de revoluţionari.

Accentul romanului nu

cade pe figura lui

Salavin, ci pc Aufrere,

care, deşi „spectator

pur" ştie, cîijd e nevoie,

să se sacrifice pentru

reuşita mişcării

revoluţionare, şi pe

Devrigny, caracter

impetuos, greu

inteligibil, a cărui

sinucidere îl hotărăşte

pe Salavin să facă un

mare pas, să rupă cu

trecutul, să-şi schimbe

numele şi înfăţişarea şi

să fugă în lume. Fuga

lui Salavin fusese de.

altfel bine pregătită

încă din timpul

înfocatelor discuţii

revoluţionare de la

Clubul lionezilor. în faţa

entuziasmului celor

care voiau să schimbe

faţa lumii Salavin îşi

exprimă cu timiditate o

obiecţie : vor reuşi ei să

modifice şi interiorul

oamenilor, condiţia

umană însăşi ? Ca să

răspundă acestei

întrebări Salavin se

decide în cele din urmă

să se lepede de sine şi

de himerele sale şi să

evadeze spre o viaţă

nouă. *„Acum ştie. \'a fi un om, atît şi nimic mai mult, un om simplu şi*

bun. Nu va săvîrşi fapte uimitoare, ba
chiar se va feri de ele cu o prudenţa

subtilă. Se va duce printre oameni
căutînd pe nenorociţi, pe$_s$*. blestemaţi,*

pe învinşi. Sînt destui dintr-ăştia! Şi se
va sili să-i aline, atît şi nimic mai mult,

la nevoie să-i înveţe. Pe cei mai buni,

pe sufletele de elită, va încerca să le.
reabiliteze, poate chiar să le mintuie

Totuşi inegalităţile acestei opere de proporţii nu-i umbresc meritele. La fel cum inegalităţile romanului ciclic *Cronica familiei Pasquier* nu ne pot opri de la recunoaşterea unor incontestabile calităţi. Albert Thibaudet îl plasează pe Duhamel, nu fără ironie, printre „romancierii ciclişti" care au umplut, înainte şi după cel clintii război mondial, piaţa franceză cu producţia lor recurentă (Romain Rolland —• *Jean-Christophe,* René Béhaine — *Histoire d'une société,* Roger Martin du Gard — *Les Thibault* — care i-a servit probabil de model şi lui Duhamel —, sentimentalul Robert L'rancis — *Histoire d'une Famille sous la Troisième République,* Jacques de Lacretelle —■ *Les Hauts Ponts,* în sfîrşit gigantica întreprindere *Les Hommes de Bonne Volonté* de Jules Romains). între aceste construcţii uriaşe, înrudite cu producţiile d-nei de Scudéry sau ale lui Richardson, locul *Cronicii familiei Pasquier* este, în ansamblu, onorabil. Ciclul urmăreşte viaţa unei familii burgheze, asemănătoare leit familiei Duhamel, dc-a lungul anilor. Primele două romane sînt probabil şi cele mai bune. *Notarul din Havre* deschide ciclul în plina dezbatere a problemelor băneşti. Familiei Pasquier i-a picat o moştenire cu probleme destul de încurcate. Tatăl, Raymond, fire năstruşnică şi zbuciumată, îşi urmează studiile în medicină, la fel cu tatăl lui Duhamel. Mama, blîndă dar ocupată, duce toată casa în spinare. Copiii nu au încă probleme. Personajele reuşite sînt mai ales cele imaginare : Wasselin, un fël de lichea amuzantă, cu ticuri verbale, şi băiatul lui, Désiré, copil prost şi bun care se omoară cînd îşi dă seama de irevocabila mediocritate a "părinţilor săi. Acţiunea e condusă cu dibăcie şi umor, şi finalul reuşeşte să cadă neaşteptat : moştenirea soseşte, într-un tîrziu, dar taxele uriaşe şi diferite clauze neprevăzute ale testamentului o reduc la aproape nimic. *Grădina animalelor sălbatice* e încă şi mai bun. Povestind adolescenţa lui Laurent Pasquier, figura centrală a ciclului, în stilul rapsodic ai *Jurnalului lui Salavin,* romanul, aproape fără subiect, reuşeşte conturarea unei agitate

Va fi consolatorul, prietenul obscur, adesea anonim, cart intervine cînd trebuie, întinde o tnînă ce ajută şi toarnă un strop de vin întăritor..." Este ce va face Salavin, sub un nume schimbat, în ultimul roman al ciclului. *Asemenea cu sine însuşi (Tel qu'en lui même),* aluzie transparentă ta versul lui Mallarmé ; *„Tel qu'en lui même l'éternité le change" („Asemenea cu sine însuşi îl schimbă veşnicia")* vrînd probabil să sublinieze mîntuirea civilă — în acţiune — a lui Salavin. Cititorul va judeca singur dacă mîntuirea este şi artistică. Credem totuşi că încercarea lui Duhamel de a soluţiona la nivelul seriozităţii moralizatoare o contradicţie comică, ca cea care formează resortul lui Salavin, este îndrăzneaţă. Un personaj comic, s-ar părea, n-are „soluţie", nici vindecare. Cum Mizantropul nu poate scăpa de umoarea atrabiliară, cum Don Quijote, în clipa cînd e părăsit de nebunie, moare, aşa Salavin vindecat de exaltare nu mai este Salavin. întorsătura pe care personajul o ia către sfîrşitul ciclului ni se pare mai puţin convingătoare.XXXIII

psihologii. Prima tinereţe burgheză a lui Laurent Pasquier, în preajma prietenului său, Justin Weill, care se crede un adevărat Messia, are de luptat cu neclarităţile din familie — mai ales cu micile aventuri erotice ale tatălui său —, cu primele ispite juvenile, cu propriile lui turburări. Paralel cu Laurent se dezvoltă sora lui, Cécile, posesoarea unui miraculos talent muzical, şi amicul ei, Val- démar, artist nedesăvîrşit şi zbuciumat. *Vederea tărîmului făgăduit* schiţează intrarea juniorilor Pasquier : Joseph, Ferdinand şi Laurent în tinereţe. Romanul se consumă în discuţii despre bani şi probleme ale căpătuirii. Sinuciderea lui Valdémar, care se dedase la stupefiante, creează o mică diversiune nereuşită. *In noaptea de Sjîntul Ion* naratorul este Justin NS?eill, dar perspectiva nu se schimbă fundamental, în schimb acţiunea începe să lîncezească şi nu-şi va mai reveni. *Deşertul din Bièvre* povesteşte, cu modificările de rigoare, aventura abaţiei din Créteil, *Profesorii* se ocupă de studiile lui Laurent Pasquier — povestite de acesta într-un ciclu de scrisori adresate lui Justin Weill, *Cécile printre noi* narează

— Aventurile Iui Salavin, I maternitatea nefericită a lincrei pianiste şi separarea categorică a lui Laurent de biserică şi de credinţă. *Lupta cu umbrele* clin ai optulea roman este primul război mondial, în penultimul roman,- *Sutana fi tinerii,* Duhamel regăseşte ceva din elanul şi prospeţimea sentimentală a primelor două volume, pentru a zugrăvi suferinţele amoroase ale Suzanei, actriţă, cea mai tînără soră a lui Laurent. Ciclul, care se încheie cu *Pasiunea lui Joseph Pasquier,* rămîne totuşi insuficient închegat, Substanţa artistică destul de săracă nu justifică întotdeauna lungimile. Iar pasiunea de a zugrăvi tot, de a spune tot, împiedică o idee centrală să apară.

VI

Am văzut că în jurul lui 1V30 Duhamel era socotit filozof şi se scria despre sistemul Iui. De fapt Duhamel era mai degrabă eseist, el a publicat numeroase luări de poziţie în diferite probleme ale piezentului, a scris o carte despre *Umanist (t automat* (1933), o *Apărare a literelor* (1937), note de călătorie, dintre care *Scene din viaţa viitoare* (despre o călătorie în America) au un ton polemic şi teoretic. Mai interesante decît discuţiile serioase sînt însă, în eseistica lui Duhamel, cele cîteva bucăţi care îmbină umorul cu dibăcia observaţiei şi care definesc, destul de spiritual, un caracter, un viciu, moravuri. Din astfel de eseuri se compune volumul *Scrisori spre Patagon.* Scrisoarea despre oratori critică astfel cu destulă vioiciune mania burgheză a întrunirilor politice. Mulţi oameni se adună animalic în săli gigantice, în hale uriaşe, înghesuiţi, reduşi la un stenic anonimat, în care se scufundă ca într-o baie odihnitoare, şi aşteaptă cuvintele electrizante ale oratorului. Acesta, bineînţeles, nu ştie de hi început despre ce va vorbi, ci, încălzindu-se treptat, îşi tatonează terenul, lansează fraze şi pasaje de încercare, renunţă la logică, dar, cel puţin, îşi atinge scopul şi izbuteşte să provoace în sală un entuziasm delirant. Pînă la oratorul din *Scaunele* de Eugen lonescu mai este, desigur, un întreg drum de parcurs, dar Duhamel nu pare să-l presimtă. Oratorul lui respectă încă moda

veche, a cuvintelor. *Despre cîteva aventuri ale spiritului* tratează, nu întotdeauna cu destul tact, problema tineretului dezorientat. Semnificativ i se pare lui Duhamel — în 1926 — că tineretul, neştiind cum să-şl ■ organizeze viaţa, caută o doctrină constituită, după care să se ghideze. Or, lui Duhamel, urmaş al unei tradiţii franceze care îşi dă roadele adesea, îi repugnă ideea de doctrină închegată. Aventurile spiritului, crede el, nu sint aceste îngrădiri constante, ci adevăratele explorări. Dacă însă o doctrină poate avea uneori un cfect sterilizator, sînt cazuri cînd doctrine. exprimind elanul unei întregi epoci, izbutesc să atragă în sfera lor cele mai însemnate forţe ale timpului şi serviciul pe care îl fac — simplifică o serie de căutări altfel sterile, în schimb favorizează alte căutări — are realitate şi importanţă. în eseul *Despre teatru* ne sînt povestite aventurile unei piese de teatru, temerile amorului, propunerile politicoase dar ferme de îmbunătăţire făcute de directorul trupei, munca cu actorii, sfaturile enervante ale tuturor .salariaţilor din teatru, reacţia publicului, atitudinea, la început ambiguă, apoi pozitivă, a criticii. Ceea ce ne descrie Duhamel este probabil una din propriile lui experienţe din colaborarea cu trupa lui Antoine. Lipseşte însă din povestire problema centrală : distanţarea operei de autor, degradarea ei, înstrăinarea ei. Grégoire, autorul dramatic, se frămînta mai mult pentru succes. Neliniştea lui nu are seriozitatea unui conflict real. Nu ni se prezintă drama unui creator, ci comedia unui debutant. Mai exactă, scrisoarea *Despre savanţi* narează peripeţiile unui savant. Léonard, autor al unei interesante descoperiri ştiinţifice. După ani grei de muncă în laborator Léonard îşi redactează, în fine, memoriul ştiinţific şi pleacă într-un lung- periplu, la diferiţi savanţi, ca să atragă atenţia asupra lucrării sale. Este însă pretutindeni respins : savanţii sînt orgolioşi, mai toţi pretind să le fie citate operele, unul îi propune o colaborare dezavantajoasă, alţii nici măcar nu-i dau atenţie. Concluzia ? Neclară. Dacă moravurile savanţilor sînt bine descrise, rămîne incredibilă consecvenţa obtuzităţii la valoare. Oare caracteristic pentru ştiinţă să fie necomunicabilitatea rezultatelor ei ? Iată un punct de vedere pe care Duhamel, deşi îl Sugerează, n-ar avea curajul să-l semneze făţiş. Cea mai amuzantă scrisoare din ciclu este cea despre amatori (tipărită şi separat, sub titlul *Scrisoare despre bibliofili)* Courtin

se apucă, la un moment dat, să colecţioneze cărţi vechi, preţioase şi rare. La începutul acestet pasiuni casa lui Courtin se dezorganizează, peste tot trenează cărţi, cataloage, manuscrise. Mai tîrziu pasiunea evoluează spre ordine: cărţile rare se înmulţesc, sînt adînc închise în dulapuri, operaţiile de cumpărare se desfăşoară pe scară mai mare. In ultima ei fază colecţionarul devine maniac, cărţile sînt ascunse cu totul sub chei neîndurătoare, dragostea de litere se transformă aproape în nebunie : un exemplar, din Baudelaire stă închis într-o casetă care conţine şi scrisori ale poetului, o şuviţă din părul femeii iubite, mici obiecte obscene de uz intim. In acest moment paroxistic pasiunea lui Courtin ia contact cu propriul ei neant şi proprietarul îşi vinde colecţia.Străbătut de ironie, şi afirmînd cu nostalgie valori tradiţionale, volumul *Certuri de familie* încearcă să descrie cîteva simptome îngrijorătoare — după Duhamel — ale timpurilor moderne. Astfel, îngrozit de cumplita dezvoltare a zgomotului în oraşele mari, efect al progresului tehnic, Duhamel propune, în glumă sau în serios, crearea unui parc naţional al tăcerii. în alt eseu el observă, cu fineţe, că fiecare secol îşi are gunoaiele specifice : al nostru bidoanele, cauciucurile, cutiile de conserve. Ideca rămîne neexploatată pînă la capăt. Reziduurile unui secol sînt caracteristice pentru eleganţa lui, pentru repulsiile lui, dar şi pentru ticăloşia şi nerecunoştinţa umană faţă de obiecte. *Răgazul inventatorilor* pe care, îâ alt eseu glumeţ Duhamel îl imploră, marchează mai exact reacţia mic-burgheză a autorului în faţa vîrtejului progresului tehnic. Orice noţiune de meserie dispare, crede Duhamel, în raport cu descoperirile care, din doi în doi ani schimbă faţa tehnicii. Dar nu e mai omenească disponibilitatea continuă ? Nu e de imaginat o lume în care invenţia continuă să împiedice orice împietrire ? Fireşte, nu progresul tehnic e capabil să dea astfel de impulsuri, reţinem totuşi ca exagerată frica lui Duhamel. Amuzant şi exact este însă portretul lui Grégoire, *Noul bolnav închipuit,* care, ca un bun fiu al secolului nostru se îngrijorează de motorul pompei, de defecţiunile telefonului, de capriciile automobilului, de nervii maşinii de scris, şi, continuu tracasat de bolile anturajului său tehnicizat, are răgaz să reintre în sine o singură noapte pe an, atunci cînd îl chinuie propria sa criză de ficat. Alt caracter, Valentin, nepriceput la nimic, se realizează brusc, atunci cînd intră în

cinematografie. Aici el nu se ocupă cu ceva anume : se află în treabă pe platouri, dă o mînă de ajutor scenariştilor, uneori e figurant, într-un cuvînt „face film". Prilej pentru Duhamel să schiţeze un rechizitoriu nedrept împotriva lui Chaplin, „moştenitor al zeilor". Ultimul eseu al volumului, *Tristeţea şi consolarea lui Qlympic* este o apologie a vechiului, a reculegerii, a avansării încete.

Ca moralist Duhamel se prezintă însă — într-un secol care i-a dat pe Valéry, pe Unamuno sau pe Ernst Jiinger — destul de anemic, Ideile lui sînt mai degrabă locuri comune, caractcrele prea apos lungite. Concentrarea scade. în favoarea digresiunii, bunul simţ prea mulţumit de sine nu e" destul d« puternic pentru a surprinde cu precisă intuiţie semnificativul.

*

Simpatiile şi aderenţele pe care şi le-a cîştigat Duhamel se adresează romancierului. Despre acesta spune, cu destulă dreptate, Pierre-Henri Simon : *„Astfel, într-o imagine lucidă a imperfecţiunii condiţiei omeneşti, deznădejdea este de două ori evitată, pentru că, pe de o parte, individul poate contribui la lărgirea şi apărarea — în anumite puncte — a stării de civilizaţie, atît âe vizibil superioare stării naturale, şi, pe de altă parte, însăşi întreprinderea acestei lupte aduce mînttiirea chiar şi în înfrîngere. E astfel evitată uscăciunea egoistă în care uneori umanismul se sterilizează, pentru că Duhamel, ca şi cei mai buni dintre eroii săi nit-şi dăruie niciodată inima dispreţului pentru oameni, şi continuă să-i iubească, chiar atunci cînd îi judecă".'*

TOM A PAVEL

[1] P. Jï. Simon, Histoire de la littérature française au XX-e siècle, Paris, 1961, vol. I, pp. 48—49

TABEL CRONOLOGIC

1884 30 iunie, Georges Duhamel se naşte la Paris.

1903 Intră la Facultatea de medicină. De la 18 ani face călătorii pe jos, în Franţa, Elveţia, Austria şi Germania.

1906 împreună cu Charles Vildrac, René Arcos, Albert Gleizes etc., participă la formarea Abaţiei de la Créteil, un falanster de artişti. Aici învaţă meseria de tipograf.

1907 Apare, la Créteil, primul volum de versuri, *Des Légendes, des Batailles (Legende, bătălii).*

1908 îşi dobîndeşte licenţa în ştiinţe.

1909 Ia doctoratul în medicină. *L'Homme en Tête (Omul în frunte),* versuri.

1911 I se joacă, la Odéon, *La Lumière (Lumina),* piesă în patru acte. începe să ţină, la *Mercure de France,* cronica poeziei

.*1912* *Compagnons (Tovarăşi),* versuri şi *Dans l'Ombre des Statues (în umbra statuilor),* piesă în patru acte, reprezentată la Odeon.

1914 *Les Poètes et la Poésie (Poeţii şi poezia),* principalele cronici de la *Mercure de France.,* adunate în volum. De la începutul războiului se înrolează voluntar şi e folosit ca medic chirurg şef de echipă.

1917 *Vie des Martyrs (Viaţa martirilor).*

1918 *Civilisation (Civilizaţie),* nuvele, volum care primeşte, în acelaşi an, premiul Concourt.

1919 Renunţă 1a cariera ştiinţifică şi medicală şi se consacră literaturii.

1920 *Élégies (Elegii),* versuri şi *Confession de minuit (Spovedanie la miezul nopţii),* primul roman din ciclul Sala vin, pe care îl va termina în 1932.

1929 *Les Sept dernières Plaies (Ultimele şapte răni),* nuvele.

1930 Călătoreşte în Statele Unite şi publică un volum de impresii *Scènes de la vie future (Scene din viaţa viitoare),* care are marc .succes. Primeşte, pentru acest volum, un premiu excepţional al Academiei Franceze.

1933 începe ciclul *Chronique des Pasquiers (Cronica familiei Pasquicr),* pe care îl va termina în 1945.

1935 Ia direcţia revistei *Mercure de France* unde rămîne timp de doi ani. Este ales, în noiembrie, membru al Academiei Franceze.

1938 Face o călătorie la Bucureşti.

1940 în timpul războiului este un timp medic chirurg la Rennes. Imediat după ocupaţia nazistă, cîteva cărţi îi sînt arse şi întreaga operă interzisă.

1944 începe să publice ciclul *Lumières sur ma vie (Lumini asupra vieţii mele),* memorii.

1945 Este ales secretar perpetuu la Academia Franceză, dar în februarie 1946 îşi dă demisia. După 1945 Duhamel a continuat să publice anual unul pînă la patru volume şi să călătorească.

1966 13 aprilie Georges Duhamel încetează din viaţă.

T.P.SPOVEDANIE LA MIEZUL NOPŢII

Nu-i port nici un fel de pică domnului Sureau. Sînt foarte necăjit că mi-am pierdut slujba. Ştiţi, era o slujbă foarte plăcută. Totuşi nu-i port pică domnului Sureau. Avea dreptate, nici eu nu prea ştiu ce-aş fi făcut dacă eram în locul lui, deşi, în ce mă priveşte, înţeleg, vai, o mulţime de lucruri.

Adevărul e că domnul Sureau n-a vrut să înţeleagă. Ar fi fost necesar să-i dau anumite explicaţii şi, dacă stau şi cîntăresc lucrurile, mai bine am făcut că n-am explicat nimic. De altfel, domnul Sureau nici nu mi-a dat timp să-mi vin în fire şi să mă justific. A fost violent. Dar mai bine

să spunem lucrurilor pe nume : a fost brutal, şi chiar feroce. Nu-i nimic, nici prin minte nu-mi trece să-i port pică.

Cît despre domnul Jacob, cu el e altceva ; el ar fi putut să facă un gest în favoarea mea. Timp de cinci ani, zi de zi, m-a văzut muncind de dimineaţă pînă seara. Mă cunoaşte, ştie că nu sînt un om extraordinar. Adică, dacă mă gîndesc bine, nu mă cunoaşte de loc. Dar, mă rog, ar fi putut să spună o vorbă bună, una singură. N-a spus-o, dar nu-i fac nici o vină. Are nevastă, copii şi o reputaţie pe care nu poate să şi-o pună în joc.

Nu încape îndoială că dacă aş spune ce ştiu despre domnul Jacob... Dar poate dormi liniştit, n-am să spun nimic. Nu mi-a Juat apărarea, nu m-a ajutat să ies la mal ; totuşi, dacă mă gîndesc bine, nici lui nu-i port pică. Oamenii aceştia nu sînt obligaţi să aibă păreri în anumite chestiuni. Aici a fost vorba de un complex de împrejurări foarte penibile. Pentru moment, să admitem că singurul vinovat am fost eu. Dat fiind că lumea e alcătuită aşa cum ştiţi şi dumneavoastră, recunosc că am greşit. Vom vedea mai tîrziu.

De altfel, povestea asta s-a întîmplat demult şi n-aş mai fi vorbit despre ea dacă nu mi-aţi fi deş-teptat în minte amintiri urîte. Şi apoi mi s-au întîmplat atîtea de atunci, încît s-ar putea să fi uitat unele amănunte. Trebuie să vă atrag atenţia asupra faptului că nu-l văzusem pe domnul Sureau decît de trei ori, ceea ce e puţin în cinci ani de zile. Lucrul acesta e explicabil, deoarece casa „Socque et Sureau" e foarte importantă, şi patronii nu pot avea relaţii cu cei două mii de funcţionari pe care-i plătesc. Cît despre slujba mea, n-avea nici o legătură cu direcţia.

Aşadar, într-o dimineaţă telefonul a început să sune. Nu ştiu dacă şi dumneavoastră sînteţi sensibil la sonerii, clopote, clopoţele şi alte aparate din specia asta diavolească. în ce mă priveşte, le detest. E de-ajuns să ştiu că în locul unde mă aflu există o sonerie electrică, pentru ca viaţa mea să fie dată peste cap ! Numai pentru acest motiv îmi vine uneori să mă felicit că nu mai lucrez într-un birou. O sonerie nu produce un zgomot ca oricare altul : e ca un sfredel, care-ţi străpunge deodată corpul, care-ţi trage gîndurile în ţeapă şi opreşte totul, pînă şi mişcările inimii. Cu aşa ceva nu te poţi obişnui.

Va să zică, telefonul începe să sune. Toţi funcţionarii din birou ciulesc urechile, deşi n-o arată. Apoi soneria încetează şi toată lumea aşteaptă. Nu sînt mai nervos decît alţii, dar şi aşteptarea asta e un chin, fiindcă aştepţi să vezi cîtc ciocănituri urmează. Una singură era pentru domnul jacob ; două, pentru Pflug, elveţianul. La trei mă puneam eu în mişcare. De cînd am plecat, se vede că cele trei ciocănituri sînt destinate lui Oudin, care, pe vremea mea, el răspundea la patru. Oudin ! Nici ăsta nu-i un oni nervos, zău aşa ! De cum se auzea soneria, începea să-şi mănînce o unghie, fără sa arate nimic, bineînţeles. Pînă la urmă a făcut un panariţiu la degetul ăla.

în ziua cu pricina, soneria a zbîrnîit o singură dată, şi atîta tot. Un singur sunet, prelungit, enei-- vant de sigur ce era.

Domnul Jacob iese dindărătul ghişeului, în care e instalat ca un cal de curse într-o boxă. Ridică receptorul şi, după obiceiul lui, se propteşte într-

o rînă, lipindu-şi capul de peretele pe care, cu timpul, părul lui a lăsat o urmă de grăsime.

Convorbirea începe. Ascult cu o ureche : e totdeauna ciudat să vezi un individ care stă de vorbă cu neantul, îi zîmbeşte, îi face graţii şi care, deodată, îşi fixează privirea pe peretele de culoarea ciocolatei, ca şi cum ar fi zărit pe el ceva extraordinar.

In ziua aceea, totuşi, domnul Jacob nu zîmbea şi nu făcea graţii. De la primele cuvinte luase un aer stingherit, apoi se înroşise, apoi coborîsc ochii şi începuse să contemple radiatorul din colţ, zbîrlit ca o javră îmbufnată.

Eu îmi ascuţeam un creion. Nu-i nevoie să vă mai spun că-i rupeam vîrful în fiecare secundă. îl auzeam pe domnul Jacob bolborosind : „Dar, domnule... Dar, domnule..." şi-imi spuneam : „Dacă mai zice o singură dată *«Dar, domnule...»,* mă ridic în picioare şi-i ard o palmă ! Poc ! Aşa, cu capul de perete !"

Totdeauna îmi spun lucruri de astea. Dar în realitate sînt un om foarte liniştit şi nu fac mai niciodată nimic din ceea i;e gîndesc. Vă daţi seama că nu i-aş fi tras nici o palmă. Totuşi vîrful creionului meu continua să se rupă şi eu îmi murdăream degetele. Domnul Jacob îmi amintea de acei oameni care afirmă că stau de vorbă cu spiritele, care Ie comuiiică în cele din urmă un fel de existenţă. în intervalele sale de tăcere, desluşeam un sunet ascuţit, care părea să vină de la capătul lumii şi în care recunoşteam treptat izbucnirile unei voci enervate.

Deodată, domnul Jacob se dezlipeşte de aparat şi pune jos receptorul pe dibuite, după ce încearcă de vreo zece ori, în zadar, să nimerească furca. Eram în culmea furiei, deşi, bineînţeles, nu

arătam nimic. Izbutisem, în sfîrşit, să fac un vîrf cum se cade creionului şi-mi ştergeam .mîinile de fundul pantalonilor, unde mina de plumb nu lăsa urme.

Domnul Jacob intră la cl în boxă, deschide nişte dosare, mototoleşte nişte hîrtii şi deodată strigă :

— Saiavin ! Ia poftim încoace !

Eram sigur. Mă ridic în picioare şi mă supun. Domnul Jacob îşi smulge firele de păr din nas, ceea ce la el e o dovadă de mare nelinişte. Apoi îmi spune:

— Ia caietul ăsta şi du-l chiar dumneata domnului Sureau. E la el în cabinet, la direcţie. Spune-i că mi s-a făcut rău. Şi se opreşte ; clipind din ochi cu faţa spre fereastră, priveşte un fir mare de păr pe care şi l-a smuls dintr-o nară ; îl aşază pe sugătoarea de pe birou şi adaugă, stăpînindu-şi cu greu o nevoie atît de puternică de a strănuta, încît i se umpluscră ochii de lacrimi. Du-te, Saiavin, grăbeşte-te !

Ca să ajungi pînă la biroul domnului Sureau trebuie să treci prin cîteva clădiri. Vara, cînd ferestrele sînt deschise şi uşile se cască, pentru a lăsa să intre răcoarea, poţi zări diferite compartimente suprapuse, în care lucrează oamenii.

E vorba de nişte oameni, cufundaţi pîn'la piept în birouri americane, complicate ca nişte maşini. Alţii se chircesc în vîrful unor taburete înalte şi fragile ca stinghiile pe care se adună găinile. Vezi ziduri imense acoperite de casete pentru dosare şi semănînd într-o oarecare măsură cu un-*columbarium* din cimitirul Pere-Lachaise. în faţa lor circulă, pe nişte galerii aeriene, doi-trei băieţi, cu mutre preocupate, ca nişte albine. Uneori se aude un sfîrîit, un zgomot de prăjeală, şi pătrunzi

într-o cameră mare, .unde dactilografele lovesc clapele cu o viteză nebună ; seamănă cu muzica furtunii, străbătută de sunete slabe de clopoţei. Mai încolo dai peste nişte răsuflă- tori, cu miros de pisică plouată şi de clei ; în fund vezi nişte oameni care strivesc sub prese registrele de copiat, crispînd mîinile şi încleştîndu-şi maxilarele. Mă rog, e tabloul unei întreprinderi unde lucrurile merg strună, adică nu se compară cu paradisul terestru.

în anticamera domnului Sureau se afla un servitor în livrea şi ciorapi albi. îmi cere numărul serviciului unde lucrez, apoi mă împinge într-o încăpere mare, murmurînd :

— Sînteţi aşteptat.

Recunosc imediat biroul domnului Sureau, deşi n-am călcat pe-aici decît o singură dată ; în alte două ocazii l-am zărit pe domnul Sureau la noi în secţie. Tapetele sînt albastre, nişte tablouri au culoarea mustului de struguri, şi, într-un colţ, în machetă, „maşina de treierat şi de vînturat «Socque et Sureau»", cu medaliile obţinute la expoziţii.

Cît despre domnul Sureau, iată-l ! Dacă-l cunoaşteţi, ştiţi că e un bărbat cam voluminos, înalt, cu părul tuns, cu mustăţile ca nişte ţepi şi cu o bărbiţă aspră : tot părul ăsta e cam cărunt. Lornionul îi tremură veşnic, fiindcă nu cuprinde decît o bucăţică de piele, mai jos de frunte.

Domnul Sureau mă priveşte chioriş şi spune :

— Vii din redacţie ? Ce-i cu domnul jacob ?

— Nu se simte bine.

— Aşa ? Dă încoace !

Şi rămîn în picioare în faţa biroului marc, *cmpire,* întrebîndu-mâ dacă-i mai bine să lipesc călcîiele şi să stau drept, sau să mă las într-o

rină, în poziţia soldatului care face „pe loc repaus".

Trebuie să mărturisesc că am dus o viaţă foarte retrasă cît am lucrat la casa „Socque et Sureau*'. Nu puteam suferi împrejurările în care eram nevoit să renunţ la funcţiunile şi la obiceiurile mele. Meseria mea era să corectez textele, nu să fac „drepţi" în faţa unui magnat ai industriei. 11 blestemam pe domnui Jacob şi pregăteam în gînd, pentru el, o serie de fraze dintre cele bine ticluite, pe care, la urma urmei, nu le rostesc niciodată. Mă neliniştea, de altfel, trupul meu, cu care nu ştiam ce să fac. îmi simţeam toţi muşchii crispîndu-se, luînd fiecare o poziţie care să-i stînjenească pe toţi ceilalţi, şi aveam ciudata impresie de-a face o strîmbătură uriaşă, nu numai cu faţa, ci şi cu torsul, cu abdomenul, cu membrele, mă rog, cu toată dihania.

Din fericire, domnul Sureau nu se uita la mine. îşi făcea de lucru cu caietul pe care i-l adusesem şi era străbătut de o mînie apăsătoare, pe care şi-o stăpînea destul de bine.

Deodată, fără să ridice nasul de pe hîrtie, îşi striveşte degetul arătător pe o pagină şi spune :

— Prost scris... ilizibil... Ce înseamnă cuvîntul ăsta ?

Fac patru paşi cu mişcări de automat. Mă înclin şi citesc cu glas tare, fără nici o şovăire : „exagerat"

.Manevra aceasta m-a apropiat foarte mult de domnul Sureau, aducîndu-mă la 6 distanţă de doi paşi de braţul stîng al fotoliului său.

În clipa aceea i-am observat urechea stingă. îmi amintesc şi acum de ca cu cea mai mare precizie şi consider că aspectul ei n-avea nimic extraordinar. Era o ureche de om cu oarecare belşug de sînge, o ureche mare, cu fire de păr şi cu pete roşii-vinete. Nn ştiu de ce m-am apucat să privesc bucata aceea de piele cu cea mai mare atenţie, o atenţie care a devenit curînd aproape dureroasă. Era ceva ce se afla în imediata mea apropiere, dar nimic nu-mi păruse vreodată mai depărtat şi mai străin. îmi spuneam : „E carne de om. Pentru unii e un lucru foarte firesc şi familiar să pună mîna pe bucata asta de carne."

Am văzut brusc, ca prin vis, un băieţaş — domnul Sureau e tată de familie —, un băieţaş care-şi petrecea braţul în jurul gîtului domnului Sureau. Apoi am zărit-o pe domnişoara Dupere. Era o fostă dactilografă, cu care domnul Sureau avusese o legătură cam zgomotoasă. Am zărit-o pleeîndu-se asupra domnului Sureau şi săratîndu-l aici, chiar aici, îndărătul urechii.'îmi spuneam în continuare : „Ei, da ! E carne de om ; unii sărută bucata asta de carne. E firesc."

Ideca aceasta mi se părea, nu ştiu de ce, neverosimilă şi chiar odioasă. în mintea mea se perindau diferite imagini, cînd, deodată, mi-am dat seama că braţul meu drept schiţase o mişcare, cu arătătorul înainte, şi, imediat, am înţeles că-mi venise chef să pun degetul acolo, pe urechea domnului Sureau.

în clipa aceea, grăsanul murmură ceva cu nasul cufundat în caiet, şi capul lui îşi schimbă poziţia. M-am simţit furios şi uşurat totodată. Dar domnul Sureau şi-a reluat lectura, şi eu am simţit că braţul meu reîncepe să înainteze cu băgare de seamă.

La început, nevoia de a atinge cu mina urechea domnului Sureau mă scandalizase. Treptat, am văzut că mintea mea îşi dădea consimţămîntul. Aveam mii de motive, pe care le' desluşeam destul de vag, pentru a considera necesar să ating urechea domnului Sureau, să-mi dovedesc mie însumi că urechea aceea nu era un lucru interzis, inexistent, imaginar, ca nu era decît o bucată de carne de om, cum era şi propria mea ureche. Şi, deodată, am întins braţul, hotărît, şi am pus arătătorul, cu grijă, acolo unde avusesem intenţia, adică ceva mai sus de lob, pe un colţ de piele cărămizie.

Domnule, Damicns [I] a fost torturat fiindcă-l lovise cu briceagul pe Ludovic al XV-lea. E o mare infamie să torturezi un om, o infamie, pe care nimic n-o poate scuza ; Damiens i-a pricinuit, totuşi, o uşoară durere regelui. Eu, însă, nu i-am făcut nici un rău domnului Sureau, vă rog să mă credeţi, şi nici n-aveam intenţia să-i fac cît de cît rău. Veţi spune că eu n-am fost torturat, ceea ce e oarecum adevărat.

Abia apucasem să ating, delicat, cu vîrful arătătorului, urechea domnului Sureau, că atît el cît şi fotoliul lui au făcut un salt îndărăt. Cred că eram cam palid la faţă ; cît despre el, s-a făcut vînăt, ca toţi oamenii înclinaţi spre apoplexie cînd îşi schimbă culoarea. Apoi s-a repezit spre un sertar, l-a deschis şi a scos un revolver.

Nu făceam nici o mişcare, nu spuneam nici un cuvânt. Aveam impresia că săvîrşisem un act monstruos. Eram extenuat, golit, rătăcit.Domnul Sureau a pus revolverul pe masă, şi mîna îi tremura atît de tare, încît, în clipa cînd a atins mobila, revolverul a făcut un zgomot asemănător cu un clănţănit de dinţi.

Apoi domnul Sureau a început să urle, să urle...

Nu mai ştiu bine ce s-a petrecut. Zece oameni de serviciu m-au înşfăcat, m-au tîrît în camera

I *Robert Damiens (1715—1757), a atentat îa viaţa lui Ludovic al XV-lea, lovindu-l cu un cuţit.*

vecină, m-au dezbrăcat şi m-au percheziţionat. Apoi am reintrat în posesia hainelor. Cineva mi-a adus pălăria şi mi-a spus că direcţiunea dorea să muşamali- zeze toată povestea, dar că trebuia să părăsesc imediat casa „Socque et Sureau". Am fost petrecut pînă la uşă. A doua zi, Oudin mi-a adus ustensilele de conţopist şi efectele personale.

Aşa s-a întîmplat povestea aceea nenorocită. Nu-mi place s-o istorisesc, pentru că, dacă încep, nu-mi pot înăbuşi o enervare inexprimabilă.

II

Nu uitaţi, de altfel, că afacerea Sureau înseamnă începutul nenorocirilor care s-au abătut asupra mea.

Cînd spun „nenorociri", nu mă gîndesc în primul rînd la marile neplăceri care au rezultat din pierderea slujbei. Mă gîndesc mai curînd la suferinţele morale, în care mă zbat de-atunci şi din care nu mă voi mai smulge poate niciodată.

în ziua aceea am măsurat, am luat cunoştinţă de adîncimile din care spiritul meu nu mai poate ieşi. Norii s-au dat atunci la o parte, şi prin spărtura care s-a produs am privit o clipă, foarte limpede, pînă-n străfunduri

.E inutil să cauţi sensul unor lucruri fără sens. Prefer să vă povestesc evenimentele care au urmat după aceea. Vă rog să remarcaţi în treacăt că, dacă ne gîndim bine, e mai mare ruşinea să numim „evenimente" uncie fleacuri fără importanţă, ca toate cele prin care am trecut eu.

Scandalul cu personalul de serviciu al domnului Sureau avusese loc pe la' zece dimineaţa. Nu se făcuse nici zece şi jumătate, cînd m-am pomenit

zvîrlit în stradă. Nu-mi mai rămînea decît un singur lucru : să mă întorc acasă.

Locuiesc împreună cu mania. Dar îmi dau seama că nu ştiţi nimic despre mine. Trebuie să vă explic, trebuie să vă povestesc totul. E ceva insuportabil : cînd începi să vorbeşti despre tine, nu mai termini niciodată.

Maică-mea e văduvă ; tata a murit cînd cu eram mic de tot, aşa că nu ştiu aproape nimic despre el. Asta înseamnă că am foarte puţine amintiri absolut personale despre el. în afară de asta, mama mi-a repetat de sute de ori anumite poveşti de-ale tatii, astfel că poveştile acestea sînt parte integrantă din memoria mea şi trebuie să tac un real efort ca să deosebesc aceste amintiri de amintirile mele personale. Dar despre taică-meu vom vorbi altă dată.

Am locuit dintotdeauna în apartamentul nostru din strada Pot-de-Fer : trei camere şi bucătărie, la etajul al patrulea. Mi-e groază de apartamentul ăsta, şi, totuşi, nu mă simt bine decît acasă.

Un apartament, adică locul unde trăieşti de obicei, ajunge în cele din urmă un fel de imagine a fiinţei tale : nu-l cunoşti decît pe el şi-i desluşeşti tristeţea, toată intolerabila lui tristeţe.

Mama are o renta foarte mică. Din acest venit şi din puţinul cît cîştig eu se descurcă foarte bine în cheltuielile gospodăriei. Mama e o femeie admirabilă, singura fiinţă de pe lume care-mi trezeşte uneori dorinţa să cad în genunchi.

Spun asta în treacăt, dar trebuie să fie foarte plăcut să cazi în genunchi în faţa cuiva, să-l venerezi, să i te destăinui, să-l Iaşi să hotărască în toate privinţele. Cînd mă gîndesc la umanitate, cînd mă gîndesc la toţi dracii ăştia de oameni, îmi spun că vina lor cea mare nu-i atît că fac rău, că nu reuşesc să simtă imperios, din cînd în cînd, nevoia de a se prosterna în faţa unuia dintre ei, de a-i săruta picioarele, de a-i jura credinţă, de a-l sluji aşa cum l-ar sluji un sclav sau un cîine... Da, într-adevăr ! Nu-i chip să scoţi ceva din brutele

astea ! Poţi să le întinzi inima ta, fierbinte încă, smulsă vie din piept, şi ai să-i vezi luînd aerul bănuitor al unui măcelar care examinează o monedă devalorizată.

Vă repet că maică-mea e o femeie admirabilă. E atît de bună, de curajoasă, seamănă atît de puţin cu mine... Căci, în ce mă priveşte, sînt, fără îndoială, vrednic de tot dispreţul, dar din motive pe care numai eu le cunosc, vă rog să- mă credeţi, din motive pe care nici Oudin, nici domnul Jacob şi nici chiar Lanoue n-ar fi în stare să şi le închipuie, în loc să mă dispreţuiască pe mine, toţi oamenii aceştia ar face mai bine să se privească în faţă cu sînge rece. De altfel, poate că în fond nici rju mă dispreţuiesc.

Numai că maică-mea are un mic cusur : se mai poartă şi azi cu mine de parc-aş fi ţîncul pe care-! răsfăţa şi-l certa pe vremuri. Asta-i jignitor pentru un bărbat, care va împlini curînd treizeci de ani. La drept vorbind, mama e cam cicălitoare. E un cusur foarte mic, ştiu asta, totuşi, uneori, mai ales în anumite ocazii, mă supără foarte mult.

Ieşind din casa „Socque et Sureau", mă gîndeam tocmai la acest defect al mamei.

Aerul de-afară mi-a făcut bine. Am început să-mi revin, să-mi adun gîndurile, care o luaseră razna, ca nişte dobitoace în ham, obosite de un drum prea lung.

Mergeam pe cheiul Austcrlitz, încercînd să pricep ce mi se întîmplase şi repetînd într-una : „M-au dat afară... m-au dat afară... afară din slujbă". Mi-era greu să mă sustrag ritrPiului paşilor mei, şi, cum păşeam într-o cadenţă destul de ordonată, scandam fraza aceasta oribilă pe aria unei polci.

Deodată m-am oprit. întrevăzusem necesitatea de a anunţa mamei mele această ştire, care era foarte supărătoare şi presupunea un mare număr de consecinţe înfricoşătoare.

M-am oprit deci cu desăvîrşire şi m-am sprijinit de parapetul care domină Sena.

La umbra copacilor, piatra era aproape rece. Aveam nevoie de răceala şi de nemişcarea aceea pentru a-rni da şi mai bine seama cît eram de febri! şi de agitat. O clipă de odihnă mi-a fost de-ajuns ca să-mi demonstreze că nu eram de loc în apele mele, stare faimoasă în care nu mă aflu niciodată.

Oprirea aceasta îmi fu totuşi binefăcătoare. îmi trebuie atît de puţin ca să fiu fericit... Grav e că-mi trebuie şi mai puţin ca să-mi pierd capul. Vai ! biata -maşinărie !

Nişte oameni încărcau o şalupă. Luau poverile de pe chei şi urcau pe vas călcînd pe seîndurile lungi şi elastice, a căror imagine unduia în apă. La început mi-a făcut mare plăcere să-i privesc. Pe urmă m-am văzut pe mine însumi înaintînd ca un echilibrist pe scîudura îngustă. Am simţit un fel de ameţeală, care a devenit curînd atît de neplăcută, încît m-am dezlipit de chei şi am pornit mai departe.

Numaidecît, mi-am spus iar că va trebui să-i anunţ maică-mi ştirea aceea catastrofală şi am simţit cum mă copleşeşte mîhnirea.

Nu vorbele „Mi-am pierdut slujba" mi se păreau greu ele rostit. Ele alcătuiau o frază scurtă, simplă, decisivă şi nu mi se părea imposibil s-o pronunţ. Am întrezărit chiar mai multe moduri de a mă descotorosi de această primă mărturisire. Aşa, de pildă, puteam să mă aşez pe scaun cu o mutră nenorocită — şi vă asigur că nu era nevoie să mă prefac pentru a lua această mutră — şi să spun cu voce scăzută : „Mamă, mi-am pierdut slujba". Poate că ar fi fost mai nimerit şi mai abil din partea mea, ca să n-o descurajez pe biata femeie, să mă prefac — pentru a lua această mutră — şi să spun cu voce scăzută : „Mamă, mi-am pierdut slujba". Poate că ar fi fost mai nimerit şi mai abil din partea mea,

ca să n-o descurajez pe biata femeie, să mă plimb în sus şi-n jos prin apartament, cum făceam întotdeauna, şi să arunc următoarele cuvinte pe un ton plin de indiferenţă : „A, să nu uit ! Ştii că mi-am pierdut slujba ?" Mai era şi posibilitatea de a rnă năpusti vijelios în casă ; în acest caz aş fi rostit cu violenţă o frază care ar fi sunat cam aşa : „E o mîrşăvie ! O ticăloşie ! Mi-am pierdut slujba din cauza lor." Mi-am închipuit cît de dureros putea fi, efectul pe care o astfel de explozie, fie ea şi simulată, l-ar fi avut asupra sănătăţii mamei şt am hotărît să manevrez cu mai multă simplitate : voi intra la mine în cameră şi rnă voi descălţa cu zgomot; mama îmi va spune : „l)e ce te descalţi ? Nu lucraţi după masă ?" Şi eu voi răspunde : „Ba da, dar eu nu mă mai duc la birou ; am avut un conflict cu patronii, şi mi-am pierdut slujba".

Vă repet că prima parte a dialogului meu cu mama nu părea să prezinte nici un fel de dificultate ; totuşi mă enerva grozav gîndul că, după aceea, va trebui să dau explicaţii, să expun motivele acestei concedieri, în sfîrşit, şă povestesc toată chestia, faimoasa istorie, pe care dumneavoastră o cunoaşteţi acum.

Nu, asta nu ! Sub nici un motiv ! V-am spus că mama e o femeie admirabilă, dar e o fire simplă, un suflet care nu înţelege fomplicaţiile. Nu-i puteam vorbi despre păţania aceea ridicolă, despre degetul pe care-l pusesem pe urechea grăsanului, nu-i puteam povesti această tîmpenie...

Şi, de altfel, să fie cu adevărat o tîmpenie ? Să fie chiar un lucru ridicol ? Nu ! De mii de ori nu ! N-o să mă convingeţi că sînt un răufăcător, şi nici un idiot ! Cum, asta e omenia voastră ? ! Un om, un om ca mine şi ca dumneata ; între noi există o barieră atît de mare, încît nu-l pot atinge nici măcar cu vîrful degetului, fără să devin un criminal ? ! înseamnă asta, oare, că nu sînt un om liber ? înseamnă că un individ e înconjurat, asemenea ţărilor maritime, de un spaţiu

inviolabil, unde străinii nu pot naviga decît dacă îndeplinesc anumite formalităţi ?

Nu vreau să fac pe originalul, nu sînt alcătuit altfel decît ceilalţi oameni. Ceva îmi spune că o idee asemănătoare celei care mă pusese în mişcare în împrejurarea amintită e o idee la îndemîna tuturor, o idee trăsnită, dar firească în fond. în ce priveşte întrebarea dacă se cuvine sau nu să dăm ascultare unor astfel de imbolduri, asta-i altă mîncarc de peşte, vai !

Mi-e groază de minciuni. E destul de complicat să te descurci cu adevărul, de ce să-l mai amesteci cu alte porcării ? Nici nu mi-a trecut prin minte să-i povestesc mamei că fusesem concediat datorită unei măsuri generale de reducere a personalului sau intrigilor şi geloziei colegilor, mei de birou. Sau mai bine zis mi-a trecut prin minte, din moment ce vă vorbesc despre această idee, dar numai atît cît era necesar ca s-o resping cu cea mai mare uşurinţă.

După cum vedeţi, reflecţiile mele n-aveau de loc darul să mă liniştească. Cînd am ajuns pe podul Austerlitz, eram hotărît să anunţ că fusesem concediat, fără să adaug nici un fel de comentariu.

Podul Austerlitz e un pod frumos, care-şi ia avînt în mijlocul unui imens spaţiu alb. E destul ca un strop de lumină să coboare peste oraş, că se aşterne direct peste podul Austerlitz. în preajma lui e totdeauna vînt şi miroase a călători, în preajma lui găsiţi vase care muncesc din răsputeri, negustori care vînd tot felul de nimicuri, fotografi care lucrează în aer liber, încărcîndu-şi aparatele sub fus- tek nevestelor, folosite drept cameră obscură, mă rog, găseşti tot felul de distracţii pentru ochi.

Podul se rotunjeşte uşor, ca şi cum tramvaiele şi camioanele care mişună pe spinarea lui l-ar gîdila plăcut. în general, îmi face mare plăcere să mă plimb în vecinătatea podului Austerlitz. E un loc care n-a fost prea compromis de amintirile mele urîte. Nu ştiu să fi trecut vreodată pe podul

Austerlitz cuprins de ruşine sau fierbînd de mînie. Chestiile astea sînt importante, să ştiţi.

Din nefericire, în ziua aceea podul Austerlitz nu mi-a făcut nici un fel de bine. Grijile mă usturau prea taré, şi podul Austerlitz n-a fost la înălţime.

M-am îndreptat spre Grădina Botanică, spunîndu-mi : „Sînt sigur că pe aleea platanilor am să mă simt mai bine", căci aleea asta marc, care urcă spre muzeu, e un loc unde mă simt mai totdeauna fericit.

Dar aleea platanilor a fost o totală nereuşită. Cînd am ajuns în dreptul serelor, mă simţeam încă şi mai nemulţumit, şi mai tulburat decît în clipa în care intrasem pe poarta grădinii. Aleea mă lăsase să trec păstrînd o nepăsare evidentă, fără să-mi dea mai multă atenţie decît unui străin, fără să-mi facă un semn prietenesc cît de mic, mie, care de cinci ani o mîngîiam zilnic de la un capăt la celălalt de patru ori pe zi vara şi de trei ori pe zi iarna.

Am fost cuprins de o impresie penibilă de părăsire şi de duşmănie din partea lucrurilor. E semn rău, domnule, cînd lucrurile neînsufleţite ne trădează în momentele grele...

Ba mai rău ! Grădina Botanică îmi provocă o tulburare neprevăzută fiindcă era închisă. Am înţeles în felul acesta că era prea devreme şi că dacă mi-aş fi văzut de drum, sosirea mea acasă, în cursul dimineţii, ar fi părut stranie şi ar fi grăbit dezlănţuirea catastrofei, adică explicaţia.

M-am întors şi m-am îndreptat spre groapa urşilor. Simţeam cum mă cuprinde o mînie surdă fiindcă obiceiurile mele erau date peste cap. Nu era de mirare că lumea mea de toate zilele nu mă ajuta cîtuşi de puţin, din moment ce zdruncinam totul, din moment ce denunţam un păcat şi soseam cînd nimeni nu mă aştepta, ca un soţ bănuitor, care se întoarce pe negîndite din călătorie.

Aveam la dispoziţie mai bme de o oră înainte de a mă putea înfiinţa în strada Pot-de-Fer. Am petrecut tot acest timp dînd tîrcoale Grădinii Botanice, ca un vapor ajuns la destinaţie şi care aşteaptă fluxul ca să poată intra în port.

Eram hotărît să nu spun un cuvînt despre toată povestea ; dar siguranţa că mama avea să-mi ceară explicaţii mă scotea din sărite.

îmi spuneam : ,,Dacă-mi face o mustrare cît de mică, n-am să-i răspund nimic. Am să rămîn de gheaţă şi plin de demnitate, ca un om care a suferit o mare nedreptate. Căci, în definitiv, în toată chestia asta eu sînt o victimă. Mi s-a făcut o mare nedreptate, mi se cuvin scuze şi mîngîieri. Sînt sigur că are să mă dojenească, se poartă şi azi cu mine de parc-aş fi un copil. Sînt sigur că are să se plîngă, are să-mi pună întrebări, are să-mi pomenească de bani. A, nu ! Asta nu ! Subiectul ăsta mă scoate din sărite. Nici nu vreau să aud vorbindu-se de bani. Dacă, după toate probabilităţile, începe să-mi facă mustrări, sînt hotărît să nu-i ascund ce gîndesc. Am să-i spun ce părere am despre slujba asta păcătoasă, pe care am pierdut-o. Ce, e vina mea că am ajuns funcţionar ? Eu am vrut să studiez chimia. N-am nici o aptitudine pentru meseria hidoasă de conţopist. De ce m-a împins să intru întîi la Moutier şi pe urmă la «Socque ct Sureau» ? Eram făcut să fiu chimist. Era fatal să se întîmple ce s-a întîmplat acum. De ce nu m-a lăsat să-mi ascult vocaţia ? ! E adevărat că sîntem săraci, dar ăsta nu-i un motiv ca să-mi ratez cariera, să-mi pierd viaţa, să-mi compromit şi să-mi distrug fericirea. Nu, nu ! Nu accept să fiu mustrat fiindcă mi-arn pierdut slujba. Dacă n-aş fi fost silit să primesc această slujbă, n-aş fi pierdut-o !"

Cutreieram aleile întortocheate ale Labirintului, plin de gînduri veninoase şi ulcerat de ele. Paşii mei desenau

mereu acelaşi cerc stupid şi sentimentele mi se roteau pe loc, asemenea unui stol de grauri, care nu ştiu unde să coboare. Treptat, ajungeam la concluzia că mama era singura vinovată de nenorocirea mea. Ea era aceea care mă lăsase să depăşesc vîrsta burselor şcolare, fără să mă stimuleze în direcţia cea bună. Ea era aceea care mă îndemnase să-mi iau o slujbă incompatibilă cu caracterul meu. Şi tot ca mă va copleşi acum cu reproşuri, îmi va vorbi despre greutăţile noastre băneşti, mă va constrînge să-mi măsor prostia şi incapacitatea. Nu ! nu ! Nu puteam tolera aşa ceva

!Era cald, o căldură prevestitoare de furtună, deprimantă. Tot învîrtindu-mă încoace şi-ncolo, simţeam cum şiroieşte sudoarea pe mine şi umblam ca un om beat. De fapt, eram chiar beat, beat de supărare şi de mînie. Totuşi realizasem esenţialul : îmi pregătisem toate răspunsurile şi eram plin de ură ca o mortieră încărcată cu fulmicotón. Eram gata. Trebuia să am ultimul cuvînt.

Puteţi să mă dispreţuiţi, domnule, admit. Vreau însă să vă povestesc lucrurile aşa cum s-au întîmplat. închipuiţi-vă cam cît eram de tulburat în clipa cînd am auzit bătînd douăsprezece şi jumătate şi cînd m-am îndreptat spre strada Pot-de-Fer, cu aerul grăbit al omului care şi-a cîştigat din plin bucata de pîine.

III

Culoarul care străbate parterul locuinţei noastre e întunecos ca o vizuină, cliiar de la intrare. Pardoseala lui a fost uzată în mijloc de un număr infinit de paşi, astfel încît de-a lungul lui pare a se fi săpat un canal, în care stăruie apa noroioasă adusă de încălţăminte. Să nu credeţi că e o rămăşiţă de apă după spălat : portăreasa e bătrînă şi nu spală niciodată culoarul.

Pentru mine, culoarul acesta e un loc dureros, unul din locurile care-ţi sînt adînc înrădăcinate în suflet. Toate bucuriile, toate amărăciunile, toate mîniile mele au fost obligate să treacă prin acest laminor şi au lăsat pe pereţii lui urme neşterse, altfel de urme decît cele imprimate de umezeală, mirosuri cumplite pe care numai eu Ie simt, mii de amintiri brutale, care mă fac totdeauna să-mi încetinesc paşii şi mă umplu de melancolie.

Soarele, autorul tuturor uitărilor, n-a mai vizitat niciodată acest coridor din ziua — pierdută în negura timpurilor — cînd zidarii l-au ascuns sub casă, cum e ascuns un mormînt egiptean sub o piramidă.

Poate că aşa se explică de ce mişună atîtea fantome în coridorul nostru...

Mi-e drag aşa cum ţi-s dragi bolile care ţi-au intrat în obiceiuri, cum ţi-s dragi florile tapetului în nopţile de insomnie.

Mi-e drag pătratul de lumină palidă, pe care — în serile de iarnă — becul de gaz de pe trotuar îl desenează pe zidul coridorului nostru.

Mi-e drag mirosul umil şi searbăd, care, împreună cu toţi curenţii, cutreieră acest intestin al casei mele. Dacă peste cinci sute de ani voi învia din morţi, voi recunoaşte mirosul acesta dintre toate mirosurile din lume. Nu vă bateţi joc de mine : poate că dumneavoastră vă sînt dragi lucruri şi mai dezgustătoare, şi mai ruşinoase decît acesta.

Cînd se întîmplă să mă întorc acasă după una din acele plimbări în cursul cărora guşti mii de

bucurii noi şi încerci mii de dorinţe, cînd se întîmplă să mă întorc după o zi frumoasă ca o baie purificatoare, coridorul mi se prăbuşeşte pe umeri şi-mi spune : „Atenţie ! Tot Salavin ai rămas." Avertismentul acesta mă îngheaţă, dar îmi este de mare ajutor, căci e perfect inutil să-ţi faci iluzii asupra propriei tale persoane.

f3upă cum vedeţi, coridorul are influenţă pînă şi asupra povestirii mele : mă întîrzie şi-mi îngheaţă naraţiunea, mă paralizează,. aşa cum era să mă paralizeze şi în ziua aceea, în ziua cu pricina.

Dar după cum v-am mai spus, eram însufleţit de un avînt prea mare ; am străbătut coridorul ca o rovină plina de mărăcini ; mă sfîşiau, totuşi am izbutit să trec mai departe şi, dintr-un salt, m-am pomenit pe palierul primului etaj.

Aici vegetează bătrîna noastră portăreasă, în întunericul bîntuit de mirosuri de bucătărie, sub un etern bec de gaz Auer, cu ţeava plină de apă, care scuipă un pic de lumină. Lumina asta moare şi renaşte de sute de ori pe minut, şi în intervalele de agonie se poate zări o ferestruică ce dă spre o crepusculară curte interioară.*

Portăreasa noastră se stinge în locul unde a sădit-o cineva pe vremuri. Moare de la cap în jos. cum mor şi plopii. Şi-a cam pierdut minţile şi e aproape oarbă din cauza unei duble cataracte, care dă pupilelor ei un aspect lăptos. Totuşi îşi recunoaşte locatarii după pas, după răsuflare şi după multe alte semnalmente, care o lămuresc, deşi nu le poate analiza. Are un fel de sensibilitate ce se poate compara cu a moluştelor sedentare.

Prin urmare, portăreasa a ciocănit în uşă şi mi-a spus :

— Louis, a sosit o scrisoare pentru tine şi un catalog pentru Marguerite. Fii bun şi dă-i-1, băiatule.

Marguerite e vecina noastra şi e croitoreasă. Am luat scrisoarea şi catalogul şi mi-am continuat ascensiunea. Urcam repede, pentru ca hotărîrile mele să nu aibă timp să se risipească. Scara

noastră se încolăceşte în spirală şi-mi dă o uşoară şi binecunoscută senzaţie de ameţeală. în ciuda tensiunii spiritului meu, am silabisit în treacăt, potrivit unui obicei care are aceeaşi vîrstă ca şi mine, placa de pe uşa lui Lepargneux, la etajul al doilea, specialist în încălţăminte de pînză şi tălpi de sfoară. E un industriaş de cocioabă, un coate-goale. Dar să nu ne pierdem timpul cu Lepargneux.

Cînd am ajuns pe palierul etajului al patrulea, am depus catalogul pe rogojina din faţa uşii croitoresei şi, îndată după aceea, am efectuat cu două degete micul zgomot obişnuit în uşa noastră. Avem sonerie, am şi eu chei, dar nu mă folosesc niciodată de aşa ceva. Am un fel al meu de a bate în uşă. Asta simplifică viaţa.

Mama mi-a deschis şi- am început prin a proceda şi în ziua aceea ca de obicei — căci orele vieţii zilnice alcătuiesc o maşină atotputernică, ale cărei piese succesive ne înşfacă, ne împing şi ne manevrează fără să ţină seama de hotărîrile pe care le-am luat. Asta înseamnă că am sărutat-o pe mama, mi-am instalat bastonul în vasul mare de pămînt, mi-am agăţat pălăria în cuier şi am intrat în bucătărie, să mă spăl pe mîini. Ascultam de anumite vechi forţe tiranice, dar furia mea rămăsese aceeaşi şi se zvîrcolea în interiorul meu ca o pisica într-un sac.

Mama veni după mine în bucătărie. Ridică binişor, cu vîrful lingurii, capacul tigăii şi-mi spuse, clătinînd din cap :

— Louis, să ştii că ţi-am făcut o pulpă de miel. Carnea e cam scumpă acum, dar m-am bucurat că am luat pulpa asta, care ţie îţi place aşa de mult...

Vă rog să-mi spuneţi, ce rost avea pulpa de miel într-un moment cînd eu eram atît de frămîntat ? Ce idee, să faci conversaţie despre bucătărie cu un om lovit de o nedreptate, cu un om pradă disperării şi mîniei ! Pulpa aceea de miel mă umplea de umilinţă şi mă copleşea de ridicol faţa de mine însumi. M-am simţit adînc ofensat şi. am avut impresia foarte netă că mama îşi bătea joc de mine.

Şi, apoi, de ce-mi vorbea de preţul cărnii ? Ştiam şi eu că e scumpă. Era momentul să-mi pomenească de costul vieţii tocmai acum, cînd. îmi pierdusem slujba ? Vă rog să mă credeţi că fraza mamei m-a plesnit drept în faţă, ca o palmă. Totuşi n-am răspuns nimic, dornic să nu-mi slăbesc nemulţumirea, dornic s-o las întreagă, înfricoşătoare, fără replică. Am trecut repede în

revistă toate răspunsurile ce le pregătisem. Le aveam la îndemînă, hotărîtoare,

usturătoare şi se înşiruiau în faţa ochilor mei ca nişte arme în rastel.

Mă pregăteam, deci, să mă îndrept spre camera mea, să mă descalţ cu z^bmot, aşa cum hotărîsem, în ultimul moment, însă, n-am avut curajul s-o fac. Mi-am spus : „E mai bine să aştept un prilej potrivit, de pildă, s-o las pe mama să mai aducă o dată vorba despre pulpa ele miel".

Am început să mîncăm. îmi simţeam stomacul strîns, făcut ghem şi înghiţeam în sila. îmi aţintisem privirile în fundul farfuriei şi împrăştiam bucăţile de carne, ca să zăresc plesniturile faianţei. Cunosc precis toate plesniturile farfuriilor noastre străvechi.

Simţeam privirea mamei pironită asupră-mi, o privire care nu se mai dezlipea de pe faţa mea, şi-mi spuneam că „trebuie să se vadă", că nenorocirea era cu siguranţă întipărită cît se poate de limpede pe obrazul meu. Am ajuns la concluzia că eram un biet păcătos, incapabil să-şi ascundă sentimentele, ceea ce contribui să-mi sporească ura.

între două feluri de mîncare aşteptam fără să spun un cuvînt. Nu voiam să-mi las mîinile pe masă. Am un fel de pudoare cînd e vorba de mîinile mele. Dacă aş avea o taină mare, mîinile m-ar trăda, sînt incapabile să se prefacă. Mi-am coborît deci braţele — oare sînt foarte lungi —, le-am lăsat să atîrne şi, cu vîrful degetelor, am început să-mi sucesc marginea şosetelor, manie grotescă, de care nu izbutesc să mă lepăd.

Mama mi-a spus, cu o blîndeţe deosebit de jignitoare :

— I.asă în pace şosetele, bietul meu Louis, ai să le rupi.

Mi-am pus iar pe masă mîinile, care-mi tremurau de furie. De ce „bietul meu Louis" ?. Nu-mi place să fiu compătimit, mai ales în momentele cînd nu merit altceva. Şi, apoi, de ce

să se lege de obiceiurile, de ticurile mele ? Am trecut de vîrsta cînd un om ca mine poate încerca să se facă mai bun. Observaţia mamei mi s-a părut nu numai inutilă, căci mi-a mai făcut-o de mii de ori pînă acum, ci şi jignitoare, în situaţia în care mă aflam. în afara de asta, consideram lipsită de delicateţe recomanda- ţia de a-mi cruţa şosetele, într-un moment cînd sărăcia noastră se putea transforma în mizerie.

Eram pe punctul de a da frîu liber frazelor gata pregătite, ce mi se zbăteau în piept ; dar ou care trebuia să încep ? Se înghesuiau toate spre ieşire, ca nişte oi zăpăcite, care vor să treacă toate deodată pe o poartă îngustă. Aşa că n-am spus nici de data asta nimic.

Am isprăvit de mîncat, în timp ce-mi plimbam privirile pe mobile, pe pereţi, pe cămin, pe toate obiectele care asistau la desfăşurarea existenţei mele şi erau complice a numeroase gînduri tainice: iepurii de porţelan nesmălţuit de pe bufet, pendula cu figurina de bronz, care ştie despre mine nişte lucruri pe care ar fa'ce bine să le păstreze pentru ea. Priveam peisajul tirolez din ramă, un peisaj muntos, în care s-au istovit şi au secat cele mai frumoase vise ale copilăriei mele.

Nici unul dintre aceste bibelouri şi nici o mobilă nu voia .să facă o cauză comună cu mine. Toate mă măsurau cu insolenţă. îmi dădeam seama că, de la primele cuvinte ale conflictului, vor trece *in cor- pore* de partea mamei şi se vor ridica împotriva mea.

în clipa cînd am sfîrşit de mîncat, am zărit lîngă maşina de călcat scrisoarea pe care mi-o dăduse portăreasa.

Se vede că privirea mamei o întovărăşea pe a mea, fiindcă ani auzit-o imediat murmurînd :

— Probabil că-ţi scrie Lanoue. Cred că i-am recunoscut scrisul. Nici n-ai deschis-o.

Aşa era. Eu, care aştept cu o nerăbdare atît de febrilă poşta, care nu-mi" aduce aproape niciodată

nimic, eu, care totdeauna deschid o scrisoare cu speranţa că-mi aduce o veste mare, capabilă să-mi schimbe viitorul, nici nu deschisesem scrisoarea aceea.

Am făcut-o cu un sentiment de mohorîtă neîncredere : nu putea fi decît o veste proastă. Navigam pe un canal şi eram expus loviturilor unui destin, ce nu prea refuză să profite de situaţie.

Dar nu era nimic, absolut nimic. Lanoue mă anunţa că intra în concediu şi mă ruga să trec pe la el, cu prima ocazie.

— Du-te diseară, spuse mama.

•O frază, pe care n-o pregătisem, îmi veni pe buze şi-mi scăpă fără s-o fi putut opri.

Am răspuns :

— Nu ! Mă duc după masă.

Abia apucasem să rostesc aceste cuvinte, că am ghicit dezlănţuirea iminentă a marii crize. Dar nu mai puteam da înapoi. Războiul izbucnise. Am simţit cum mi se aprind obrajii, tîmplele au început să-mi bată, şi buzele s-au răsfrînt ca ale unui dulău care acceptă o provocare.

Desigur că mama avea să spună : „Cum ? Vrei să te duci după masă ? Şi cu biroul ce faci ?" Dar nu i-am dat răgaz şi am rostit cu forţa unei explozii :

După masă nu mă duc la birou. Nu mai lucrez la „Socque et Sureau". S-a isprăvit ! Gata ! Mi-am pierdut slujba !Mă ridicasem în picioare, ţeapăn, dar aveam impresia că m-am încordat şi că sînt gata să ma năpustesc. Răsuflăm zgomotos şi aşteptam.

Mama, care se aşezase în fotoliul ei, lîngă fereastră, ridică fruntea fără grabă şi mă privi.

Marna poartă ochelari, fiindcă e în vîrstă. Are ochi albaştri, calzi şi strălucitori. Cînd vrea să privească pe cineva drept în faţă, înalţă capul, ca sa se ajute mai bine cu ochelarii.

Uite-aşa m-a privit, calmă, o bună bucată de vreme. îi simţeam privirea frumoasă aţintită asupra mea, o privire plină de afecţiune nelinişţită, privirea aceea care m-a urmărit nestrămutat de cînd am venit pe lume. Simţeam cum îmi tremurau picioarele. Atunci mama -a şoptit, cu o voce foarte firească, foarte adîncă şi foarte sigură :

— Ce să-i faci, dragul meu ? Slujbe se mai găsesc, nu-i cine ştie ce nenorocire...

Cîtă divină înţelepciune ! Cîtă bunătate S într-adevăr, nu era o nenorocire, am recunoscut într-o licărire de fulger acest adevăr. într-adevăr, nu mi se întîmplase nici o nenorocire. Atunci, de ce eram atît de nenorocit, de ce eram atît de zdrobit ?

IV.

Am făcut un pas înainte, apoi alţi doi, şi pe urmă am simţit că nu mă mai puteam stăpîni, că haita de fiare turbate, care mă sfîrtecau, o vor lua la goană care încotro şi că mă voi simţi uşurat. Am avut impresia sfîşietoare că eram salvat, că mă scosese cineva din prăpastie. Am căzut în genunchi în faţa bietei femei, mi-am ascuns faţa în poala ei şi am început să plîng în hohote furioase, frenetice; hohotele acelea îmi ţîşneau din pîntece şi se năpusteau ca nişte valuri ieşite din fundul mării, care alungau, măturau, purificau totul.Furtuna rătăceşte mereu în lumea oamenilor. Fericiţi cei cu suflete fierbinţi, pe care ea le vizitează ! Fericite şesurile arse de secetă, pe care ea le adapă 1

Nu tăgăduiesc că am plîns. Destule lucruri trebuie să ascund, aşa că pot foarte bine să mărturisesc aceste lacrimi : le datorez cea mai frumoasă clipă din viaţa mea.

Şi cum v-am spus, îngenuncheasem în faţa mamei, mă prosternasem în faţa bunătăţii ei atît de simple, a înţelegerii ei atît de afectuoase. Şi eu, care n-am niciodată astîmpăr, nu mă grăbeam să-mi schimb poziţia.

Mama nu spunea nimic ; îmi cuprinsese capul cu mîinile. Cred că era foarte mişcată, totuşi simţeam cum zgîrie cu vîrful unghiei, ca să îndepărteze o petişoară de pe gulerul hainei mele ; are atîta grijă de mine, e atît de atentă şi atît de mîndră de mine, biata femeie ! Ca şi cum ar fi într-adevăr posibil ca cineva să fie mîndru de mine !

Mi-am revenit în fire încetul cu încetul şi am spus :

— Mamă ! Cînd te gîndeşti că stăm atît de prost cu banii !...

Atunci mama mi-a răspuns cu simplitate :

— Dar Louis, dragul meu, nu stăm de loc prost cu banii.

1

Avea dreptate : sîntem săraci, dar n-avem complicaţii băneşti. Am fost nevoit să recunosc că avea dreptate.

încetul cu încetul mă simţeam cuprins de o bucurie radioasă. Mama făcea gesturile pe care le fac toate mamele în împrejurări de acest fel : îmi netezea părul, îmi potrivea cravata, îmi mîngîia faţa cu o mînă blîndă, pe care munca de gospodină n-a izbutit s-o asprească.

Apoi. a deschis dulapul cu oglindă, dulapul ei de zestre, şi mi-a dat o batistă fină, brodată, puţină apă de Colonia, ba chiar şi o bomboană.

Am mîncat bomboana, potolindu-mi ultimele sughiţuri de plîns. Mi se părea că sînt un copil de zece ani, ba nu, de cinci, eram un puşti, mai că-mi venea s-o las să mă legene. Şi, de fapt, mi se pare chiar că am lăsat-o să mă legene. Dar să nu mai vorbim despre asta...

îmi dădeam perfect de bine seama că mama nu-mi va pune nici un fel de întrebare. Şi numai pentru acest motiv aş fi vrut să mă arunc încă o dată la picioarele ei şi să-i sărut pantofii.

Dar am făcut mai mult decît atît: i-am dat toate explicaţiile posibile, l-am, povestit cum se desfăşurase toată ziua aceea, i-am povestit-o în amănunte. N-am trecut cu vederea nimic, nici degetul meu, nici urechea grăsanului. Biata femeie, zîmbea !... Cînd am ajuns la revolver, au cam trecut-o fiorii, dar foarte curînd a reînceput să zîmbească, ba chiar să rîdă, ca să mă convingă că toate astea n-aveau nici o importanţă şi nici o gravitate.

Eu ştiu că au şi importanţă, şi[1] gravitate, dar marna -a făcut în aşa fel încît să uit. Doamne, ce clipă frumoasă.! Ce clipă scumpă ! Cu cît mă umileam mai mult în faţa chipului ei sfînt, cu atît mă simţeam mai înnobilat, mai mare, mă simţeam răscumpărat. E un lucru ciudat şi nu mă încumet să vi-l explic.Revăd şi acum o scenă petrecută în ziua aceea memorabilă : eram instalat în fotoliul nostru Voi- taire, vorbeam cu aprindere, cu veselie, şi mama, ghemuită în faţa mea, îmi scotea binişor pantofii şi-mi punea papucii în picioare, fiindcă ştia că, dac; rămîn cîteva orc acasă, îmi place să-mi pun papuci, şi un costum vechi.

Făceam mai departe conversaţie şi rîdeam c hohote. Niciodată viaţa şi viitorul meu nu mi-a părut mai senine ca în ziua aceea. Niciodată omc

nirea nu mi-a inspirat o simpatie mai sinceră şi ma, totală.

Pe orice puneam mîna mi se părea că mă întîmpină prieteneşte, frăţeşte. M-am dus la mine în cameră şi am avut impresia că mobilele ma primesc cu urale tăcute.

Camera mea e mică şi ticsită. E împărăţia mea, patria mea. De la nişte strămoşi necunoscuţi am moştenit o canapea venerabilă, care ocupă tot peretele în intervalul dintre scrin şi pat. Ca să urmăresc conştiincios firul povestirii mele, nu vreau să iau în consideraţie cele cîteva ore — dar ce spun ? —, nenumăratele ore infernale pe care le-am petrecut pe canapeaua aceea. Pentru moment, e destul să ştiţi că, în ochii mei, canapeaua aceasta e un loc sfînt, căci, lungit pe ea, mi s-a întîmplat uneori să posed lumea în vis.

în ziua aceea, canapeaua, cu husa ei decolorată, mi s-a părut învăluită într-o lumină radioasă. Mi-a amintit de toate paginile pe care le-am citit împreună, căci citesc totdeauna culcat, să uit cît mai mult cu putinţă că am un trup, să fiu mort pentru mine însumi şi să trăiesc în întregime viaţa eroilor mei.

M-am apucat să scotocesc prin cameră, ca să găsesc vreun capăt de ţigară : tare-mi plac chiştocu- rile, cînd s-au răcit de tot. Nu-mi fumez ţigările pînă la capăt, anume ca să le regăsesc a doua zi

.Nu mi-a fost prea greu să dau peste ce-mi trebuia Vi am început să fumez, lungit pe spate, [1] Fumam la mine în cameră, cuibărit pe canapea, -a după-amiaza unei zile de lucru. Era ceva extrarei inar, zău că da, ceva admirabil... Gustul tutu- mlui era cu atît mai formidabil cu cît la birou iu se poate fuma niciodată în timpul zilei. Nu vorbesc de duminică, ziua asta otrăvită ! Aşadar, tutunul avea un gust de libertate, iar viaţa avea gustul însuşi al tutunului.

De pe canapea zăream rafturile de cărţi, care se îndoiau sub povara volumelor. Privind ţintă co-toarele, vedeam totul unduind în valuri mici, ase-menea apei dintr-un pîrîu. E o veche iluzie a mea, care mă mai distrează şi azi ori de cîte ori nu mă scoate din sărite. în ziua aceea m-a fermecat.

Am petrecut o oră de ţrîndăvie, întins pe cana-pea, o oră savuroasă şi intensă, una dintre acele ore despre care poţi vorbi timp de douăzeci de ani. Apoi m-am îndreptat spre fereastră, să contemplu universul.

Eram în august. Dinspre şosea se ridica o răcoarc de canal, care se amesteca cu miros de legume şi cu strigătul vînzătorilor ambulanţi, ce bat fără încetare caldarîmul cartierului nostru. Strada părea crestată adînc cu dalta în masa stîncoasă a clădirilor. Toate ferestrele erau deschise, zăreai oamenii aşa cum zăreşti în momentul refluxului animalele ieşind dintr-o colonie adăpostită în' stîncă.

Dacă nu ştiţi cum arată strada Pot-de-ler, nu vă duceţi, rogu-vă, s-o cercetaţi. Sînt convins că are sa vă scîrbească. Totuşi, nu-mi place să-i aud pe alţii vorbind-o de rău, prefer să fiu singurul care s-o bîrfească.

în fundul locuinţelor desluşeam tot felul de amă-nunte, care, în alte împrejurări, mi s-ar fi părut jalnice, sordide, dar care în ziua aceea erau ciudate şi emoţionante. Aş fi intrat bucuros în vorbă cu unii vecini, pe care, în general, mă fac că nu-i văd.

Mama m-a strigat. M-aiîi dus la ea cîntînd cît mă ţinea gura, astfel că mi-a spus, aşa cum îmi mai spusese de nu ştiu cîte ori pînă atunci :

— Ce păcat că nu vrei să iei lecţii de canto ! Ai o voce de tenor atît de drăguţă !...

Mama îmi mai făcuse o surpriză : scosese din dulap două pahare, cu pereţii subţiri ca băşicile d< săpun, şi o sticlă cu vin de Cinq-Terres. L-am că pătat de la un iei de văr, care a trăit un timp în Italia.

Nu sînt un om lacom, dar paharul acela de vin tare a fost un deliciu pentru mine.

Mama mi-a spus :

— Bea un pic de vin înainte de a te duce să-l vezi pe Lanoue ; ai să-ţi revii de tot. Şi, dacă vrei, poţi rămîne la el la cină.

Picătura aceea de alcool mi-a transpus bucuria într-un registru atît de ridicat, încît am simţit că era absolut indispensabil să umblu, să mă consum, să obosesc, să mă extenuez.

Mi-am schimbat hainele, am sărutat-o pe mămica mea cea bună şi mi-am dat drumul, în mare viteză, pe scară în jos.

V

Asemenea unui vas de sînge hrănitor care ar străbate cartierul Cite chiar în centrul lui, strada Mouffetard coboară de la nord la sud, trecînd prin locuri urîcioase, congestionate şi zgomotoase.

încleştat de muntple Sainte-Geneviève ţinutuî Mouffetard alcătuieşte o stîncă abruptă şi refractară, de care vin să se izbească valurile uriaşe ale Parisului modern.

Mi-e dragă strada Mouffetard, care seamănă cu nenumărate lucruri ciudate şi diferite. Seamănă ou un furnicar pe care cineva l-a strivit cu piciorul

; seamănă cu un puhoi al cărui zgomot aduce uitarea. Strada Mouffetard e încrustată în inima oraşului ca un parazit voluminos. Nu s-ar putea spune că dispreţuieşte restul globului ; nu, atîta doar, că nu vrea să ştie de el. E o stradă mare şi tolănită ca o scroafă.

Strada Mouffetard are obiceiuri proprii şi legi, care nu mai au nici un sens şi nici o putere dincolo de fluviul Monge. Străinul care, venind din centru, se pierde în strada Blainyille sau în piaţa Contrescarpe e aspirat la anumite ore de melstromul Mouffetard ca un fir de pai. Şi cataracta îi tîrăşte numaidecît.

S-ar zice că strada Mouffetard e pradă unei lăcomii cumplite. Transportă pe spinările şi pe capetele oamenilor şi duce cu braţe nenumărate sumedenie de lucruri hrănitoare, care răspîndesc parfumuri puternice. Toată lumea vinde şi toată lumea cumpără. Negustoraşii mărunţei îşi vîntură în mîna făcută căuş toată marfa : trei căpăţîni de usturoi, o salată, cîteva fire de cimbru. După cc-şi dau marfa ţ>e cîţiva franci, se fac nevăzuţi, îşi-au terminat ziua de muncă.

De o parte şi de alta a puhoiului se îngrămădesc munţi de carne crudă, de ierburi, de păsări albe, de dovleci obeză. Valul de oameni ronţăie din bogă-

* Una dintre colinele pe care e clădit Parisul.

ţiile acestea şi le duce cu el în cursul zilei. Dar o dată cu zorile se adună toate la loc.

Casele sînt vopsite în culpri violente, care par â fi singurele potrivite, singurele posibile. îndărătul fiecărei porţi se adăposteşte cîte o negustoreasă care frige carne, şi mireasma grăsimilor supraîncălzite se ridică în văzduh dintre ziduri, asemenea parfumului de tămîie pretins de o divinitate vorace.

Vă povestesc toate astea pentru că, ieşind pe poarta locuinţei mele, strada Mouffetard a fost o primă etapă de fericire.

Era aproape cinci după amiază, şi strada Mouffetard începea să se potolească. Criza cea mare se produce dimineaţa.

E grozav să treci pe strada Mouffetard într-o zi cînd te simţi fericit, cînd te simţi perfect satisfăcut. M-am strecurat pînă la Lacul Gobelinurilor, ca un călător care coboară în pirogă un rîu tropical. Totul era o revelaţie pentru mine. Din clipă în clipă mă apropiam de plenitudine.

în mezelarii vedeam feţe voinice, care credeau că viaţa e un dans şi acordau pateurilor gesturi rituale, mîngîieri moi. O, ce pateuri suave !

Străduţe sordide, ca, de pildă, Fundătura Patriarhilor, găzduiau o umbră azurie, o umbră orientală, în interiorul căreia gîndirea mea efectua recunoaşteri cu scop de cucerire. Speram să zăresc pe frumoasa' negustorească de fierturi de ierburi, o femeie mare, ce pare totdeauna moleşită de greutatea incintă toarc a farmecelor ei naturale ; am avut fericirea s-o zăresc în treacăt, şi tocmai în momentul cel mai oportun. Oare mi se putea refuza ceva în ziua aceea ?

Paharul de vin de Cinq-Terres mă ardea ca jăratecul în trup. Paşii mei erau aerieni. Mă simţeam copleşit de bînecuvîntări. Mi se făgăduiau toate aventurile.

Timp de douăzeci de secunde m-am simţit cizmar, lucrînd în fundul unei dughene, care mirosea a piele. Douăzeci de secunde : jumătate de veac de viaţă filozofică într-o chichineaţă cît un degetar.

Apoi am fost negustor de peşte de mare, înconjurat de mii de peşti în culori vii, în mijlocul unei turme de languste, pe care, în zorii zilei, le pescuisem eu însumi din apele unei mări aburinde, constelată de arhipelaguri.

Am fost, rînd pe rînd, zarzavagiu, podgorean şi văcar. Un mănunchi de banane m-au luat într-o călătorie prin deşert, pe urmele unei caravane, dar mirosul de carne sărată m-a făcut să zăresc, îndată după aceea, o fermă cu pereţi afumaţi în singurătatea munţilor. Ceveni.

Ce bine e să fii fericit ! Ce simplu şi ce uşor e ! Nu zău, domnule, oare cum fac oamenii de nu sînt totdeauna fericiţi, deşi au atîtea posibilităţi ? !

Cînd am ajuns la biserica Saint-Medard, l-am zărit pe un fost coleg, un oarecare Delaunay, pe care-l cunoscusem în perioada cît am lucrat la firma Moutier. Delaunay cumpăra în clipa aceea nişte roşii de la una dintre numeroasele precupeţe care se înghesuie cu coşurile în estuarul străzii Mouffetard.

S-a apropiat de mine cu un aer abătut şi .mi-a povestit o istorie întreagă, foarte nelămurită, în care era vorba de soţia lui, bolnavă, de un copil, mort, şi de nu ştiu ce încă.

Am fost zguduit, şi ochii mi s-au umplut de lacrimi. Mă simţeam atît de bun în ziua aceea ! Dumnezeule, cît de repede mă înduioşam şi cît de bun mă simţeam în ziua aceea !...

Nu mi-am putut stăpîni îndemnul inimii şi i-am spus lui Delaunay :

— Ai nevoie de bani ? Fiindcă, să ştii...

Delaunay m-a refuzat, aruncîndu-mi o privire mirată şi neliniştită. Eu îl priveam cu pasiune : beţia mea anexa disperarea lui. Poate că e monstruos ce spun, dar durerea lui Delaunay trezea.în mine o simpatie fierbinte, care nu-mi displăcea. I-am spus :

— Pot să-ţi fiu de folos ? Ai nevoie de mine ?

M-am pus la dispoziţia lui şi i-am făgăduit să-i fac o vizită. Ne-am despărţit cu jurăminte de fidelitate şi de devotament.

Nu i-am făcut nici o vizită. Nici măcar nu ştiu ce i s-a mai întîmplat şi nu m-am mai interesat niciodată de el. Totuşi sînt sigur că în ziua aceea aş fi făcut multe sacrificii ca să nu fie nenorocit.

Umbra pe care o aruncase asupra fericirii mele i-a dat o şi mai mare strălucire. Nu trecuseră nici cinci minute, şi pusese din nou şi cu desăvîrşire stăpînire pe inima mea. Se întinsese în interiorul ei ca o tumoare, aproape că ma stingherea, o duceam cu greu. Vă vorbesc mult prea mult despre bucuria asta. Iertaţi-mă, n-am nici o vină că eram fericit în ziua aceea... Eram atît de încordat, că-mi venea să ţip.

Bucuria asta faimoasă mă tîra după ea aşa cum o pînză umflată de vînt tîrăşte o barcă pe suprafaţa apei. Mînat de ea am urcat în viteză strada Monge, acest sifon puternic, care, spre seară, absoarbe tot centrul oraşului şi împrăştie apoi valul colcăind de oameni spre sudul lui.

Ceva mai tîrziu m-am pomenit în peisajul pustiu din jurul halei de vinuri. Un miros răcoritor de poloboace desfundate zburda prin faţa grilajurilor : mie îmi era destinat.

Nu prea mai ştiu pe unde am trecut după aceea. Visurile mele şi universul sensibil se învălmăşeau neîncetat, astfel că pînă la ora şase am încetat să exist într-un loc anume. Poate chiar că în tot acest interval de timp m-am aflat în mai multe puncte de pe glob, sau poate că n-am fost nicăieri. La ora şase m-am trezit pe asfaltul bulevardului Bourdon.

Era o adevărată încercare. Pentru cine nu e destul de sigur pe sine însuşi, bulevardul Bourdon e un loc înfricoşător. Cine nu se simte în stare, să nu înfrunte bulevardul Bourdon într-o după-masă de vară. E un loc trist şi torid ; sclipirile şi mirosurile canalului dau trecătorului o senzaţie de ameţeală şi de greaţă.

Dar eu am înfruntat victorios bulevardul Bourdon şi am pătruns cu glorie în Place de la Bastille, răsunătoare ca o nicovală şi saturată de lu.mină.

Cartierul Saint-Antoine m-a văzut trecînd înveşmîntat într-un nimb strălucitor, ca un om îmbătat de succese obţinute cu greutate. Puţin după aceea am ajuns în strada Ketler, unde locuieşte

Lanoue. Am continuat să-mi risipesc fericirea cu dărnicie şi fără să văd fundul sacului.

VI

Lanoue e un prieten din copilărie, supravieţuitorul unei lumi înmormîntatc. Lanoue înseamnă un milion de amintiri şi, în afară de asta, e un om, un om la care ţin mult. Lanoue a făcut totdeauna parte din viaţa mea. N-a fost unu! dintre cei cu care, pe la doisprezece ani, juram să rănim pe veci prieten. Despre ăştia nici nu ştiu măcar dacă mai trăiesc. Cu Lanoue n-am făcut niciodată proiecte de viitor, sau am făcut foarte puţine. Fără îndoială că rocmai de aceea e amestecat în tot ce mi se întîmplă.

Ţin foarte mult la el, sau, dacă vreau să mă exprim altfel, sentimentul pe care mi-l inspiră îmi pare a fi o prietenie curată şi atentă ; dar cu siguranţă că a te crede în stare de o afecţiune este o dovadă de mare orgoliu.

Cred că Lanoue n-are habar de genul de prietenie ce-i port. Tot orgoliul mă îndeamnă să tălnuiesc, ca pe nişte slăbiciuni, pornirile mele cele mai spontane. Şi, apoi, Lanoue nu ştie că e singurul meu prieten. L-am lăsat totdeauna să creadă că am nenumăraţi alţi amici fermecători şi preţioşi. Cum să-i fi mărturisit că sînt o fire foarte neajutorată şi incapabilă de a avea mai mulţi prieteni ?

Lanoue lucrează la un notar. S-a însurat cu femeia pe care o iubea şi pe care o iubeşte încă. Are şi un copil, un copil frumos, al cărui naş sînt eu. Straşnic naş !

Cînd am ajuns la el, era şase şi jumătate. Cît ai clipi din ochi, am făcut declaraţii complete. Marthe, soţia lui Lanoue, m-a întrebat :

— Vii de la birou ? Ai ieşit mai devreme ?

Am răspuns :

— Nu mai merg la birou. Am terminat...

Lanoue a început imediat să-mi pună o mulţime de întrebări, la care răspundeam cu un aer voios şi superior, distrat chiar, mă rog, cu aerul omului care are în faţa lui perspective seducătoare şi variate.

Eram pe jumătate culcat pe patul-divan, care da acestei camere din apartamentul soţilor Lanoue aspectul unui salon, şi mă uitam la Marthe, care îmbăia copilul înainte de a-l culca.Octave Lanoue fuma o pipă mică de lemn de măslin, înclinîndu-şi pe umăr capul fin şi plăcut la privire. Pe figura lui se citea o fericire atît de senină, încît semăna cu absenţa, cu vidul, cu neantul, mă rog, exprima o fericire obişnuită, ceva ce s-ar putea compara cu fericirea unei pendule după ce a fost întoarsă ca să meargă o sută de ani, sau cu fericirea unei pietre, a cărei cădere în spaţiu va dura o veşnicie.

Marthe avea aerul satisfăcut pe care i-l dă o viaţa lipsită de griji. Totuşi se încrunta des şi bombănea mereu pentru orice încăpăţînare trecătoare a copilului, pentru orice strop de apă scăpat pe covor, pentru orice alt strop proiectat pe oglinda dulapului...

Asta mă mira grozav, fiindcă eu habar n-am ce înseamnă adevărata fericire, fiindcă eu nu dispun nici măcar de şase ore, nici măcar de patru ore de bucurie pe an. Mă întrebam în taină, cu patimă : „Ce importanţă poate avea picătura aceea de apă ? Dacă în seara asta cineva ar da drumul apelor Senei să se reverse în camera mea, fericirea din mine n-ar suferi nici o ştirbire."

Contemplam grupul pe care-l alcătuiau prietenii mei. Numai copilul părea să-şi trăiască fericirea cu adevărat, ceilalţi doi dormeau, ca să zic aşa. îi observam cu oarecare dispreţ, cu oarecarc milă şi-mi spuneam : „Au tot ce le trebuie ca să fie fericiţi, dar parc-ar fi nişte mumii ; mulţumirea lor

e o mulţumire împăiată. Şi eu, care sînt un nenorocit, un fiu rău, un funcţionar concediat, mă simt azi plin pînă-n vîrful unghiilor de o fericire autentică, violentă, gigantică, o fericire care priveşte spre fericirea lor cam aşa cum o fi privind muntele Hi- malaya spre un broscoi. E nedrept, dar e straşnic, straşnic ! Ei, haide, haide ! Trebuie neapărat să aduc o adiere peste locul ăsta, pe care nici o undă nu-l încreţeşte."

Şi am început să suflu peste el din răsputeri. Am suflat ca un taifun şi m-am apucat să fac tot felul de nebunii, fiecare avînd drept scop să satisfacă pe unul dintre demonii mei* interiori.

Am ridicat copilul pe umeri şi am executat nişte dansuri vertiginoase. Numai bucăţica aceea de om era la înălţimea mea, numai el era la acelaşi nivel cu fericirea mea furioasă. Scotea strigăte ascuţite, care dădeau satisfacţii puternice anumitor lucruri ce se zbăteau în mine.

Cei doi soţi au înccput să se încălzească treptat. Parcă s-ar fi trezit din amorţire, parcă şi-ar fi zis : „Da, e adevărat, sîntem fericiţi ! Atunci, de ce să nu fim veseli ? De ce să nu dansăm ? De ce să nu strigăm, să nu sărim în sus, să nu facem explozie de fericire ?"

Eu dansam şi strigam, eram înfiorător de vesel.

Lanoue m-a întrebat deodată :

— Nu rămîi la noi la cină ?

Pentru asta venisem, totuşi am protestat, m-am lăsat rugat.

Lanoue n-a mai insistat, şi atunci stropi fini de sudoare mi-au scăldat tîmplele. Am văzut înaintea mea o seară de singurătate împovărată de bucuria aceea uriaşă, pe care ştiam că n-o voi putea duce singur. Dar Lanoue a stăruit iar şi am primit imediat, cu laşitate, bîlbîindu-mă de spaimă.

Clipa aceasta a fost o verigă scăpată din înlăn- ţuirea încordată a exaltării mele. Din fericire, am

prins repede veriga la loc, şi lipsa ei nu s-a mai remarcat.

Copilul a fost culcat cu mare alai şi — minune ! — a adormit numaidecît, trecînd fără nici o şovăială de la o existenţă vehementă la somnul profund, la cufundarea în neant.

N-am avut timp să-î invidiez, fiindcă în jurui meu a început discutarea listei de mîncare. Sămînţa de bucurie ce adusesem în casă încolţea acum de la sine. Lanoue, care se grăbea să coboare în pivniţă, preciza :

— Ba da, ba da, una dintre cele trei sticle de Vouvray !

Şi Marthe adăuga :

— Azi a sosit momentul ! Trebuie să deschidem conserva de potîrnichi împănate cu trufe.

Da, domnule, bucuria omenească e un sentiment ciudat şi impur, care simte totdeauna nevoia de a se sprijini pe lucrurile materiale ce se introduc în stomac. Chiar cînd bucuria pare mai presus de toate aceste mărunţişuri, are nevoie, ca să poată dura, de anumite argumente digestive. Nu recunoaşte decît rareori că ele constituie o cauză esenţială, totuşi caută în ele confirmări, sublinieri, concluzii. Poate că nu-i un motiv să te ruşinezi de aşa ceva. E un amănunt foarte firesc pentru noi, animale nesăţioase ce sîntem. încercaţi să vă scotociţi amintirile şi să vă daţi seama dacă n-aţi simţit vreodată nevoia de a vă sublinia cele mai plăcute clipe din viaţă asociindu-vă fericirea cu o puternică satisfacţie a limbii şi a burţii... Aşa stau lucrurile !

Am ţinut s-o ajut eu însumi pe Marthe să pună masa. Sufrageria apartamentului dă într-o vastă privelişte accidentată : clădiri joase, uzine, ateliere, un agregat incoerent de unghiuri. Soarele apunea, aşternînd peste haosul acela o rază orizontală, autoritară ca o sabie, care

pătrundea pînă în fundul camerei, orbindu-ne şi însufleţindu-ne entuziasmul.

Conserva de potîrniche a ieşit din ascunzătoare. Era o cutie păstrată cu evlavie de luni de zile, în aşteptarea unui prilej deosebit. Am deschis-o, şi pasărea s-a ivit gata fiartă şi ghemuită între felii mari de trufe, care răspîndeau un miros obsedant.

Mai erau şi alte bunătăţi, şi eu calculam, cu lăcomie, în ce măsură toate, aceste articole puteau să-mi însufleţească bucuria.

Cînd am început să mîncăm, soţii Lanoue erau nebuni de-a binelea, ca şi mine. îi tîrîsem, îi ridicasem şi pe ei. Ne agitam pe aceeaşi treaptă a scării, eram nişte marionete, ale căror sfori erau la fel de întinse.

îndată după aceea, mulţumirea care ne cuprinsese şi-a înfipt rădăcinile în amintirile noastre, nişte rădăcini lungi, care sugeau acum toate bucuriile de altădată, pentru a le inspira interes pentru clipa de faţă.

Aveam un mare număr de amintiri frumoase. în afară de asta, ne aflam sub imperiul unei vrăji : evenimente care ne păruseră altădată nefaste şi supărătoare se năpusteau acum de-a valma cu altele şi ne făceau să rîdcm. Tolănită pe masă, printre mirosurile de mîncare şi de băutură, nevoia de a fi fericiţi creştea în interiorul ariei mărginite de privirile noastre înceţoşate, asemenea unui ierbivor pîntecos ce rumegă o prerie întreagă.

Cîte rîsete stîrnite de acest trecut, hrănit totuşi de un prezent mohorît, nesuferit ! Octave, care nu e lipsit de oarecare talent de a imita, făcea să retrăiască în faţa ochilor şi a urechilor noastre o sumedenie de personaje şterse şi deformate de douăzeci de ani de povestiri. Erau amintiri cu desăvîrşire tocite. Dar nu există altele mai frumoase. Cînd mi se părea că Lanoue are de gînd să omită una dintre glumele noastre cele mai venerabile, mă grăbeam să i-o amintesc ; gluma

aceea mai conţinea cîteva picături de zeamă, asemenea lămîilor vechi, care au fost stoarse de o sută de ori.

Marthe, care era măritată de cinci ani, nu participa totdeauna la această dezgropare jovială de amintiri şi protesta, în glumă. Era revanşa pe care o lua prietenia asupra dragostei.

Mîncam alimente delicioase şi simple, care hrăneau flacăra caldă a acestui strălucitor foc de artificii.

Noaptea se lăsase de mult, lampa ardea, aerul se răcorise, cînd, deodată, fără nici un fel de motiv aparent, fără cel mai neînsemnat motiv inteligibil, un element nou răsări în sufletul meu.

La un moment dat, foarte precis, mi-am dat seama că eram ceva mai puţin fericit decît în clipa precedentă. lac-aşa ! Nu pot să mă exprim mai limpede decît atît.

Domnule, cred că ai fost la malul mării. Cred că ai văzut cum vine fluxul : marea creşte, creşte ore întregi, devine tot mai îndrăzneaţă, tot mai cutezătoare, cu fiecare val, şi nici nu-ţi trece prin minte că are să se oprească. Şi, deodată, vine momentul cînd apa începe să şovăie. Atunci totul s-a sfîrşit, da, s-a sfîrşit !

După această ezitare, vezi că apa începe să cedeze, o vezi cum se retrage şi cum o ia la fugă, ruşinată. In urma ei rămîn la vedere nişte fundături oribile, ră- mîn grozăvii şi admcimi, de care uitaseşi ; marca le scoate pe toate la iveală, şi nimeni n-o poate opri, nimeni n-o poate împiedica să dezerteze.

Am înţeles numaidecît că bucuria mea o lua la fugă şi că voi rămîne părăsit, despuiat, trădat.

Am desluşit o bruscă denivelare între mine şi cei doi Lanoue, care-şi continuau ascensiunea. îi vedeam înălţîndu-se, în timp ce eu, eu mă asemănam cu un călător rupt de oboseală, care nu-şi mai poate urma tovarăşii de drum decît cu privirea.

Am făcut un efort ca să mă ţin în pas cu ei, dar degeaba ! Am trîntit cîteva gogomănii, de care numai cei doi au făcut haz, dar care mie rai s-au părut grosolane şi dezonorante. Alimentele şi-au pierdut calităţile şi m-am surprins criticuid în taină felul lor, pregătirea şi oportunitatea consumării lor.

O luciditate răuvoitoare a pus stăpînire pe ochii şi pe urechile mele. Am început să-l examinez pe La- noue şi am observat cu disperare că se complăcea în tot felul de nerozii şi de grosolănii, la care răspundeam cu hohote moderate de rîs, nuanţate de ironie şi, curînd după aceea, de cruzime.

Am vrut să strig, să chem pe cineva în ajutor, ca un marinar deznădăjduit, pierdut pe o plută avariată. Dar degeaba ! în jurul meu, singurătatea lua proporţii tot mai mari, o singurătate întunecată, nepă- trunsă, ucigaşă. îi zăream pe cei doi soţi ca pe nişte oameni din altă lume, cam aşa cum un peşte zăreşte o rmdunică.

Nu era nimic de făcut. M-am resemnat, plin de amărăciune. Mă gîndeam la mine însumi şi aveam impresia că sînt un animal istovit, care vede cum îşi pierde tot sîngele, cum se revarsă din el ultimele speranţe, ultimele licăriri de viaţă.

în mai puţin de o jumătate de oră, sacrificiul era consumat. Harul Domnului m-a părăsit, am rămas pustiu şi extenuat.

Mai mult chiar, un deficit îngrijorător se adînci şi se accentua în mine. Făcusem cheltuieli imprudente, îmi risipisem bucuria, mă îndatorasem. Eram ruinat pentru multă vreme. Am început să-mi reproşez bucuria stupidă care mă cuprinsese în după-amiaza aceea ; am analizat-o metodic, necruţător, conside- rînd drept o criză accesul acela de zadarnică şi nele- giuită risipă.

Lanoue şi nevastă-sa nu-şi dădeau scama de nimic. Continuau să fie fericiţi numai ei doi, puţin le păsa de mine !

S-ar fi putut crede că le ţin hangul, ba chiar mi se pare că le răspundeam cînd spuneau ceva, numai că le purtam o pică ce aducea cu ura. Din vina lor îmi pierdusem, îmi risipisem, îmi delapidasem averea interioară. Mă ajutaseră să fac nebunii şi excese şi mă împinseseră pe mormanul de gunoi al lui Iov. La un moment dat nu m-am mai putut stăpîni şi m-am ridicat, pregătindu-mă de plecare.

Aproape că a trebuit să lupt cu ei. Prietenii mei aveau încă nevoie de mine şi încercau să mă reţină. Mă crispam ca să mă descotorosesc de ei, aşa cum se descotoroseşte un amant dezamăgit de o iubită care a îmbătrînit.

Pînă la urmă au cedat şi s-au resemnat destul de repede cu plecarea mea, ceea ce a avut darul să-mi sporească necazul. Bineînţeles, ei erau doi, aveau cum să-şi satisfacă turbarea.

De altfel-, pentru mine sosise timpul să mă cufund iar în singurătate. Diferitele întîmplări din ziua aceea începeau să-mi vină în minte, cele mai voioase dintre ele părîndu-mi cele mai de neîndurat.

După cîteva formule de despărţire, m-am repezit în jos, pe scara întunecoasă şi caldă.

Am avut senzaţia de a mă fi smuls din odgoanele ce mă legau şi de a mă regăsi liber cel puţin, liber de a fi nenorocit după pofta inimii. Strada m-a tîrît după ea, aşa cum tîrăşte curentul apei un înecat. Forţe străvechi, necunoscute, mi-au hotărît itine- rariul.

Am retrăit pe rînd, una cîte una, toate clipele care alcătuiseră ziua aceea funestă : am revăzut biroul, pe domnul Jacob, pe domnul Sureau, ispita, gestul acela idiot şi totuşi necesar, întoarcerea acasă, furia mea şi bunătatea mamei. De aici încolo, nu mai aveam destulă violenţă şi nici răutate rece pentru a-mi judeca

neseriozitatea, bucuria neobişnuită şi prostia-mi nemărginită. Dar mai ales, mai ales îmi era necaz că nu prevăzusem cît de adîncă va fi decepţia spre care mă va împinge orgia aceea de fericire nemărginită.

Rătăceam, cu pasul unuî somnambul, pe străzile Parisului, întunecos şi uscat. Străzile răspîndeau un miros înnăbuşitor de praf şi de baligă dogoritoare. Fiecare felinar punea stăpînire pe umbra mea, o sucea şi o răsucea, apoi o dădea în seama felinarului următor... îţi venea să verşi.

Mi-arn rezemat coatelc de marginea podului Suliy şi am petrecut acolo o oră tulbure, adunînd elementele componente ale deznădejdii mele şi înmănun- chindu-le. Am făcut eforturi nemaipomenite ca să precizez proporţiile nenorocirii mele. Dar nici asta nu-mi fu dat: cazul meu nu însemna o nenorocire de mari proporţii, eram doar o fiinţă ratată, zdrobită, fără formă, derizorie.

Soneria casei mele m-a ajutat să mă dezmeticesc, nu din cauza zgomotului, care e firav şi pierdut în adîncurile imobilului, ci din cauza senzaţiei de răcoare lipicioasă care se transmisese mîinii mele în timp ce apăsam pe butonul de aramă.

Am urcat scările încet, transpirînd şi ameţit de duhoarea armăturii de plumb de la ferestrele etajelor.

Cînd am ajuns pe palierul nostru, mi-am spus că trebuie să intru tiptil, fără s-o trezesc pe mama. Gîn- dul de a da iar ochii cu biata femeie mă punea în încurcătură şi mă umplea de ruşine.

Am păşit deci în vîrful picioarelor, ca un tîlhar. Ca de obicei, mama lăsase o lămpiţă aprinsă pe bufet. Am stins-o, ca să nu zăresc din întîmplare, în vreo oglindă, mutra hidoasă pe care bănuiam c-o am.

Am intrat în camera mea, m-am descălţat şi m-am trîntit pe divan. O licărire misterioasă, scăpată

din adîncurile cerului parizian, agoniza pe arama lămpi- ţel, care atîrna într-un colţ. Mi-am pironit privirea asupra acestei geamanduri minuscule şi, muşcîndu-mi pumnii, mi-am petrecut noaptea dispreţuindu-mă şi urîndu-mi propria fiinţă.

VII

Din ziua aceea a început o perioadă care mi-a lăsat o amintire nedefinită, o amintire plină de blîndeţe şi de ruşine totodată. Mă gîndesc la perioada aceea ca şi cum aş fi petrecut-o cufundat într-un somn ne- sfîrşit. Şi nu-i de mirare, căci pe-atunci făceam adevărate eforturi ca să-mi contopesc zilele şi nopţile în amorţire, în toropeală.

După cum v-am mai spus, chiar a doua zi după scandalul cu Sureau, Oudin mi-a adus acasă toate ustensilele mele de conţopist. Le-am rînduit într-un colţ al camerei, aşteptînd să-mi găsesc o altă slujbă. Şi am început imediat o viaţă nouă

.Dimineaţa mă sculam tîrziu. în primele zile, pe la ora şase, uri fel de şoc interior mă făcea să deschid ochii, ceea ce e foarte firesc, deoarece ani de zile mă deşteptasem la ora aceea, să plec la lucru. Am continuat, deci, o vreme să mă trezesc la şase dimineaţa, ceea ce-mi făcea o deosebită plăcere ; îmi spuneam că, neavînd nici o treabă pe-afară la o oră atît de matinală, era perfect inutil să mă dau jos din pat. Această cugetare plăcută era urmată în general de o sumedenie de alte gînduri, mai puţin fericite : mă

g'in- deam la slujba pe care o pierdusem şi la nevoia de a găsi alta. Pe scurt, remuşcarea învenina uneori odihna aceea pe care n-o meritam şi mă trezea de-a binelea. De cele mai multe ori, era un fel de efort invers, un fel de adeziune la inerţie, pe care somnul continua s-o infuzeze în membrele mele şi mă făcea să alung gîndurile inoportune, cufund in - du-mă cu desfătare într-un neant fioros şi plin de voluptate.

Era ca şi cum m-aş fi aflat în centrul unui spaţiu întunecat, ca şi cum aş fi fost culcat, atîrnat, legănat. Toate ideile şi toată voinţa mea, tot ce aveam în mine rămînea refulat, de jur împrejur, în umbră. Percepeam un popor de larve cu forme nedesluşite. Mă simţeam bine, şi însemnam atît de puţin ! Poate că moartea seamănă cu starea asta ; în acest caz, e un lucru bun.

îmi amintesc doar că, suprapusă peste sufletul meu, pe resturile informe ale sufletului meu, se afla imaginea albastră şi dreptunghiulară a unei ferestre, întrezărită printre gene ca dindărătul gratiilor unei cuşti.

Uneori, în străfundurile acestui neant, mă vizita, sau mai bine zis mă străbătea, un vis. Era un vis tulbure şi agitat, asemenea poveştilor pe care le vezi la cinema.

Mai toate visele mele se desfăşoară într-o tăcere înspăimîntătoare. Rareori aud în vis zgomote, vorbe sau cîntece ; cînd am vise de acest fel, sînt întors pe dos pentru mai multe zile. Visez foarte des : visele mele sînt nelămurite, dar tari. Vreau să spun că văd nişte imagini al căror contur nu e limpede, dar care sînt violent colorate. Nu ştiu pentru ce vă vorbesc despre asta ; sînt un om atît de banal, atît de asemenea tuturor celorlalţi oameni !...

în ce priveşte visele mele, ceea ce mă intrigă mai mult e că nu trebuie să dorm ca să visez. Vă rog să ţineţi seama că nu mă refer la vise de felul

celor pe care le au poeţii, ci la cele obişnuite, cum are orice om adormit, adică la clipele cînd devii prada unei lumi cumplite, incoerente şi grandioase. Aşa, de pildă, mi se întîmplă adesea, în ţoiul lucrului, în timp ce scriu la lumina lămpii înconjurate de micul ei abajur, ca, deodată, bang !, abia am timp să-mi, dau seama că sufletul meu şi-a schimbat ritmul, şi iată-mă în altă viaţă. Uneori mă apuca pe stradă. Dar va trebui să vă vorbesc altă dată despre visele mele ; am de povestit destule lucruri despre lumea de-aici, e inutil să mă aventurez în cea de dincolo.

Va vorbeam despre ce visam înainte de-a mă trezi. Ei, bine ! Chiar-cînd nu-mi aminteam nimic, la deşteptare, despre visele astea din zorii dimineţii, eram at'ît de pătruns de ele, încît îmi parfumau toată ziua, hotărînd culoarea sufletului meu pînă a doua zi.

Pe la nouă, zvîrleam pătura de pe mine. Din bucătărie, unde biata mamă îşi vedea de treabă fără zgomot, venea aroma cafelei, amăgitoare şi pătrunzătoare ca un gînd. Mă sculam şi mă îmbrăcam cuprins de o oboseală hidoasă : era oboseala pricinuită de ceea ce aveam de făcut.

Mă duceam la mama, în bucătărie, şi o sărutam în tăcere. Aveam zilnic siguranţa că-mi va face vreo observaţie îndreptăţită, că mă va dojeni, fiindcă dormeam la nesfîrşit şi leneveam dimineaţa, ceea ce producea goluri mari, întunecate şi prăfuite în existenţa mea. Dar în fiecare zi, mama îmi spunea, s&- rutîndu-mă cu afecţiune :

— Dragul meu, ţi-arn prăjit nişte pîinc, care a rămas de ieri...

Mă aşezam pe taburetul de paie, între chiuvetă şi bufetul de lemn alb. Dispuneam acolo de un spaţiu strimt cît destinul unui om. Şedeam cu spatele spre lumina slabă, care venea din curte, şi, sprijinit, susţinut, proptit de toate obiectele din jurul meu, mă simţeam bine. Da, mă simţeam

bine, în ciuda împrejurărilor, mă simţeam bine pînă la laşitate, pînă la îndobitocire.

îmi place cafeaua, îmi place şi mirosul suav de pîine prăjită. Mă bucuram deci de aceste bunuri nemeritate, în timp ce mama mă privea, bLîndă şi atentă, cu ochii ei obişnuiţi să vadă în semiîntuneric, îmi dădeam seama că trebuie să fiu desfigurat de atîta somn ; îmi dădeam seama că trăsăturile mele se lăbărţaseră şi se buhăiseră, că aveam ochii umflaţi, părul uscat şi încîlcit, dar nu-mi păsa. Esenţialul era să nu distrug farmecul acelei amorţeli, care-mi îngăduia să trec răstimpul dintre o noapte şi alta fără zguduiri, fără zbucium, fără să mă trezesc cu adevărat.

După ce terminam cu micul dejun, mă întorceam la mine în cameră, să mă spăl. Cum aveam un timp nelimitat în faţa mea, îmi făceam toaleta la intervale foarte neregulate şi în mod foarte neglijent. Astfel, mi se întîmpla cîteodată să mă apuce seara şi eu să rămîn ncras, fiindcă amînasem această operaţie din oră în oră. Pînă la urmă, am ajuns să renunţ definitiv la ea, şi de-atunci port barba asta, aşa cum o vedeţi, o barbă care mă dezgustă profund.

Ah ! domnule, mă cunosc destul de bine ca să judec, fără mila, omul, fiinţă scîrboasă, hărăzită viermilor şi robiei. Te rog să mă ierţi că o spun aşa, de la obraz, dar cum să vorbeşti despre asemenea lucruri fără să te înfurii ? ! Timp de treisprezece ani avusesem în fiecare dimineaţă la dispoziţie aproximativ douăzeci de minute ca să mă îngrijesc de curăţenia corporală şi vă asigur că nu stăteam degeaba în tot acest timp. Respectam totdeauna aceeaşi ordine : mîinile, faţa, picioarele etc. ...Viaţa era uşoară, n-aveam decît să mă supun unor deprinderi.

Din clipa în care, pentru aceleaşi îngrijiri, am avut la dispoziţie aproape o zi întreagă, n-am mai izbutit să duc la bun sfîrşit mai nimic din programul meu. Amin am mereu pentru mai tîfziu cutare sau cutare lucru, deşi, în fond, îmi făceam

mustrări amare pentru toate aceste amînări. în cursul acestei perioade interesante mi s-a întîmplat să nu mă spăl pe picioare două săptămîni întregi, şi asta fiindcă am avut zeci de răgazuri ca s-o fac. Şi să tiu. credeţi cumva că uitam. A, nu ! îmi contemplam visător picioarele goale şi-mi spuneam că mai puteam s-o duc aşa pînă a doua zi. De la o zi la alta ajungeau de-o murdărie crasă...

în timp ce mă spălam mi se întîmpla să încep o ţigară, să deschid o carte. Mă trînteam într-un colţ al canapelei şi mă cufundam în visări nelămurite. Din aşternutul în dezordine se răspîndeau răbufniri de somn. Visele din timpul nopţii, ascunse pe sub mobile, îndărătul tablourilor sau în florile tapetului de pe pereţi, scoteau capul afară şi începeau să iasă binişor, ca nişte diavoli. Puneau din nou stăpînire pe cameră şi pe mine însumi. Se înlănţuiau în jurul sufletului meu şi se zvîrcoleau, dănţuind în horă asemenea unui vîrtej, iar timpul se înţepenea în centrul 'eternităţii, asemenea unui vapor paralitic pe o mare de sirop.

Lucrurile mergeau mai departe astfel, pînă eînd mama deschidea încetişor uşa, după ce avusese grijă să facă de trei-patru ori „Hm ! hm !" Atunci visele mele îşi luau tălpăşiţa, ca nişte şobolani, se ascundeau sub scrin, şi toropeala mea dispărea.

— Louis, spunea mama, n-ai vrea să fac puţină curăţenie prin cameră ?

— Ba da, ba da, strigam eu şi mă grăbeam să mă îmbrac.

Săpunul mi se uscase pe faţă, nu mai aveam vreme să mă bărbieresc. îmi puneam în mare viteză vesta, mă încălţam şi ieşeam din odaie, spunînd :

— Mă duc să văd ce-i cu slujba aceea de expeditor. Ştii care... La biroul de notariat...

— Du-te, Louis, spunea mama, manipulînd cu energie salteaua mea de puf şi perna, ca şi cum aceste obiecte n-ar fi fost loouite de o sumedenie de fiinţe vii, cunoscute numai mie.

îmi luam pălăria şi bastonul, deşi, cu prilejul unuia dintre demersurile mele din ultima vreme, mi se atrăsese atenţia că bastonul dădea unui funcţionar o înfăţişare de „amator", puţin recomandabilă, apoi închideam în urma mea uşa apartamentului.

îndată după aceea vedeam însufleţindu-se, în lumina echivocă ce domnea pe scară, o mulţime de fiinţe care se tîrau, care făceau salturi şi mă mîngîiau. Erau demonii mei. Mă aşteptau ca nişte cîini care vor să fie plimbaţi. Mă înconjurau lătrfnd, îmi lingeau mîinile, săreau în urma mea şi, în timp ce coboram treptele umede şi putrede, mă zbăteam între nenumărate vise fabuloase, asemenea unui înecat care se scufundă.

VIII

Hoinăream la intîmplare pe străzi, şi ziua se aşternea în faţa mea un pustiu pîrjolit de arşiţă, lipsit de orizont şi de surprize. Cînd aud pe cineva spunînd că viaţa e scurtă, îmi vine să rîd, aţi auzit ? îmi vine să rîd, să rîd ! Numai anii sînt scurţi, în schimb minutele sînt lungi, şi viaţa mea e alcătuită numai din minute.

Păşeam pe trotuar, preferind să calc pe marginea de granit, şi lăsam vîrful bastonului să atîrne în apă.

îmi place să văd ûîte un fir de apă prelingîndu-se pe străzi, un fir de apă care se scurge pe caldarîm şi, la ore fixe, seacă. Ştiu, originea acestor firişoare de apă nu e vreun izvor, ci un robinet de fontă. Ei, şi ce ? Fiecare se bucură de

doza dc poezie care i se cuvine. Deşi mama nu-mi dădea voie, mi-am petrecut o parte din copilărie culegînd ace cu gămălie ruginite şi nasturi de încălţăminte din pîrîiaşele care străbăteau strada Tournefort. Azi nu mă mai bălăcesc în apa murdară, dar continuu să examinez cu atenţie cioburile de farfurii, pietricelele şi resturile minuscule, pe care le poartă curentul, tîrîndu-le treptat spre gura canalului. Şi, apoi, pîrîiaşul are totuşi un mic cîntec de jale al lui. Şi asta-mi aminteşte de prerii, de fluvii şi de ţări pe care nu le voi cunoaşte niciodată. E o apă civilizată, o apă stătută, dar e apă, e, oricum, o apă ! Marca, marile lacuri, torentele de munte ! Dacă treceţi pe strada Lhomond seara, la o oră destul de înaintată, cînd zgomotele Parisului amorţesc şi adorm, veţi auzi, la picioarele dumneavoastră, toate canalele de la poalele colinei Sainte-Geneviève cîntînd încetişor, ca nişte îndepărtate - căderi de apă. Sînt căderile de apă întîlnite în cursul călătoriilor mele.

Ce să-i faci ? Eu aproape că 11-am ieşit din Paris ; n-am văzut nimic, nu ştiu nimic, sînt un om de rînd, un om oarecare, da, da, oarecare. Nu vă pot povesti nimic extraordinar. Toate aventurile mele s-au petrecut pe dinăuntru. Sînteţi foarte cumsecade că mă ascultaţi, deşi n-am ce vă spune, deşi sînt alcătuit numai din nimicuri.

Mergeam, deci, pe trotuar. Nu mă simţeam prea nenorocit. Aveam cam aceeaşi cantitate de suflet cît are o crisalidă, şi nu mă grăbeam să-mi sparg învelişul. Aş fi vrut să rămîn pînă-n seară cufundat în toropeala aceea, care pentru mine însemna o prelungire a nopţii. Din nefericire, diverse mecanisme începeau să intre în joc şi odihna mea lua sfîrşit.

De cele mai multe ori totul începea cu istoria stupidă a numărătorii paşifor. Ştiţi cum ? Blocurile de granit care alcătuiesc marginea trotuarului sînt aşezate cap la cap. La început călcam pe ele fără să-mi dau seama ; pe urmă observam că, la

fiecare doi paşi, puneam piciorul pe linia despărţitoare dintre două blocuri. Atunci, fără voia mea oarecum, mă sileam să fac exact doi paşi de la un interval Ia celălalt. Făceam acest efort fără efort, fără să par că-l fac ; asta pentru că, în primul rînd, mi-ar fi fost ruşine să ofer trecătorilor spectacolul prostiei mele, şi apoi fiindcă eram perfect convins că nu era vorba decît de un joc fizic, un joc la care spiritul meu nu participa.

Şi acum iată absurditatea : la un moment dat, nu mă mai puteam gîndi decît la povestea asta. încetul cu încetul, deşi continuam s-o fac pe indiferentul, îmi dădeam seama că-mi măream sau micşoram paşii, adică atiît cît să pot pune talpa exact pe linia despărţitoare. Făceam asta cu un aer foarte nepăsător, ca şi cum aş fi vrut să mă ascund de mine însumi. Această stare de lucruri dura un timp, pînă cînd, deodată, îmi dădeam seama că şi imaginaţia intra în joc. îmi spuneam — nu, nu eu eram acela care spunea asta, ci altcineva, cineva care era în mine, fără să fiu eu —, îmi spuneam că dacă nu voi ajunge pînă la al treilea felinar făcînd regulat cîte doi paşi de fiecare bloc de granit, îmi voi rata viaţa, şi toate acţiunile mele vor da greş. Cînd ajungeam la felinarul acela, îmi stabileam o nouă sarcină, de pildă, să mă apropii în aceleaşi condiţii de un chioşc de ziare. Un-doi, un-doi : u-unu, do-oi... „Dacă totul merge bine, dacă faci foarte precis cîte doi paşi, cu siguranţă că vei avea o bucurie azi."

Nu zău, domnule, cum poate cineva sa fie atît de idiot ? Şi gîndiţi-vă că nu sînt de loc superstiţios, gîndiţi-vă mai ales că tot maimuţărindu-mă aşa mă analizam cu dispreţ, ba chiar, de cele mai multe ori, continuam să mă gîndesc la altceva.

Uneori era povestea caraghioasă cu prăpastia. Staţi să vă explic. Mi-e ruşine, dar fiindcă am hotă- rît să vă spun totul, am să vă spun, adică nu mare lucru, fiindcă dacă cineva ar încerca să explice în zece volume mari tot ce se petrece într-un suflet de om într-o singură minută, s-ar înhăma la o muncă supraomenească.

Aşadar, păşeam pe marginea trotuarului, simplu şi firesc, fără nici un gînd precis. Deodată, îmi închipuiam — era mai bine zis o idee decît o adevărată închipuire -i—, îmi închipuiam că-n dreapta şi-n stînga marginii înguste a trotuarului era o prăpastie şi că n-aveam voie să fac nici un pas greşit.

Atîta era de ajuns ca să încep să şovăi, ca picioarele mele să se bîlbîie, să se împleticească, şi în cele din urmă să pun piciorul pe asfalt sau în firul de apă de lîngă trotuar.

Atunci mă uşuram : vraja era ruptă. Treceam pe alt trotuar sau o luam pe şosea, şi o bucată bună de timp nu mă mai gîndcam la idioţiilc astea.

Ajungeam la cîte o răspîntie, şi atunci începea alta bazaconie ! Numărul mare de drumuri ce se deschideau în faţa mea mă cufundau într-un fel de stupoare.

înainte, cînd mergeam la birou, nu cunoşteam ezitări de acest fel. Nu mi se părea cu putinţă să aleg detiît un singur drum, drumul stabilit de cinci sau şase ani de practică şi mărginit de mii de puncte de reper, ce-mi erau familiare. Dar în cursul plimbărilor despre care vă vorbesc,

lucrurile se petreceau altfel : scopul paşilor mei era, de cele mai multe ori, foarte

nehotărît şi n-aveam nici o grabă. Atunci mă opream în colţul vreunei case ori în faţa vreunei prăvălioare nenorocite. Mă simţeam ^smucit spre stingă, împins spre dreapta, îmbucătăţit, dizolvat. Mă învîrteam în jurul meu ca o barcă trasă de curent într-o direcţie, şi de vînt în direcţie opusă. închideam ochii şi mă năpusteam la întîmplare.

Ei, dar chiar în acest ritm, izbuteam totuşi să ajung, ea să zic aşa. Sau, mai bine zis, izbuteam uneori să nimeresc într-un loc care nu era chiar oarecare. Cred că era faimosul birou de notariat, unde se oferea o slujbă de expeditor.

Intram, făceam anticameră, eram îndrumat către un funcţionar superior. Dar totdeauna se ivea cîte o chichiţă : fie că locul fusese ocupat în ajun, fie că nu se potrivea decît unui om foarte tînăr, fie că era nevoie de anumite cunoştinţe de specialitate, pe care eu nu le aveam.

Uneori, „funcţionarul principal" îmi cerea referinţe de la ultimii mei patroni. Atunci îi făgăduiam că ie voi aduce a doua zi şi mă năpusteam grăbit spre scară.

în felul acesta, ziua mea lua sfîrşit : făcusem un demers, care dovedea încă o dată că nu era chip să găsesc o slujbă. Această certitudine era singurul lucru pe care-l căutam.

IX

După dejun mă duceam ia mine în cameră. Ştiam perfect ce mă aştepta, dar mă prefăceam faţă de mine însumi că habar n-aveam.Ah, domnule, dacă mi-aş înşela duşmanul cel mai cumplit cu jumătate din perfidia cu care mă înşel pe mine însumi, aş fi o canalie, zău aşa !

Aprindeam un chiştoc, desfăceam ziarul, scriam cîte o scrisoare fără importanţă... Ascultam zgomotele pe care le făcea mama strîngînd masa ori spă- lînd vasele şi spuneam cu glas tare :

— Grozav aş avea chef să mă duc la Montrouge, să văd uzina aceea, ştii tu care, mamă.

Sau :

— N-am primit încă nici un răspuns de la firma ,,Malindoirg et Simonnet". Să caut în planul Parisului...

Cam astea erau tîmpeniile pe care le spuneam ca să mă amăgesc în privinţa motivelor ce mă aduseseră în camera mea.

în acest timp, aruncam pe furiş priviri fugare în direcţia străvechii mele canapele, care avea. înfăţişarea ironică şi părintească a oamenilor obişnuiţi cu izbînzile. O priveam cu o furie deznădăjduită, deşi ea se mulţumea numai să caşte prin toate găurile tapiseriei. .

Mă duceam la fereastră şi examinam cerul înnorat, cu un aer grijuliu. Oare trebuia să-mi iau umbrela ? Nu ! îmi potriveam cravata în faţa oglinzii, răsfoiam agenda cu adrese şi, deodată, fără să-mi dau bine seama cum se întîmplase, mă pomeneam tolănit, cît eram de lung, pe canapea. Spinarea mea auzea cum arcurile înnăbuşeau un rîs jignitor.

Ei, şi ? Mă întindeam drept, ca o pirogă într-un mic golf. Pluteam, aşteptînd suflarea curenţilor şi a brizelor. Demonul care-mi bîntuia nopţile îmi în- lănţuia pieptul strîns, atotstăpînitor, şi, faţă-n

faţă, cuprinşi în această îmbrăţişare, ne cufundam arnîn- doi în altă lume.

Deşteptarea era hidoasă, corpul meu cîntărea mai greu decît un munte, şi în gît simţeam acreala alimentelor prost digerate. ,

îmi luam iar bastonul şi pălăria şi porneam din nou pe străzi.

Uneori îmi închipuiam cu precizie slujba peste care-mi va fi dat să nimeresc, slujba ce-mi va fi dat s-o capăt. Mă gîndeam la tot felul de fericiri absurde : voi descoperi un secretariat, da, un secretariat ! Voi avea un birou singuratic, cu fereastra spre frunzişul unui copac, ce mă va scălda într-o lumină verde, răcoroasă, funerară. Voi fi absolut singur ; ba chiar ceilalţi vor ajunge să cam uite de mine şi voi trăi într-o pace adîncă. Voi fi liniştit, liniştit, voi fi ca un mort.

Cred, domnule, că vă veţi face despre mine o impresie Care riscă să fie neadevărată. Veţi crede, poate, că am un caracter urît, că sînt un mizantrop. Auzi, eu şi mizantrop ! E absurd. Iubesc oamenii, şi, dacă de cele mai multe ori nu pot să-i rabd, nu-i vina mea. Eu visez pacea, visez o viaţă armonioasă şi încrezătoare, ca o îmbrăţişare universală. Cînd mă gândesc la oameni, găsesc că sînt atît de vrednici de dragoste, încît mi se umplu ochii de lacrimi. Aş vrea să le spun numai lucruri prieteneşti, să-mi descarc inima în inima lor, aş vrea să mă asociez proiectelor şi acţiunilor lor, aş vrea să ocup un loc în viaţa lor, să le arăt că sînt în stare de statornicie, de credinţă, de spirit de jertfă. Numai că e în mine un fel de susceptibilitate, de sensibilitate, de mînie. îndată ce mă pomenesc faţă-n faţă nu cu vedenii, ci cu fiinţe vii, cu semeni de-ai mei, îmi pierd atît de repede curajul... Inima mi se strînge, carnea mea e o rană. Singurul lucru pe care-l doresc e să fiu iar singur, pentru a putea iubi iar oamenii, aşa cum îi iubesc cînd nu sînt de faţă, cînd nu-i văd.

După cum vedeţi, mă silesc din răsputeri să vă explic lucruri inexplicabile, pentru a vă dovedi, mai ales, că par un mizantrop tocmai fiindcă-i iubesc prea mult pe oameni.

îmi veţi spune, poate, că cine are o fire ca a mea ar trebui să-şi caute fericirea în obiecte neînsufleţite. Sînt de acord, dar, pentru ca obiectele să-ţi prile- juiască bucurii,- trebuie să le faci puţină curte, şi, de cele mai multe ori, sufletul meu e prea ingrat, prea uscat pentru aşa ceva.

Hoinăream, deci, pe străzi, rumegîndu-mi viaţa şi revenind mereu la constatarea că lumea înconjurătoare îmi scapă, că sînt părăsit, că sînt un cerşetor, un nenorocit.

într-o zi, pe strada d'Ulm, care-i o stradă tare liniştită, am zărit un ucenic trăgînd un cărucior plin vîrf. Ucenicul arăta ca o broscuţă care remorchează un pachebot. Aplecat înainte, se opintea, lăsînd întreaga greutate a trupului lui slăbănog pe cureaua care-i tăia umerii. O mînă era încleştată în jurul unuia dintre capetele, căruciorului, şi cealaltă... Ia ghiciţi ! în mîna cealaltă ţinea o carte, pe care o citea cu ochii holbaţi, tot trăgînd de cărucior.

Nu ştiu ce citea băiatul acela, dar după aceea am avut toată seara un sentiment întunecat de invidie şi de ruşine. Viaţa acelui omuleţ, care citea trăgînd de cărucior, viaţa lui mi se părea- plină, bogată, demnă de invidie, în comparaţie cu viaţa mea, atît de goală şi de mediocră.

De cele mai multe ori, plimbările mele prelungite pe stradă îmi prilejuiau tot felul de poveşti neplăcute. Am folosit şi de data asta termenul de „poveste" pentru ceva ce nu se poate numi astfel, pentru ceva ce se întîmplă exclusiv înăuntrul fiinţei.

Mergeam cu paşi foarte regulaţi, cu desăvîrşire absorbit în gînduri de demult, în amintiri, în vise nelămurite. Nu mă uitam nici la trecătorii care păşeau în rînd cu mine, nici la cei care se

îndreptau în direcţie opusă, cînd, deodată, o femeie, care păşea în faţa mea, o femeie pe care n-o văzusem niciodată se întorcea cu un aer ofensat şi trecea brusc pe celălalt trotuar.

Lucrul acesta mă jignea, vă rog să mă credeţi, mă umplea de amărăciune. Cînd te gîndeşti că, deşi îţi vezi de drumul tău nenorocit, poţi fi luat drept un fustangiu, drept un imbecil care a pornit la vînat... Nu zău ! Şi asta, pur şi simplu, fiindcă, din neatenţie, mergeam poate de la un timp în acelaşi pas cu gîsca aceea. Uite, aşa-i viaţa în oraşele mari... Trebuie să-ţi creezi un ritm propriu şi să te sileşti mereu ca acest ritm să nu coincidă ,cu al nimănui. Să mergi în pas cu altcineva înseamnă că ai şi încercat să atentezi la o parte din libertatea lui şi, uneori, să-i trezeşti pudoarea. Trebuie să convieţuim cu milioane de fiinţe care sînt semenii noştri, prefăcîndu-ne nu numai că nu-i vedem, dar chiar silindu-ne să-i evităm într-un mod politicos şi sociabil.

Trebuie să vă mărturisesc că toate chestiile astea mă scîrbesc şi că tocmai de aceea prefer, în general, străzile pustii.

Dar la Paris e greu să găseşti străzi pustii. Cu toate silinţele mele, eram nevoit să trec de cele mai multe ori prin cartiere foarte agitate. Aşa se face că, într-o seară, m-am pomenit drept în toiul iarmarocului de la Leul din Belfort, pe bulevardul Arago. îmi amintesc de seara aceea, pentru că am văzut un lucru foarte ciudat, un lucru foarte trist, după mine, deşi s-ar putea ca dumneavoastră să-l găsiţi liniştitor, fiindcă e perfect adevărat că nu există nimic cu desăvîrşire trist în sine.

După cum v-am spus, treceam pe bulevardul Arago, care pe porţiunea aceea e mărginit de barăci şubrede şi sordide, cele mai neluate în seamă din tot iarmarocul. Ştiţi, sînt barăcile acelea unde se vinde plastilină verde şi trandafirie, barăcile unde tragi cu arma în nişte pipe pînă le spargi, unde poţi vedea femeia-peşte,

adică tot felul de prostii, de-ţi vine să plîngi de plictiseală.

Deodată am văzut un fel de cort cu pînza peticită, pe care era desfăşurat un afiş de stambă. în cortul acela, profesorul Stenax dezvăluia adevărul potrivit unor metode magnetice. în faţa barăcii se adunase un mic grup de muncitoare, de soldaţi şi de gură- cască. Mai era printre ei şi un fel de vagabond bătrîn, cu o barbă de două săptămîni, o barbă albă colilie, cu nişte zdrenţe pe el şi cu o expresie de disperare flămîndă pe faţa zbîrcită. Era un om sfîrşit, un om uzat, cu ochi de cîine sau de copil şi care răspîndea o duhoare de mizerie iremediabilă.

Ei bine, domnule, omul acesta a intrat în baracă. A intrat cu cele cîteva slujnicuţe, cu funcţionarii şi cu vînzătorii de prăvălie. Ştrîngea tare în pumn o monedă, care era, cu siguranţă, tot venitul lui din ziua aceea. A întins-o cu un aer neliniştit şi şovăitor, a dat-o ca să intre în baracă, unde cineva avea să-i vorbească despre viitorul lui.

Poftim ! Iată ce fel de lucruri vedeam în cursul plimbărilor mele !...

X

Mă întind la vorbă, vă spun tot felul de palavre, şi-mi pierd firul povestirii.

Perioada despre care v-am vorbit s-a prelungit astfel pînă-n octombrie. Nu mai număram zilele, simţeam că timpul îmi fuge de sub picioare şi mă mulţumeam cu atît. Trebuia oare să trăiesc cu adevărat ? îmi amînam viaţa pentru mai tîrziu, pentru o dată nedeterminată, cînd aveau să se înfăţişeze evenimentele hărăzite mie. M-aţi înţeles ?

Totuşi mi-am dat seama că intram în alt anotimp ; se făcuse rece şi, într-o zi, mama mi-a spus :

— Louis, să ştii că trebuie să-ţi pui costumul de iarnă.

Vara purtam un costum vechi, de culoarea alunei, la care ţineam grozav. Datorită silinţelor mamei, îşi păstrase un aspect oarecum decent, dar era atît de uzat şi atît de lucios, încît ai fi zis că e umilit, nenorocit. Asta-mi plăcea : era un costum care se potrivea cu starea mea sufletească. îi regăseam zi de zi toate cutele, toate deformările şi toate peticele, ca şi cum ar fi fost nişte deprinderi personale, nişte manifestări ale sărăciei mele interioare. Pantalonii aceia suciţi şi răriţi în dreptul genunchilor, vesta aceea mohorîtă şi cocoşată îmi dădeau siguranţa că voi trece neobservat, ceea ce e o mare mîngîiere în viaţă.

Aşadar, mama mi-a dat să-mi îmbrac costumul de iarnă, sacoul ăsta destul de călduros, aproape negru, cu care mă vedeţi azi, care e aproape nou şi pe care nu pot să-l sufăr. De altfel, totdeauna mi-a fost groază de el. Ta priviţi numai ce poale caraghioase are, parc-aş fi un cărăbuş... De ce oare, cînd trebuie să-ţi cîştigi pîinea, eşti nevoit să renunţi nu numai la timpul tău, dar să-ţi mai şi sacrifici gusturile, să-ţi schimbi pînă şi înfăţişarea exterioară ? !

Aşadar, mi-am îmbrăcat sacoul de iarnă, ca să-mi fac demersurile şi plimbările. De obicei nu luam cu mine decît sume derizorii, adică zece-cincisprezece gologani. De cînd îmi pierdusem slujba, nu îndrăzneam să-i cer mamei bani. Biata de ea, nu-mi vorbea niciodată despre asta. Uneori mă .-trimitea să-i cumpăr cîte ceva, şi atunci nu-i dădeam înapoi restul. în felul acesta, făceam rost discret şi degajat de cei cîţiva bani de care aveam nevoie pentru măruntele mele nevoi. Vă rog să credeţi că nu cheltuiam nimic ; totuşi, din oînd în

cînd, îmi trebuia pentru omnibuz, pentru metro, pentru o marcă de scrisoare.

Dar mizeria, care, înveşmiîntată în costumul meu cel vechi, îmi era destul de indiferentă, mi-a devenit nesuferită cînd m-am văzut nevoit s-o plimb în sacou de stofă englezească, un sacou de funcţionar bine plătit sau de burghez. Costumul acesta, care n-avea nimic comun cu conţinutul buzunarelor mele, mi se părea o minciună insuportabilă. Sînt sigur că din cauza lui îmi veneau în minte tot felul de idei absurde. Şi tot din cauza lui am început să-mi caut slujbă cu mai mult zel.

Zelul acesta a devenit curînd febril, deşi a rămas ineficace.

Ştiţi cum şe întîmplă cu slujbele ? Exact cum se întîmplă şi cu ideile, adică le găseşti ciînd nu le cauţi. Cînd un om are o slujbă bună şi sigură, spune de obicei : „Pînă la urmă, orice individ curajos şi energic ajunge să..." Dacă aţi şti, domnule, cît de stupizi şi de nedrepţi devin oamenii cînd au noroc şi succes !...

Din clipa în care mi-am spus cu adevărată spaimă : „Gata! Trebuie să-mi găsesc o slujbă !", am avut impresia nelămurită, dar tenace, că nu voi mai găsi absolut nimic. Şi adevărul e că n-am mai găsit nimic ; vreau să spun că n-am mai găsit nici o slujbă pe care s-o fi putut accepta păstrîndu-mi demnitatea.

Un zid ! Da, un zid ! Ai impresia că în faţa" ta se ridică un zid foarte înalt, foarte neted, foarte gros, ca zidul acela e viitorul tău şi că nu poţi nici să-l urci, nici să-l dărîma şi nici să-l găureşti. Cine a fost totdeauna fericit în viaţă nu poate înţelege un astfel de sentiment.

Probabil că vi s-a întnmplat şi dumneavoastră să aşteptaţi seara pe cineva, la un colţ de stradă, sub un felinar cu gaz aerian. Aţi aşteptat poate o oră, apoi două ore, v-aţi dat seama că, fără

îndoială, persoana pe care o aşteptaţi nu va mai veni, totuşi aţi continuat să speraţi. Aţi cunoscut, deci, clipe de spaimă de acest fel, aţi cunoscut şi spaima de a vă depărta, întorcîndu-vă la fiecare zece metri, deşi era limpede că nimeni nu va mai sosi, revenind la locul de unde aţi plecat, deşi aveaţi convingerea că e perfect inutil...

Viaţa mea se poate compara foarte bine cu această aşteptare zadarnică sub un felinar, în ploaie, la un colţ de stradă. Ştiam că orice speranţă e inutilă, dar de cîteva ori pe zi săvîrşeam totuşi acţiunile şi demersurile unui om care spera.

Lucrul cel mai interesant pentru mine, în timp ce făceam toate aceste drumuri, în timp ce petreceam nenumărate clipe de singurătate ambulantă, era activitatea exagerată a gîndirii mele.

E greu să formulezi precis ce anume vrei : cînd vorbesc despre activitatea gîndirii mele îmi dau seama că nu exprim - tot adevărul. Cînd spun că gîndirea mea era activă, v-aş putea face să credeţi că făceam un efort ca să gîndesc, un efort voluntar şi victorios. Nu, nu-i aşa ! în realitate, lucrul cel mai izbitor era tocmai pasivitatea gîndurilor mele. Nenumărate idei mă vizitau, mă străbăteau, mă brutalizau, mă violau, dar eu nu făceam decît să le îndur, fără să le fi provocat cîtuşi de puţin. Cum aş putea spune că gîndeam ? Cum mi-aş putea atribui acest merit ? Oare nu eram mai curînd un martor neputincios, o victimă ? Nu eram mai curînd asemenea unui cîmp de bătaie răscolit de lupte ?

Nu, credeţi-mă, nu gîndeam, nu făceam nici un efort ca să gîndesc, Cineva gîndea în interiorul meu, prin mine, despre şi împotriva mea. Acest cineva gîndea fără nici o ruşine, gîndea pe socoteala mea, aşa cum duşmanul îşi întinde corturile într-o ţară cucerită.

Cu siguranţă că există oameni foarte învăţaţi şi foarte norocoşi, care-şi propun să mediteze

asupra unui subiect şi se ţin de cuvînt; or fi existînd şi oameni în stare să-şi călăuzească mintea cum călăuzeşti un vas pe valurile unei mări pline de stînci, oameni care gîndesc cu adevărat, adică gîndesc lucrurile asupra cărora vor să gîndească. Ce fericiţi sînt !

In ce mă priveşte, de cele mai multe ori mă asemăn cu albia unui fluviu : simt cum se rostogolesc apele lui năvalnice, dar nu fac decît să le cuprind. Şi nu uitaţi că ăstâ-i un fel de a spune. Nu poţi totdeauna cuprinde aceste ape : cîteodată se revarsă.

Dar puteţi crede ce poftiţi, sigur e că, în timp ce băteam drumurile căutînd o slujbă de negăsit, mintea mea se transforma într-un sediu de fermentaţie vehementă.

Aici trebuie să pomenesc despre un eveniment pe care voi încerca să vi-l istorisesc, pe care sînt nevoit să vi-l istorisesc, deşi nu pot vorbi cu uşurinţă şi cu linişte despre el.

Mă întorceam acasă. Era într-o seară, pe la mijlocul lui octombrie. Să fi fost ora şapte, poate opt, şi ploua. Era una dintre ploile acelea despre care nu s-ar putea spune că ar cădea, fiindcă par să ţîşnească din aerul bolnav, din pămînt, din obiecte şi din fiinţe.îmi petrecusem după-amiaza refuzînd vreo două- trei oferte umilitoare : erau îndeletniciri de rob, de automat, de vită de jug. Veneam tocmai din cartierul Grenelle şi treceam pe strada Vaugirard. Recapitulam clipele zilei cara se sfîrşea şi care-mi făcea o mutră posomorită şi acră. N-aveam bani nici pentru omnibuz, şi mergeam pe jos, fără să mă grăbesc, călcînd în băltoace şi în noroaie, beat de descurajare şi de amărăciune.

Oînd am trecut prin dreptul străzii Littre — vedeţi, îmi amintesc foarte precis locul —, o idee mia încolţit în minte, şi anume că, sosind acasă, voi afla de moartea subită a mamei.

Trebuie să ţineţi seama de faptul că n-aveam —- şi n-am nici acum — motive să mă tem în această

privinţă : mama n-are decît şaizeci de ani, nu ştiu să sufere de vreo boală, s-a bucurat dintotdeauna de o sănătate înfloritoare. Nu mă gîndesc niciodată la moartea ei decît privind-o ca pe o eventualitate îndepărtată, aproape improbabilă, şi numai reprezentarea ei îmi umple ochii de lacrimi.

Prin umare, în seara aceea, în clipa cînd am cotit pc strada Littre, m-am văzut deodată intrînd în casă şi găsind-o pe mama moartă. M-am silit să alung gîndul acela absurd, care n-avea, vă rog să credeţi, caracterul neliniştitor al unei presimţiri. Nu ! Nu era nimic altceva decît o combinaţie de idei. Cum v-am spus, m-am silit să-l alung, dar mi-am dat seama curînd că nu venise singur : în timp ce încercam să mă descotorosesc de gîndul acela, nenumărate alte gînduri, care erau oarecum consecinţele lui, au început să năvălească metodic asupra mea, cu logica unui atac bine chibzuit

.Va să zică, mama murise. Şi, atunci, ce avea să se întîmple ? Trebuia s-o înmormîntez. Vedeam-înmormântarea, dricul, străbătînd mai multe străduţe, cimitirul şi toate celelalte. Şi pe urmă ? Pe urmă vedeam casa goală. Şi pe urmă ? Mă vedeam pe mine trebuind să-mi refac viaţa.

Atunci 'vedeam că viaţa mea se reface nu într-un anumit fel, ci în sute de feluri diferite. Şi primul lucru care mi-a venit în minte a fost mica rentă a mamei. V-am mai vorbit de renta asta : două sute patruzeci de franci pe trimestru. E un titlu asupra căruia am inuda proprietate, un titlu

incesibil şi inalienabil, în baza căruia nu poţi face nici măcar un împrumut. Asta a fost o idee trăsnită a unui unchi, mort după o paralizie.

Va să zică, aveam o mică rentă : optzeci de franci pe lună. Bine ! Îmi croiam o viaţă nouă ; mă mutam într-o cameră şi eram liber, liber şi sărac lipit : mîncam pîine şi cartofi. Mă închistam într-o singurătate cumplită, nu mai aveam nici o obligaţie faţă de nimeni. Trăiam numai pentru mine, trăiam cu amărăciune. în felul acesta puteam aştepta, bucurîndu-mă de o ameţitoare independenţă, toate evenimentele, care trebuiau să intervină mai tîrziu în viaţa mea, Dumnezeule !

Dumnezeule ! M-am pomenit pe neaşteptate în faţa Senatului, fără .să-mi dau seama cum de ajunsesem acolo. Mă aflam în faţa Senatului şi mi-am scos pălăria, udă de ploaie pe dinafară şi de sudoare pe dinăuntru. începeau să mă treacă fiorii, îmi priveam cu groază, la lumina unui felinar, mîi- nile ude şi tremurătoare ca ale unui beţiv sau ale unui asasin cuprins de slăbiciune. Apoi mi-am văzut mai departe de drum, păşind pe marginea trotuarului.

Va să zică, ăsta eram eu ! Mă gîndeam la moartea mamei, mă gîndeam cu seninătate şi-mi organizam grabnic viaţa fără ea, o înlăturam pe mama, cu mintea, ca să pot dispune de rentă. Va să zică, ăsta eram eu !

N-am să vă pot povesti niciodată ce s-a întîmplat atunci. în adîncul sufletului meu a izbucnit un fel de conflict. Un glas limpede şi cuminte a spus : „Gîndurile astea sînt absurde, trebuie să le dispre- ţuieşti şi să le alungi". Un alt glas, şuierător, exasperant, repeta cu încăpăţînare : „Eşti un laş. eşti un laş !" Dar, în ciuda gălăgiei ce se iscase, un al treilea glas socotea cu- mult calm : „Odaia mă costă douăzeci de franci pe lună, şi-mi rămîn doi frânei pe zi. Cheltuiesc cincisprezece bani la prînz, zece bani pentru cină, şi restul e pentru cărţi, pentru boarfe, pentru libertate."

Mi-am trecut mîna peste obraji, smiorcăind. Apa îmi şiroia pe faţă. Nu cred că plîngeam, era ploaia care se înteţise. Mă simţeam istovit, scîrbit, înspăi- mîntat.

M-am aşezat o clipă pe marginea de piatră în care e înfipt grilajul grădinii Luxembourg. Mi s-a părut că odihna aceasta a muşchilor îmi potolea clocotul gîndurilor, dacă trebuie să numesc „gînduri" nişte viermi, pe care nu-i pot stăpîni şi de care nici nu mă pot descotorosi. Am avut impresia că-mi revin în oarecare măsură şi că-mi potolesc inima, aşa cum potoleşti un cal nărăvaş dacă tragi tare de hăţuri. Am gîndit încet, mişcînd buzele, am gîndit cuvînt cu cuvînt : „Dacă mama ar muri..." Şi imediat am simţit în gît un nod de durere, şi o disperare, pe care o cunosc foarte bine, fiindcă am mai simţit-o şi altă dată, mi-a crispat abdomenul. Asta a fost, ca să zic aşa, o mare uşurare pentru mine. îmi mai spuneam : „E o idee trăsnită ; nu există nici un motiv ca mama să moară". Nu ! Nu exista nici un motiv. în sfîrşit, îmi mai spuneam şi aşa : „Asta ar fi cea mai mare nenorocire pentru mine !" Şi toată tristeţea din mine a răspuns : „Da, ar fi cea mai mare nenorocire"

.Astfel, am crezut cîteva clipe că eram din nou stăpîn pe mine, că mă puteam conduce din nou singur.

în clipa aceea mi-am dat seama că nu numai eu mă sprijineam de grilajul grădinii. Un bătrîn cu aspect jalnic, purtînd pe cap o pălărie rotundă, deformată de ploaie, se apropia binişor, mergînd pieziş şi frecîndu-şi şoldurile de zidul scund. Bătrînul acela spunea cu glas scăzut : *„La Presse! La Presse!",* şi nici o fiinţă de pe lumea asta nu-l auzea.

Mi-am dat seama că e orbul pe care cineva îl aduce în fiecare seară în locul acela. Ţinea capul uşor înclinat, uşor dat pe spate, şi ploaia cădea pe faţa lui nemişcată şi închisă. S-ar fi zis că înaintează tîrîndu-se. S-a oprit la doi paşi de mine, ca şi cum m-ar fi simţit, ca şi cum ar fi surprins zgomotul pe care-l făcea viaţa din mine. M-am uitat la el şi-am şoptit : „Dar ăsta ? La ce s-o fi gîndind ăsta ?"

Eram cît pe-aci să-l opresc şi să-i spun ceva. Dar ce să-i spun ? Ce ? între prăpastia din sufletul lui şi prăpastia din sufletul meu nu era nimic comun, sînt sigur.

Am pornit din nou. Ceva mai încolo m-am întors şi-am văzut că orbul începuse iar să se tîrască de-a lungul grilajului, ca şi cum plecarea mea i-ar ti lăsat cale liberă.

Pînă-n Piaţa Pantheonului, mi-am văzut de drum cu inima aproape senină, adică pustie ; orice gînd se depărtase de mine. Cînd am ajuns în strada Ulm, m-am surprins socotind : „Cincisprezece bani pentru prînz, zece bani pentru cină. Am să-mi spăl singur rufele. N-o să mai fie nevoie să-mi caut slujbă. Am să fiu singur !"Am ridicat din umeri cu durere şi am hotărît să fac un mic ocol, ca să nu mă întorc numaidecît acasă. Asta dovedeşte că, de fapt, nu eram îngrijorat : ştiam, simţeam că mama au era în primejdie. în mine, numai în mine era ea în primejdie.

Am făcut stînga-mprej.ur şi m-am repezit spre strada Clovis. Gîndeam cu metodă şi cu încăpăţînare : „Dacă vînd mobila, aproape toată, poate c-o să-mi îngădui să fac o scurtă călătorie..."

Va să zică, nu era nimic de făcut! Nu mai gîndeam la condiţiona], ci la viitor. Nu era nimic de făcut ! Nu eram stăpîn pe gîndurile mele, n-avea rost să mă împotrivesc. Şi, mai ales, n-avea rost să-mi ascund că eram un fel de criminal. Nu mă puteam împiedica să gîndesc ca un criminal.

Am luat-o, grăbit, pe străduţele care aveau să mă aducă înapoi pe strada Pot-de-Fer. Am intrat în casă, foarte convins că dragostea mea faţă de mama rămăsese aceeaşi, dar că eram absolut incapabil s-o apăr de halucinaţiile mele, că eram incapabil s-o feresc de a muri în mine, de a o ucide eu însumi în mine.

X

IMuşamaua care e aşternută de obicei pe masa din sufragerie dispăruse; completată cu cele două tăblii care o prelungesc, masa ocupa acum mai tot spaţiul liber din mijlocul camerei. Lampa noastră străveche, o lampă cu picior de marmură, îşi arunca lumina pe masă, peste bucăţi de stofă croite şi adunate în teanc, peste tipare de muselină, peste cutii pline de ace cu gămălie şi cu gheme de aţă. Cu capetele plecate spre lumină, cu frunţile foarte apropiate una de cealaltă, două femei lucrau. Cele două femei erau maică-mea şi Marguerite, vecina noastră, croitoreasa despre care v-am mai vorbit.

M-arn oprit în prag, am contemplat tabloul acela paşnic şi am simţit cum mi se strînge inima.

Mama şi-a ridicat ochii orbiţi de lumina lămpii, m-a căutat cu privirea în întuneric, a zîmbit blînd şi împăciuitor şi mi-a spus :

— Tu eşti, Louis ? Ţi-am pregătit cina în bucătărie, băiatule. Am pus supa la foc mic.

A lovit de două-trei ori în masă cu degetarul, cum fac adesea croitoresele, şi a adăugat, cu un glas uşor stingherit :

— Vezi că ne-am întins în toată sufrageria. Marguerite are foarte mult de lucru, şi-i dau o mînă de ajutor,

M-am dus în bucătărie, fără să spun un cuvînt. Ce era să spun, de altfel ? Doar pricepusem. Era destul de limpede.

Am luat străchioara în care supa fierbea înnăbuşit, m-am instalat pe locul de toate zilele, între chiuvetă şi bufetul de lemn alb, şi am început să mănînc.

Va să zică, singurul lucru pe care-l puteam face era să mănînc. Şi, totodată, să găzduiesc mii de gînduri hidoase, ba chiar să socotesc ce întrebuinţare aş putea da rentei noastre. In timpul ăsta mama trebuia sa-şi piardă nopţile şi să coasă, să coasă veste.

Pricepusem totul dintr-o aruncătură de ochi : o văzusem pe Marguerite cu materialele ei, cu tiparele, cu ghemele de aţă, văzusem ochelarii mamei urmărind fuga firului invizibil în stofa neagră. Asta însemna un franc cincizeci pe seară, poate chiar un franc şaizeci şi cinci.

Nu m-am putut împiedica să repet : „Cincisprezece bani masa de prînz, zece bani cina"... Aş fi vrut să-mi gravez pe piele cuvintele acestea, să mi le tatuez în inimă, găurind-o cu acele cu gămălie.

Am mîncat toată supa din farfurie, pe urmă nişte linte, pe urmă o bucăţica de cîrnat şi o bucăţică de brînză. „Zece bani pentru cină !" Am înfulecat tot ce-am găsit. Nu mai stăteam să-mi măsor ruşinea.

în timp ce mîncam, le auzeam pe cele două femei discutînd cu glas scăzut. Din cînd în cînd

desluşeam o mişcare, un foşnet de fustă, apoi cîteva minute zgomotul maşinii de cusut ronţăia liniştea. După aceea calmul se aşternea iar şi, din timp în timp, auzeam aspiraţia uşoară pe care o fac femeile ca să înghită la loc saliva ce se îndreaptă spre buzele întredeschise.

După ce-am mîncat, am trecut prin sufragerie, fără să spun un cuvînt şi fără să mă opresc, şi am intrat la mine în cameră. Mi am scos pantofii, plini de apă, şi m-am trîntit pe canapea.

în odaie era întuneric ; prin uşa pe care o lăsasem întredeschisă intra o rază de lumină melancolică. Aveam în faţa ochilor un tablou din acelea care trăiesc adine în memoria noastră, o fîşie de parchet strălucitor, două sau trei obiecte aproape învăluite în întuneric, unghiul unei rame, fantoma rigidă şi cenuşie a unei perdele.

Eram perfect calm, perfect lucid şi rece. Starea care domina în mine era de oboseală şi de resemnare.

N-aveam încotro ! Era cu neputinţă să neg că adăposteam în mine un om în stare să speculeze moartea maică-si, un om capabil să-şi calculeze o fericire meschină bizuindu-se pe moartea maică-si. în acest timp, mama mea muncea ca să hrănească un astfel de om, ca să-i asigure supa, mîncarea de linte, cîrnaţii.

La un moment dat am încercat să mă potolesc : „Linişte ! Linişte ! Nimeni nu se poate opri să gîndească, dar gîndurile nu înseamnă nimic. Nu există nimic mai lipsit de yiaţă decît un gînd !" Mă pregăteam să mă las în voia acestui cîntec, dar în clipa aceea a ţîşnit de undeva o amintire, furişîndu-se asemenea unui şobolan care străbate o cameră. O amintire : urechea unui grăsan, o ureche pe care-ţi vine s-o atingi cu degetul şi pe care o şi atingi, în cele din urmă.

N-aveam ce face ! Am aprins ţigara şi m-am lungit de tot pe canaoea, cu braţele atîrnînd în jos, cu picioarele moi, cu pieptul expus. Eram ca

un animal care aşteaptă să fie sfîrtecat, ca un lan de grîu ce va fi distrus de lăcuste, ca un cadavru pradă corbilor, ca o piaţă publică sau ca o burtă de curvă. Veniţi ! Veniţi ! Nu vă jenaţi ! Faceţi ce poftiţi ! Ce sînt eu în chestia asta ? Ce rol am eu în chestia asta ?

Era mult după miezul nopţii cînd m-am ridicat de pe canapea şi-am intrat în sufragerie. Deşi lampa era acoperită, lumina ei m-a făcut să clipesc. M-am aşezat -lîngă masă.

Marguerite strîngea vestele lucrate într-o valiză de pînză neagră. Marguerite are o faţă frumoasă, cam grăsuţă, şi nişte ochi duioşi, cu o expresie uşor speriată, nişte ochi înroşiţi de munca de noapte.

Mama strîngea acele cu gămălie şi aţa. Am pus mîna pe degetarul ei şi-am început să mă joc, distrat, cu el : era cald şi avea un miros uşor de sudoare şi de „stătut".

Mama spuse, trosnindu-şi degetele, să şi le dezmorţească :

— Sînt foarte bucuroasă, am lucrat straşnic !

Noaptea era liniştită, şi un miros de cafea se amesteca cu aroma acră şi lînoasă a stofelor. Odăiţa era plină de o pace densă, gelatinoasă parcă, în interiorul căreia zgomotele se propagau cu greutate. Lampa părea istovită ; ai fi zis că flacăra ei adormise în picioare.

Marguerite o sărută pe mama, îmi spuse bună seara şi ieşi.

Mama trase zăvorul şi se apropie de mine. — Acuma trebuie să te culci, Louis. îi ţineam o mînă între mîinile mele. Arătătorul avea pielea aspră şi ciuruită de împunsăturile acului. Mama-mi mîngîie fruntea de cîteva ori cu mîna cealaltă, care mi se păru răcoroasă. Nu spuse nimic. Auzeam cum bat aouă inimi, şi zgomotul acela părea că vine dintr-un fund de pivniţă.

XII

A doua zi dimineaţa, eram încă în pat, cufundat în moleşeală, cînd am auzit nişte şoapte în camera de alături.

— Bine, spunea mama, foarte bine, Marguerite. Adu-mi în fiecare zi cam cît mi-ai adus şi ieri. O să lucrăm în sufragerie, ca şi ieri, c mai comod.

într-o clipă am fost în picioare, dezmeticit, fără urmă de somn. într-o clipă m-am simţit asaltat de toate grijile, ca o prună stricată pe care mişună viespile.

M-am spălat în grabă. Am mîncat. Eram hotărît, deşi nu ştiam precis ce hotărîre anume luasem. Planurile mele nu mai aveau nici o asemănare cu planurile unei moluşte, în interiorul lor creştea ceva tare şi osos, un fel de coloană vertebrală.

Ia-ţi pardesiul, Louis

!Bine ! Bine ! Mi-am luat' pardesiul şi ara pornit-o imediat spre uşă, spre scară, spre stradă.

Era o dimineaţă neguroasă şi plîngăreaţă. Răbufniri de ceaţă şi picături mari, limpezi şiroiau pe feţe. Oamenii mergeau repede, privind drept înaintea lor, ca toţi cei care ştiu perfect încotro se duc.

Pe la opt fără un sfert, ni-am pomenit în piaţa Mauben. Chioşcul de ziare era deschis, dar afişul nu apăruse încă. Mi-am răsucit o ţigară subţirică, aşa, ca să fac şi eu ceva, pe urmă am aşteptat ca şi ceilalţi.

Eram vreo cinci-şase oameni care ne învîrteam în sus şi-n jos, cu mîinile în buzunare. Ne priveam cu coada ochiului. Mi se părea că aveam cu toţii un aer de rudenie, ceva nevoiaş, neliniştit, umilit ; era totodată şi un anumit grad de neîncredere reciprocă.

La opt, patroana chioşcului de ziare a ieşit şi a lipit un afiş, cu ofertele de serviciu. Mi se vorbise mai de mult de această agenţie în aer liber, dar pînă în ziua aceea nu îndrăznisem să recurg la ea. M-am .apropiat, lăsîndu-i pe ceilalţi în faţă, încercînd să par destul de indiferent.

Foaia de hîrtie era încă umedă, şi textul, tras Ia şapirograf, se descifra greu. Unii silabiseau cu glas tare, anevoie, mestecînd, ca să zic aşa, cuvintele, pe care mintea lor le asimila încet.

Oferta de la numărul 12 mi-a reţinut atenţia : *„Avocat — are nevoie de o persoană tinără, cultivată, binecrescută, fără legături conjugale, pentru lucrări de birou. Trimiteţi fotografia."*

Am întrezărit o cameră de lucru, cam întunecoasă, cu mochetă pe jos, cu focul arzînd în cămin, un foc roşu, ca cireaşa, în gura căminului, lungi după-amiezi solitare şi o pendulă care horcăie într-o linişte pufoasă. Eră exacat ce-mi trebuia.

— Douăzeci şi cinci de centime, îmi spuse patroana chioşcului, întinzîndu-mi plicul cu adresa numărului 12.

Am intrat într-un birou poştal şi am scris o epistolă îngrijită, demnă şi totodată convingătoare, o epistolă categorică, sigură. Termenii „persoană cultivată" m-au cam tulburat, dar, mă rog, am o diplomă. Mi-am deschis portofelul şi-am scos din el unica fotografie pe care o posedam, o fotografie mai veche, care mă înfăţişa cu părul cîrlionţat, cu o mustaţă abia mijindă şi cu un aer deosebit de melancolic şi de timid, adică aşa cum arătam între douăzeci şi douăzeci şi cinci de ani. O fotografie ! De ce trebuia şi o fotografie ? Există oare astfel de maniaci ?

După ce-am expediat scrisoarea, m-am simţit mai sigur de mine şi mai mulţumit. Mi-am închipuit un succes, o întîlnire fericită, din acelea care transformă soarta unui om. Din clipa aceea am simţit că am un viitor. Un viitor ! Oare cînd îţi vine deodată în minte un astfel de gînd, nu-i destul ca să-ţi redea pofta de viaţă ?

V-am mai spus că timpul era foarte umed, aşa că mi-am petrecut restul zilei în biblioteca Sainte-Geneviève, în colţul meu favorit, adică în capătul mesei din fund, în stînga.

Mă simt bine în colţul acela. Pe ferestrele înalte coboară o lumină senină şi spirituală, care cîntă pe paginile tipărite ca un arcuş pe o strună de vioară. Totul pare drept şi temperat în colţul acela ca în mintea unui înţelept. Tămîia ce se ridică din piatră şi din cărţi pătrunde în suflet şi— 1 purifică.

Mi-am petrecut, deci, toată ziua la bibliotecă. A doua zi am procedat la fel. Eram în aşteptare. Ce rost avea să fac şi alte încercări, nu-i aşa, din moment ce un singur demers, dacă e nimerit şi făcut cu îndemînare, te poate scoate din încurcătură...

în seara zilei următoare, cînd m-am întors acasă, portăreasa mi-a întins o scrisoare. îmi şi sosise răspuns ? M-am grăbit să urc la etajul al doilea, unde flacăra becului de gaz aerian pîlpîia, legănată de curent.

Mă aşezasem pe o treaptă cu marginea lustruită, tocită de mai multe generaţii de locatari, şi mă pregăteam să deschid plicul. Deodată, mi s-a făcut scîrbă de graba asta. Mi-am impus — am izbutit, să-mi impun — să nu citesc scrisoarea decît la mine în cameră, ceva mai tîrziu, după ce mă voi fi liniştit de tot. Mîinile îmi tremurau. Uşa unui destin nou nu trebuie deschisă cu mîini tremurătoare.

Prin urmare, am urcat destul de tacticos ultimele două etaje. Mama şi Marguerite lucrau în sufragerie. Le-am spus bună seara, mi-am scos pardesiul, am aprins o lampă şi .am intrat în camera mea. Am închis uşa, apoi am pus scrisoarea pe masă. Sosise momentul s-o deschid şi să aflu. Dar nu ! Nu încă ! Mi-am scos pantofii, fiindcă nu rămîn niciodată încălţat cînd sînt acasă, în gaura mea, în vizuina mea. Mi-am pus papucii străvechi şi mi-am făcut o ţigară. Din cînd în cînd, trăgeam cu ochiul pieziş către scrisoarea aceea, care zăcea acolo, ca un lucru fără nici o importanţă, deşi conţinea, pur şi simplu, viitorul, viitorul meu. Continuam să aştept. Dîndu-mi seama că pot aştepta, mă simţeam cuprins de oarecare orgoliu ; începeam să fiu mîndru de mine, începeam să-mi fac o părere bună despre caracterul meu.

Dar părerea asta n-a apucat să prindă rădăcini. M-am aruncat brusc asupra scrisorii şi, în timp ce o deschideam, am observat că mîinile îmi tremurau, lucru pe care aş fi vrut atît de mult să-l evit...

Tremurau aşa de tare, încît am fost cît pe ce să rup şi plicul, şi ceea ce conţinea.

Dar ce conţinea ? Mi,-am recunoscut întîi fotografia, apoi scrisul, scrisoarea pe care o

trimisesem. De-a curmezişul paginii, cineva scrisese cu creion albastru următoarele cuvinte : „Avem nevoie de o femeie pentru secretariat. Restituiţi scrisoarea şi fotografia tînărului care le-a trimis."

Sînt obişnuit cu tot felul de dezamăgiri, dar asta m-a umplut brusc de o ruşine atît de ciudată, încît m-am simţit roşind pînă la lacrimi. Dintr-o dată am revăzut în faţa ochilor textul bizar al acelei oferte de serviciu : „Persoană tînără... binecrescută... fără legături conjugale... trimiteţi fotografia". Cum de nu pricepusem ? Cum putusem să mă înşel în asemenea hal ? Şi-mi mai trimisesem şi fotografia ! Eu ! Ce-or fi gîndit oare despre mine ?

Mi-ani recitit scrisoarea. Termenii care mi se păruseră cu două zile înainte atît de limpezi erau acum plini de echivoc. Noi valuri de roşeaţă îmi năvăleau în faţă. Dumnezeule ! Cît de tîmpit fusesem ! Tîmpit, tîmpit ! Şi ridicol, vai, cît de ridicol !

în faţa mea se ridica un zid la fel de drept, de neted, de rece ca şi pînă acum. Nu era nimic de făcut ! Şi, mai ales, curajul meu era atît de şovăielnic, atît de fragil ! Aveam atît de puţine motive să mă stimez ! Şi sufletul meu era străbătut de un torent de urîţenie. Lupta, înfrîngerea !

Deodată, am auzit-o pe mama, care mă striga : — Louis, vino să mănînci, băiatule ! Trebuia să mă plîng ? îndrăzneam să mă plîng ? Aveam, doar, o mamă. Aveam ce mînca. Aveam o odăiţă, un refugiu adînc şi tainic, asemenea unei cochilii. Vai, melcii nu-şi dau seama cît sînt de fericiţi!

Sufrageria era şi azi plină de materiale de croitorie, aşa că am mîncat în bucătărie. Din ajun şi ca să nu piardă timp, Marguerite mînca seara cu noi, aşa se înţelesese cu mama.

Nu v-am spus încă mare lucru despre Marguerite. Atunci, dacă n-aveţi nimic împotrivă, să nu vorbim încă de ea.

Marguerite şedea la un capăt al mesei, şi eu la celălalt ; în stînga mea era chiuveta, şi-n dreapta, bufetul de lemn alb : era locul care mi se cuvenea de drept în viaţă. Mama se aşezase între noi şi, din cînd în cînd, se întorcea, supraveghind ceva care fierbea pe flacăra de gaz.

Cele două femei îşi continuau conversaţia zilnică, o conversaţie fără sfîrşit, ca şi munca lor. Dialogul acela suna mai curînd ca un monolog, atît de mult semănau amîndouă. A, nu din punct de vedere fizic, ci sufleteşte şi printr-un anumit fel de a suporta viaţa.

Nu spuneam nimic şi nu auzeam nimic. Totuşi, un cuvînt, cuvîntul *nenorocire,* cuvînt care revine mereu în frazele femeilor, îmi atrase atenţia în treacăt. Am deschis gura şi-am spus ceva foarte banal, am spus cam aşa :

— Nenorocirea, da, nenorocirea ! Nu-i bine să ţină prea mult, fiindcă atunci are toate motivele să ţină veşnic.

Mama, care se pregătea să ducă la gură lingura cu supă, a pus-o la loc în farfurie. A clătinat din cap fără să se uite la mine şi a spus cu glas scăzut, ca şi cum şi-ar fi vorbit ei însăşi :

— Poftim ! Aşa cum vorbeşte acum, zici că-i taică-său, leit taică-său.

„A ! Nu, nu ! îţi vine să-ţi iei lumaa-n cap dacă-l băgăm şi pe tata în ciorba asta ! Dacă tata, pe care nu l-am apucat, şi dacă alţi oameni, despre care n-am habar, încep să-şi bage nasul în treburile mele, chiar că am de ce să-mi iau lumea-n cap ! Nu izbutesc să mă găsesc ; dar dacă trebuie să mă caut într-o mulţime, într-un vălmăşag, atunci mă las păgubaş, mă las păgubaş !"

E inutil să vă spun că gîndeam doar toate aceste lucruri, dar că nu scoteam o vorbă.

Totuşi, se vede că pe faţa mea se puteau citi aceste reflecţii, fiindcă, ridicîndu-mi ochii, am întîlnit ochii vecinei noastre Marguerite, şi privirile ei erau atît de mustrătoare şi — aşa mi s-

a părut — atît de compătimitoare, încît m-am oprit brusc, adică am încetat să gîndesc aşa cum gîndisem pînă atunci, am încetat să mă rostogolesc pe pantă.

Dacă pămîntul, care-şi vede singur de drum prin spaţiu, ar întîlni brusc gîndurile unei alte lumi, s-ar mira şi el, fără îndoială, cum m-am mirat eu în seara aceea.

XIII

Chiar a doua zi dimineaţa, puţin înainte de ora opt, am reînceput să dau tîrcoale în faţa chioşcului din piaţa Maubert. La drept vorbind, n-aveam nici o încredere, ceea ce voiam mai ales era să fac ceva, să arunc un ciolan conştiinţei mele zgîndărite. Da, să fac ceva ! Ar fi fost preferabil să fac orice, numai să scap de această eternă contemplare din interior.

Cineva a expus afişul, pe care l-am citit cu o privire mohorîtă. Unul cîte unul, cei care-l descifraseră ca şi mine şi-au luat tălpăşiţa, şi, curînd, am rămas singur. Ba nu, nu eram singur. O voce peltică, bolnavă, găunoasă a început să vorbească :

— Ştim noi ce-s astea ! Nimic serios ! Nişte şmecherii răsuflate, care amăgesc de trei săptămîni toate birourile din Paris. Eu o iau spre Strada Halelor.

Nu prea obişnuiesc să intru în vorbă cu oameni întîlniţi pe stradă, prin urmare m-am făcut că nu aud glasul acela, care-mi şoptea la ureche. M-am cufundat în lectura afişului şi nu m-am întors.

Atunci vocea a vorbit iar :

— Nu mergeţi şi dumneavoastră spre Strada Ha- lelor ?

Cuvintele acelea erau rostite cu un accent atît de îmbietor, atît de timid, atît de trist, încît m-am întors brusc.

Poate că-l cunoaşteţi şi dumneavoastră pe individul ăsta ; îl puteţi întîlni adesea la noi în cartier, şi-n clipa aceea mi-am amintit că-l văzusem rătăcind pe străduţele din jurul Panteonului.

E destul de scund, are un bust prelung şi picioarele scurte. E slab ca un animal prost hrănit. Pe ochiul drept are o pată mare de albeaţă, care bate în albastru, genele îi sînt lipite, şi pleoapele livide. Părul n-are o nuanţă precisă : e un păr incompatibil cu orice reuşită socială. Mustăţile, roşcovane şi ţepene, sînt lăsate în jos. Are o barbă de patru zile, totdeauna barba iui are vîrsta asta. Pielea, de culoarea miezului de pîine, e plină de pistrui. Poartă un guler de celuloid, a cărui curăţenie îţi inspiră suferinţă. Mîinile sînt păroase şi unghiile mîncate. Haina lui lungă ar trebui să fie o redingotă, totuşi nu-i decît o jachetă. Pantofii au ajuns la vîrsta maturităţii şi, din cauza presiunii interioare a unor bătături simetrice, pielea lor a plesnit. Melonul e turtit, dar curat. Sub braţ duce o servietă de muşama.Omul păru că şovăie, apoi mai spuse o dată, cu oarecare nuanţă de descurajare :

— Veniţi cu mine pînă-n Strada Halelor.

— Dar ce-i acolo ? am întrebat, în sfîrşit.

— Cum aşa ? ! N-aţi fost niciodată ? N-aţi auzit de agenţia Barouin, unde se copiază ?

Am clătinat din cap, cu mirare : nu, nu auzisem de agenţia Barouin.

— Veniţi cu mine în Strada Halelor, mi-a spus, pe un ton împăciuitor, ciudatul meu interlocutor. Veniţi ! N-aveţi nici o obligaţie. Dacă nu vă place, puteţi pleca sau puteţi să nu mai veniţi altă dată. Mă miră foarte mult că n-aţi auzit de agenţia Barouin. E un loc unde aveţi oricînd siguranţa unui cîştig de douăzeci şi cinci de bani, poate chiar treizeci, dacă scrieţi repede. M-a privit cu unicul lui ochi şi a adăugat, cu o înc.ipăţînare plină de teamă : Dumneavoastră sînteţi doar funcţionar...

E adevărat, sînt funcţionar, dar n-aş fi crezut niciodată că asta se vede pe mine, şi m-am simţit oarecum umilit.

Omul mi-a mai spus :

— Cred că aveţi un scris frumos şi că lucraţi repede. Poate că o să scoateţi treizeci de bani.

Dar trebuie să ne grăbim, că altfel nu mai găsim loc. Agenţia Barouin e o dugheană împuţită, dar, cînd sîntem la ananghie, ne dă o mînă de ajutor.

„Ne" ! Cuvîntul acesta m-a izbit drept în piept, pricinuindu-mi o uşoară spaimă. V-am spus, doar, nu sînt orgolios. N-am fost prea îneîntat auzind că individul acela a SpUS 55IÎ e", dar am simţit că pluralul lui mă înrola într-o confrerie a mizeriei. Am vrut să-i încerc savoarea, pronunţîndu-l eu însumi, şi am răspuns cu o amărăciune liniştită :

— Bineînţeles, e o fericire pentru noi că mai există şi dughene dintr-astea.

Şi m-am luat după el. Omul a început iar să vorbească cu volubilitatea solitarilor, care cred că au găsit în sfîrşit un auditor binevoitor.

— Eu sînt secretar, adică am fost. Acum nu mai am slujbă. Mă numesc Lhuilier. V-o spun de la început, deşi în general n-o spun, fiindcă e un nume care mi-a făcut tot felul de boroboaţe. Caut o slujbă care să-mi dea posibilitatea să mai lucrez puţin şi pentru mine. E foarte greu. Parisul nu-i cliiar aşa de mare cum s-ar crede.

Mergea lîngă mine ; între sfîrşitul unei fraze şi începutul celeilalte, îi auzeam respiraţia scurtă şi răguşită, ca a unui om chinuit de o bronşită incurabilă. De altfel, tuşea şi scuipa într-una.

— Vreţi să fumaţi ? mă întrebă şi-mi întinse o pungă de tutun. în timp ce ne aprindeam ţigările, zîmbi slab. E tutun din piaţa Maubert. Vecinul meu de dormitor adună lucruri vechi, lucrează pentru negustorii din Impasse. E tutun amestecat, fireşte, dar nu-i rău, în general, şi nici tare, asta poate fiindcă o parte din el a fost spălat de ploi. La ăştia din Impasse am văzut uneori grămezi întregi. într-un colţ de cameră era adunat cel puţin un metru cub. Cam de cîte chiştoace o fi nevoie ca să aduni o grămadă ca aia ? Ei, şi ? Tutun e şi ăsta ; şi apoi, nu-i scump, îţi dai seama.

Mi-am fumat ţigara cu un fel de groază. Ucenicia mizeriei e grea, şi eu eram încă un

novice. Din cînd în cînd mă uitam la tovarăşul meu de drum şi-mi spuneam : „Poftim ! Peste zece ani am să arăt ca el."

Individul ţopăia alături de mine, fără să tacă o clipă. Vocea lui piţigăiată păstrase — fiindcă era peltic, fireşte — sonorităţi puerile şi afectuoase. Se uita mereu la mine şi, fiindcă-i scund, privirea lui trebuia să se înalţe ca să ajungă pînă la mine : atunci unicul lui ochi răspîndea o lumină umedă şi rugătoare, şi simţeam că mi se strînge inima.

Am ajuns în Strada Halelor, ale cărei clădiri par toate îmbibate de un miros oribil de varză stricată. Tovarăşul meu de drum s-a oprit în faţa unei porţi.

— Am să-ţi arăt drumul, mi-a spus el, fiindcă vii pentru prima dată.

în curte se înghesuiau roabe, lăzi şi tot felul de obiecte fără nume ; mai încolo începea scara, neagră şi puturoasă, de parc-ar fi fost scobită direct într-un bloc de murdărie.

La etajul întîi, tovarăşul meu de drum, care gîfîia de oboseală, puse mîna pe clanţa unei uşi.

— Aici e ! Să intrăm repede şi să nu facem zgomot, că ne aude pocitania.

Am intrat. închipuiţi-vă o sală mare, în care lumina pătrunde prin trei ferestre, cu geamurile tulburi şi plîngăreţe. Ca o sală de şcoală, dar plină de şcolari bătrîni, de jalnice fantome de şcolari.

închipuiţi-vă că asupra puştilor dintr-o clasă s-au abătut cincizeci de ani de mizerie, de boală, de lipsuri, de dezamăgiri, că toate acestea au venit brusc, ca o furtună, şi veţi avea în faţa ochilor agenţia Barouin la lucru.

O linişte de mlaştină, în care se amestecă murmure înnăbuşite, tuse, respiraţii astmatice şi zgomot de ghete tîrşite pe podeaua udă.

Pe pereţii gălbejiţi (de culoarea urinei), şiroieşte mereu apa produsă de condensarea tuturor respiraţiilor.

La catedră — fiindcă există şi o catedră în încăpere — e un fel de majur, un omuleţ cu mustăţi cărunte, cu o ceafă mare, cu fălci mari. N-are frunte, părul îi porneşte din sprîncene, şi în părul acela se desluşesc nişte ochi însîngeraţi şi arzători, ca doi cărbuni încinşi într-un desiş.

— Hai, repede ! mi-a spus tovarăşul meu, avem două locuri lingă fereastră, acolo !

Ne-am aşezat unul lingă altul pe un colţ de bancă. Lhuilier şi-a deschis servieta de muşama şi a scos două tocuri,

— Poftim, ăsta-i pentru dumneata. Şi, acum, vino repede, să-i cerem de lucru pocitaniei.

Pocitania era individul cu mutră de majur, care trona în capătul sălii. Mi-a întins un mic registru şi un teanc de foi nescrise.

— Trebuie să copiezi toate adresele din registru pe foi, mi-a spus Lhuilier. Apucă-te de treabă !

M-am apucat... Nu-mi dădeam încă bine seama ce se întîmplase cu mine şi nici ce căutam acolo. Eram aiurit, amorţit. Simţeam o dorinţă puternică de a fugi, de a mă regăsi singur pe o stradă pustie şi mă împotriveam acestei dorinţe. Strîngeam din dinţi şi-mi spuneam: „Nu! Nu! Dacă ai venit, ai să rămîi. E începutul decăderii, nu e deci prima înghiţitură pe care o bei din ceaşca asta. înghite, înghite !" Aveam mare grijă să nu-mi trădez sentimentele, să nu par mirat sau revoltat de nimic. De altfel, gîndurile mele îşi vedeau de drum, degetele lucrau mai departe : copiam, copiam mereu, foile completate se îngrămădeau în stingă, paralel cu teancul de foi nescrise.Din cînd în cînd mă opream o clipă şi ridicam ochii, fără a îndrăzni să ridic şi capul. Un miros de oameni se agita şi plescăia între rîndurilc de mese, asemenea noroiului dintr-o băltoacă în'care tropăie nişte animale. Nu ştiu dacă aţi remarcat vreodată că

dintre toate duhorile animale, a omului e cea mai puternică. Asta-i încă o dovadă că e rege, nu-i aşa ? Mirosul, pe care-l respirai în camera aceea, părea al cătuit din nenumărate alte mirosuri : de şcoală, de cazarmă, de azil, de spital şi, fără îndoială, de închisoare.

îmi spuneam : „Va să zică, aşa am să miros şi eu de acum înainte ! N-am să mă mai descotorosesc niciodată de mirosul ăsta !"

Din cînd în cînd majurul făcea semn unui bătrînel ras, care purta tonsură ca un preot şi care lucra în rîndul întîi. Atunci bătrînelul se ridica, prompt ca un lacheu, şi băga o lingură de cărbuni într-o soba minusculă, pe care se afla o cratiţă.

Nu-mi scosesem pardesiul ca să nu-mi trădez jacheta, de a cărei curăţenie îmi era ruşine. Lhuilier lucra în stînga mea. Gesturile lui aveau aceeaşi stîn- găcie volubilă şi tremurătoare ca şi pălăvrăgeala lui. Pe degete i se încolăceau negi inflamaţi, pe care-i muşca din cînd în cînd, smulgîndu-i cu dinţii. Mi-am spus că unicul lui ochi tn buie să fie foarte miop, fiindcă lucra la mică distaută, şi mustăţile lui măturau masa într-un ritm vioi şi regulat. La un moment dat şi-a îndreptat spinarea şi a scuipat pe jos, între picioare. M-a zărit şi mi-a surîs copilăreşte, cu o expresie atît de pură şi atît de drăgăstoasă, încît am simţit cum mi se încălzeşte inima. M-am apucat iar de treabă, întrebîndu-mă cum se putea ca un astfel de surîs să înflorească în asemenea loc...

Pe la amiază s-a produs oarecare agitaţie printre cei din sală. Bătrînul din rîndul întîi a ieşit şi s-a întors curînd, aducîndu-i majurului o felie de pîine şi o „porţie" înt.r-o gamelă acoperită cu o farfurie răsturnată.

Cei mai mulţi şi-au împins teancurile de foi la marginea mesei şi au început să mănînce. Un parfum de brinză şi de cîrnaţi s-a întins dc la o

masă la cealaltă, pe urmă s-a stîrnit zgomotul convorbirilor.
Unii au ieşit din sală. Cei care nu intenţionau să se mai întoarcă şi-au predat paginile scrise pocita

niei şi şi-au încasat banii. Auzeam un zgomot de mărunţiş şi, din cînd în cîncl, sunetul delicat al unei monede de argint.

S-au arătat alte feţe. Numai cîteva locuri au rămas goale. Cei care plecau erau înlocuiţi de alţii. Era evident că toată lumea cunoştea obiceiurile casei. Disciplina care domnea amintea de şcoală, de cazarmă, de spital şi de închisoare.

Lhuilier a împins banca la o parte şi s-a ridicat în picioarele lui mici.

— Mă duc după mîncare, spuse el. Dacă vrei, îţi aduc şi dumitale ceva. îţi iau pîine de doi bani, şi altceva ce mai vrei ? Pot să-ţi aduc de trei bani cartofi prăjiţi sau peştişori.

I-am răspuns :

— Mai bine cartofi prăjiţi.

Lhuilier rămăsese nemişcat în faţa mea. Mai zîmbi o dată, apoi spuse, plecîndu-se spre mine :

— Dacă nu te superi, dă-mi cei cinci bani. Şi sfîrşi cu un zîmbet subţirel : Scuză-mă, dar azi mi-e imposibil să avansez eu.

I-am întins banii, bolborosind o scuză, şi atunci mi-a şoptit la ureche :

— Pentru apă am o sticlă. Şi ascultă ce-ţi spun, fă-mi plăcerea şi nu te lungi la vorbă cu individul acela din capătul băncii, nu-i un om serios. îl cunosc, locuieşte în Impasse. Nu-i de dumneata. Vine aici numai cînd plouă. Altfel, face negoţ clandestin. Aşa ! Şi te rog să ai grijă de lucrurile mele, mă întorc îndată.

N-aveam nici un chef să vorbesc cu cei din jurul meu, nici măcar nu îndrăzneam să-i privesc drept în faţă. Am continuat să scriu pînă s-a întors Lhuilier. Am început să mîncăm.

— Sînt buni şi cartofii prăjiţi, mi-a spus el. Dar peştişorii te satură mai bine. Eu prefer peştişorii.

După-amiaza a trecut aşa cum trecuse şt dimineaţa, adică încet, nemaipomenit, exasperant de încet. în curte era o latrină. M-am dus de cîteva ori, şi de fiecare dată, auzind zgomotele străzii, am simţit cum mă cuprinde nevoia violentă de a o lua la sănătoasa şi de a lăsa totul baltă, şi copiile, şi pocitania, şi pălăria, care rămăsese pe masă. De fiecare dată, însă, mi-am amintit de Lhuilier şi m-am întors.

La ora patru, cînd întunericul a coborît din pereţi ca o pînză de păianjen prăfuită, în sală s-au aprins trei lămpi de gaz aerian. Flăcări nervoase săltau în tuburile de mică, horcăind blînd, strănutînd, sufocîndu-se. Capul înclinat al vecinului meu de bancă proiecta pe masă o umbră rotundă şi neagră, în interiorul căreia tocul lui se agita, se poticnea, sforăia.

Cred că se făcuse şapte fără un sfert, cînd Lhuilier spuse deodată :

— Gata ! Eu am terminat ! Am să-ţi ajut.

Şi, luînd o parte din teancul meu, începu să mă ajute. Scria cu febrilitate, îndreptîndu-şi pe rînd privirea cînd spre toc, cînd spre registrul deschis între noi. Pete mari de cerneală violetă se uscau pe degetele lui deformate.

Apoi strînse paginile mele cum le strînsese şi pe-ale lui, adică aşezînd unele peste altele, în cruce, teancurile de foi alcătuind categorii misterioase.

Majurul îmi numără douăzeci şi patru de bani. Lhuilier cîştigase un franc cincizeci. Păru că se ruşinează puţin şi se crezu obligat să se scuze :

— Cînd o să ai şi dumneata antrenament...

Am coborît pe Strada Halelor. Asfaltul era lipicios sub ploaia fină şi răspîndea mirosul acru de legume putrede, care e însăşi respiraţia acestui cartier.

Lhuilier scoase foiţa de ţigară.

— Vrei o ţigară ? întrebă el.

M-am simţit laş, foarte laş şi am refuzat cu o minciună.

— Fumez foarte rar.

Tovarăşul meu de drum se ţinea după mine grăbind paşii. Mersul lui era săltăreţ şi tîrşit în acelaşi timp, trădînd şi oboseală, şi candoare. Vorbea fără întrerupere, aşa cum făcuse şi dimineaţa. Nu auzeam tot ce spunea : zgomotul străzii şi zgomotul gîndu- rilor mele mă făceau să pierd cea mai mare parte din spusele lui. Totuşi, auzeam un cuvînt, cuvîntul „viitor", care plutea la suprafaţa acestui val de fraze nelămurite aşa cum pluteşte un dop pe spuma unei căderi de apă.

— Pentru moment, spuse Lhuilier, dorm într-un dormitor, la Hotel de l'Impasse. Nu-mi plac dormitoarele, fiindcă nu pot lucra nimic pentru mine. Dar dacă găsesc o slujbă, am să mă mut singur într-o cămăruţă. Am atîtea de făcut !

Şi-mi vorbi despre proiectele lui pînă am ajuns la intrarea în Impasse Maubert.

Aici domnea un întuneric submarin. în fund de tot tremura lumina unei lămpi, şi pe geamul careşi pierduse lustrul puteai citi cuvîntul „Hotel".

Lhuilier se opri. Tropăia în timp ce vorbea, auzeam tălpile pantofilor lui aspirînd şi scuipînd alternativ noroiul.

— Spune-mi, şopti el brusc, apueîndu-mă de mînă, spune-mi, ai să mai vii cu mine în Strada Halelor ? Şi adăugă, cu glas scăzut şl plîngărcţ, un glas schimbat : Tare mi-e urît...

Simţeam tremurînd între degetele mele mîna lui, cu palma umedă şi dosul mîinii păros.I-am promis că am să mai vin, ba chiar i-am promis că am să vin a doua zi. M-am uitat foarte atent la faţa lui, pe care un felinar îşi plimba lumina în salturi, apoi am plecat. M-a urmărit din ochi pînă am cotit strada.

Am urcat fără grabă strada de pe muntele Sainte- Geneviève. Din cauza pantei mă încovoiam spre pă- mînt. Mă simţeam îmbătrînit,

diminuat, decăzut, sfredelit de o tristeţe oare semăna cu teama. Nici nu îndrăzneam să mă întorc acasă ; mi se părea că mirosul agenţiei Barouin mi s-a impregnat în haine, în piele, în suflet. Rumegam frînturi de gînduri absurde : „Nu, inii, eu nu sînt făcut pentru o astfel de nenorocire !" Evident, ştiu şi eu să fiu nenorocit în felul meu, un fel pe care mi l-am ales singur, după gustul meu, fireşte !

Trebuie să vă spun imediat că luasem hotărîrea nestrămutată, cumplită de a muri mai bine de foame decît de a pune încă û. dată piciorul la Barouin.

Cît despre Lhuilier, trebuie să vă mărturisesc cu ruşine că-l mai întîlnesc uneori prin cartier şi că, îndată ce-l zăresc din depărtare, trec pe celălalt trotuar. Ştiu că n-are să mă recunoască : e prea miop. De altfel, de altfel... cu siguranţă că nu sînt vrednic de omul ăsta.

XIV

Am fost bolnav de mai multe ori, şi de fiecare data , a fost o boală destul de gravă. Dar nu mă supăr pe T>oală, fiindcă mi-e dragă convalescenţa. Să trăieşti ! Să^ trăieşti ! îmi vine să rîd cînd aud vorba asta. Plăcut e să reîncepi să trăieşti. Sînt sigur că a trăi înseamnă de fapt a supravieţui. Mi se pare că ori de cite ori am fost convalescent am trăit.

/Trebuie să vă spun că, odată ajuns acasă, ghemuit pe canapea, în vizuina mea, am avut impresia fugară că sînt în convalescenţă. îmi dădeam seama că sînt tot eu, adică Salavin, adică un biet om ; dar ma mai eram ce fusesem în cursul zilei, nu mai eram o larvă, o ruină, o rămăşiţă.

Mama şi cu Marguerite mă aşteptaseră cu cina. Cînd m-am pomenit iar în bucătăria caldă şi curată, nu m-am putut împiedica să mă las în voie, să mă destind, să-mi dau drumul.

— Pari foarte obosit, Louis, îmi spuse mama.

N-am răspuns decît ridicînd vag din umeri. Cu capul plecat, număram cu vîrful furculiţei cîteva boabe de fasole împrăştiate pe florile farfuriei de faianţă. E inutil să vă spun că alimentaţia noastră e extrem de simplă, dar, cînd găteşte mama, mîncarea are un gust special, un gust pe care mi-ar fi imposibil să vi-l explic, un gust pe care l-aş recunoaşte dintr-o mie, aşa cum recunoşti o figură.

Mama spuse iar :

— Oboseşti prea mult căutînd atîta. Hai, bea cu noi o cafea, o fac îndată.

Am acceptat cu un zîmbet. în ochii mamei n-am să fiu niciodată un bărbat. Cînd mă vede trist şi descurajat, spune încet:

— Nu vrei o bucăţică de ciocolată ?

Dacă aş fi general şi dacă aş fi învins într-o luptă, mama mi-ar spune : „Nu plînge Louis, am să-ţi fac o cremă de zahăr ars". Şi ştiţi ce-i mai ciudat ? Bucăţica de ciocolată şi crema de zahăr ars au într-adevăr, în aceste împrejurări, toate virtuţile pe care biata mamă le atribuie.

Dar să nu mai vorbim despre asta. Mai bine să vă povestesc ceva ciudat. Ascultam, cu nasul în farfurie, fleacurile pe care le povestea mama şi simţeam cum mă cuprinde o nelinişte nouă, nedefinită.

Sînt obişnuit să trăiesc sub privirile mamei. Sînt obişnuit cu privirea ei, care mă învăluie, mă pătrunde, lunecă peste faţa mea şi-mi trece prin păr ca o mimă, ca o adiere.

Dar în seara aceea nu îndrăzneam să ridic capul, fiindcă simţeam că nu numai privirea mamei urmărea freamătul mîinilor mele pe muşama, că nu numai ea număra stropii de sudoare care-mi apăreau pe tîmple, că nu numai ea citea pe trăsăturile feţei mele tulburarea ce-mi cuprinsese sufletul...

M-am grăbit să-mi împăturesc şervetul şi m-am dus la mine în cameră.

După cît mi se pare, nu v-am spus pînă acum că ştiu să cînt din flaut. A, fireşte, exagerez cînd spun că „ştiu să cînt". Am un flaut de lemn cu cheie, pe care un camarad de regiment m-a învăţat să-l mînu- iesc. Doi ani de zile am exersat în orele libere, încît am ajuns să descifrez pagini care nu sînt prea grele. Pe urmă am încetat să exersez, astfel că n-am mai făcut progrese. După cum cred că bănuiţi, dacă aş fi în stare să fac foarte bine un lucru, indiferent care anume, n-aş fi ceea ce sînt.

Mai dureros e că, din lipsă de antrenament şi de tehnică şi fiindcă nu studiez, cînt cu stîngăcie, cînt copilăreşte anumite bucăţi, pe care le înţeleg perfect. Căci, dacă vreau să fiu echitabil faţă de mine însumi, trebuie să spun că iubesc cu patimă muzica şi că-i datorez cele mai nobile emoţii ale mele. Totuşi, cînd îmi folosesc instrumentul, s-ar zice că nu înţeleg o iotă din ce execut, în timp ce Oudin, de pildă, care cîntă tot din flaut, Oudin, care, în fond, habar n-are de muzică, dar exersează, are practică şi degete iscusite, dă numaidecît impresia că e plin de suflet.

Mă rog, în seara aceea am început să cînt din flaut, la început încetişor, apoi din toată inima. Am auzit-o pe mama spunînd :

— Foarte bine, Louis, cîntă puţin. N-ai mai cîntat de atîta vreme...

Aşadar, am cîntat. Aprinsesem lampa şi-mi instalasem notele pe scrin, sprijinindu-le de vasul de sticlă albastră.

Strîngeam buzele cu atenţie şi-mi drămuiam răsuflarea, silindu-mă să scot sunete cît mai frumoase, şi mi se părea că degetele mele alungau grijile care mă apăsau şi le făceau să se dizolve în atmosferă, o dată cu vibraţiile instrumentului. Am cîntat bucăţile pe care le ştiu mai bine, cele pe care le cunosc mai de mult şi care se contopesc cu toate gîndurile mele.

Mi-am dat seama curînd că, după un lung răstimp de tăcere, cele două femei din camera de alături începuseră să vorbească iar, cu glas scăzut. Zgomotul convorbirii lor se asemăna cu torsul uşor şi neîntrerupt al unei pisici şi era cu neputinţă să nu-l aud în timp ce cîntam.

N-am nici un talent, de acord ; totuşi, oricît vi s-ar părea de absurd, m-am simţit ofensat. Nu eram supărat pe mama, eram supărat pe cealaltă, da, pe Marguerite. Mă supăra că nu ştia să guste lucrurile acelea frumoase, pe care le cînt aşa de prost şi pe care totuşi în clipa aceea le cîntam oarecum pentru ea. Pe moment mi-am explicat enervarea prin ceea ce consideram lipsă de respect faţă de artă şi faţă de marii maeştri. Trebuie, totuşi, să recunosc că în clipa aceea era în joc orgoliul meu, da, orgoliul meu, precum şi alte sentimente obscure, despre care a sosit timpul să vă vorbesc. De altfel, dacă vă dau toate aceste amănunte, e pentru că am motive serioase să mă judec ou asprime.

M-am oprit din cîntat şi am intrat în sufragerie. M-am aşezat întîi în faţa căminului, apoi mi-am schimbat locul, să nu mai fiu nevoit să contemplu în oglindă o figură cafe uneori îmi displace atît de mult, adică biata mea figură.

Mi-am sprijinit coatele de masă, mi-am cuprins obrajii în palme şi am rămas multă vreme aşa, uitîndu-mă la cele două femei, care lucrau. Fără să-şi ridice ochii de pe lucru, Marguerite a murmurat:

— Aţi cîntat ceva foarte frumos.

Am zîmbit strîmb şi am răspuns :

— Da, e frumos, dar eu cînt foarte prost.

Şi Marguerite a spus, clipind din gene în lumina lămpii, fiindcă punea aţă în ac :

— Nu-i adevărat, nu cîntaţi prost!

I-am fost recunoscător pentru aceste cîteva picături de balsam pe care le turnase peste amorul ineu propriu şi mai ales pentru tonul cu care se exprimase. în fond, putea foarte bine să audă ce cîntam eu, răspunzîndu-i totuşi mamei, căreia îi arată mult respect.

Marguerite cosea foarte repede, fără să-şi cruţe nici ochii nici degetelei Ca să nu piardă timpul, firește, neglija să-şi sufle nasul, astfel că respira pe gură şi se smiorcăia mereu uşor. Poate să pară ciudat, dar amănuntul acesta nu mi-a displăcut. Vedeam degetele fetei alergînd încoace şi-n colo şi umbra lăsată pe faţa ei de o şuviţă zburdalnică de păr, care se încolăcea în formă de oîrlionţ în dreptul urechii.

Mă simţeam moleşit de o lene călduţă. Aveam impresia că văd dispărînd într-un trecut plin de indulgenţă evenimentele şi feţele din ziua aceea : Lhui- lier, agenţia Barouin, majurul, individul care făcea negoţ clandestin.M-am dus la culcare cu mult înaintea celor două croitorese. Ultimele gînduri înainte de-a adormi au fost liniştitoare : situaţia nu era disperată ; patru luni de trîndăvie nu însemnau mare lucru ; nu există om căruia aşa ceva să nu i se fi întîmplat măcar o dată în viaţă ; dar totul se va aranja, mama va uita zilele astea triste, şi Marguerite nu-şi va face o părere prea rea despre mine.

Am adormit, cu capul pe această pernă moale de speranţe.

în toiul nopţii m-am trezit brusc cu gîndul la Lhuilier. Nu visam. Dar toate gîndurile care-mi treceau prin minte aveau înfăţişarea anormală, diformă, cumplită pe care meditaţia mea nocturnă o atribuie lucrurilor celor mai simple.

Am trecut în revistă, una cîte una, toate hotărîrile ce luasem în seara aceea, şi toate mi s-au părut nebuneşti. Situaţia mea era din nou fără ieşire, şi a doua zi dimineaţă, cînd m-am dat jos din pat, m-am simţit mai jalnic, mai odios şi mai vinovat ca oricînd.

Un singur lucru rămînea totuşi stabilit în mintea mea, şi' anume, că nu voi mai călca pragul agenţiei Barouin. Voi aştepta, voi căuta în altă parte, voi trăi deocamdată din munca mamei şi nu voi mai călca pragul agenţiei.

în timp ce muiam . o felie de pîine în ceaşca de cafea, simţeam cum se întăreşte în mine următoarea convingere disperată : „Da, eşti un om lipsit de curaj, un suflet laş, o inimă fără mîndrie. Asta e !"

Gîndeam toate aceste gînduri, le gîndeam numai, dar cu toată violenţa. în clipa aceea s-a

produs ceva neverosimil, ceva care m-a întors pe dos.

Mama a spus deodată, cu glas tare :

■— Ba nu, Louis, nu-i adevărat !

Cum aşa ? Ce însemna acest „ba nu" ? Vă rog să credeţi că rostisem numai în gînd lucrurile acelea, vă rog să credeţi că nici măcar nu mişcasem buzele.

Atunci mama mi-a luat mîinile în mîinile ei şi a început să mi le mîngîie. îmi spunea lucruri atît de calde, atît de înţelepte :

— Te istoveşti căutînd. Acum e un moment prost. Aşteaptă o ocazie. Nu-i nici o grabă. Odihneşte-te. Linişteşte-te, du-te pe la prieteni...

Vă rog să credeţi că nu deschisesem gura, că nu făcusem nici cel mai mic gest.

Mama repeta, sărutîndu-mi mîinile

: —t Du-te pe la prieteni...

XV

Prietenii mei ! Dar n-am nici un fel de prieteni'. Ba da ! Am unul, îl am pe Lanoue. Pentru un ambiţios, a avea „un prieten" nu-i unul şi acelaşi lucru cu a avea „prieteni".

Am şi ceva rude, dar vagi, depărtate. Ştiţi cum vine asta : o familie de care ţi-e mai curînd. teamă să auzi vorbindu-se. A, dae-aş avea un frate, un frate bun ! Ei, şi ? Dacă nu mi-ar semăna, nu ne-am putea înţelege, şi dacă mi-ar semăna, n-aş avea nici o stimă pentru el. De altfel, n-are nici un rost să zgîndăresc acest vis, din moment ce n-am nici un frate.

Dar să ne întoarcem la prieteni. Sînt prieteni pe care sînt ispitit să-i iubesc, dar care nu mă pot

înghiţi ; mai sînt cei care ar dori să aibă relaţii cu mine, dar a căror tovărăşie mi-e insuportabilă.

Să nu credeţi că sînt totdeauna un om elocvent numai fiindcă am hotărît să vă spun în noaptea asta povestea mea. Dimpotrivă, sînt un taciturn ; cel puţin, dacă am înţeles bine ce se spune despre mine, sînt, probabil, un om tăcut. Observaţi că-mi iau tot felul de măsuri de precauţie cînd vă vorbesc. Să nu credeţi că aş putea face prostia să-mi atribui cine ştie ce calităţi, cînd mie însumi îmi inspir numai un sentiment de dezgust.

Şi, de fapt, de ce nu v-aţi spune că sînt doar un prost ? E de necrezut, dar chiar în clipa asta, cînd îmi aduc învinuiri, orgoliul meu are grijă să-şi salveze micile interese din faliment. Cum să fii sincer, cînd limba ta îţi trădează mereu cugetarea ?

În afară de asta, rămîne de văzut dacă „a fi un om tăcut" poate trece drept o calitate. Femeile care au pistrui se consolează spunînd : „Am o piele fină". Tot astfel, oamenii de felul meu, cu desăvîrşire lipsiţi de spirit, de strălucire, de darul unei replici prompte, profită .de infirmitatea lor ca să mărturisească : „Eu sînt un taciturn", ceea ce înseamnă : „Eu sînt o fire concentrată, serioasă, sobră, mă rog, o fire admirabilă".

În realitate, însă, datorită acestui aspect al caracterului meu, în toate mediile în care m-am învîrtit am trecut drept un tîmpit.

E foarte regretabil că oamenii geniali nu sînt totodată nişte imbecili. Oameni a căror misiune e să-şi observe şi să-şi studieze semenii sînt handicapaţi în activitatea lor de inteligenţa şi de reputaţia ce şi-au cîştigat. Cred că le e dat mai rar decît altora să surprindă natura umană. în preajma lor, persoanele pe care vor să le studieze se crispează şi iau o anumită atitudine, ca la fotograf, îricercînd în primul. rînd să creeze o părere Foarte măgulitoare despre ele însele.

Pe cînd în faţa unui imbecil n-are nici un rost să te jenezi. De ce nu te-ai arăta gol în faţa cîinelui

tău ? Dacă imbecilii şi cîinii ar pricepe ce li se dezvăluie, s-ar îmbolnăvi de durere.

Cît despre mine, care nu pretind că observ oamenii, aş prefera să nu cunosc onoarea amară de a fi tratat ca un martor fără importanţă. Şi dacă ar trebui să aleg între sinistra experienţă pe care o do- bîndesc zilnic, fără voia mea, şi minciuna seducătoare, pe care nimeni nu se osteneşte să mi-o ofere, cu siguranţă că aş opta pentru minciună. Din nefericire, nimeni nu-mi cere părerea.

Oudin, fostul meu coleg de birou, despre care v-am mai vorbit în treacăt, e un individ cu o inteligenţă medie satisfăcătoare ; un normand uscat şi vioi, iritabil şi nervos — asta-i o varietate deosebită a rasei. Ochii lui albaştri-verzi sînt cînd zîm- bitori, cînd îngheţaţi. Şi cînd îţi dă un răspuns, ai zice că te biciuieşte.

Da ! Pe ăsta mi-ar fi plăcut să-l iubesc ! Dar de ce-o fi avînd oare atîta nevoie să domine, de ce-o fi avînd patima aceea mistuitoare de a profita de orice prilej pentru a duce de nas pe toată lumea, în loc de-a face pur şi simplu oamenilor loc în inima lui ?

Tonul lui e autoritar, vioi şi adesea ia o nuanţă tăioasă. Nu admite să discute decît în sensul celor ce afirmă el şi nu face niciodată concesii. Dar n-are-a face ! I-aş ierta cu uşurinţă toate astea, în schimb e mai greu să-i treci cu vederea plăcerea de a păcăli oamenii, adică obiceiul de a specula prostia unui ¡partener. Siguranţa că are o superioritate evidentă în orice controversă e atît de candidă la el, încît consideră de prisos să facă cine ştie ce mofturi ca să mă cucerească. Nu se mulţumeşte să mă domine, e veşnic grăbit şi vrea să mă cîştige fără multă cheltuială. Frazele lui au un aspect de curtoazie grosolană, dar sînt pline de reticenţe jignitoare, de rezerve ofensatoare, fiindcă-şi închipuie că sînt incapabil să le desluşesc. Procedează la fel şi în corespondenţă, şi în conversaţiile între patru ochi, căci, chiar

dacă n-are spectatori, îi place să joace teatru pentru el însuşi.

Formidabil e că, în ce mă priveşte, accept aceste exerciţii cu o deznădejde vicleană. Chiar cînd Oudin s-ar putea îndoi de succesul manevrelor sale, am o plăcere sinistră de a-l asigura că mă poate duce de nas, că n-are decît să dubleze doza, să recidiveze fără teamă de pedeapsă, să se bălăcească în încrederea mea. Şi Oudin nu se dă în lături şi face întocmai.

Chiar dacă aş fi mai puţin lucid, Oudin ar proceda la fel ; în schimb, aş avea uu prieten în plus sau, mai bine zis, ar mai exista o fiinţă pe care s-o iubesc.

Nu v-am vorbit încă de Poupaert. Lucrează şi el la „Socque et Sureau", bineînţeles. Prietenii cailor nu pot fi .decît tovarăşii lor de ham. Acelaşi lucru ni se întâmplă şi nouă : e greu să facem cunoştinţă cu alţi oameni în afară de colegii de birou sau de atelier, fiindcă, în mod normal, toată viaţa noastră se petrece acolo.

Poupaert e din nord, un individ lovit de tot felul de nenorociri : soţia, sănătatea, familia, curajul, totul îl trădează. A devenit un fel de specialist în ghinioane. Şi găsesc destul de firesc că se şi mîndreşte oarecum cu asta ; atîta doar, că nu înţeleg de ce vrea să arunce asupra mea răspunderea nenorocirilor care-l lovesc. Culmea e că se poartă deosebit de acru faţă de mine, care i-am arătat totdeauna o simpatie reală şi care-i fac tot felul de mici servicii cînd am prilejul.

Mai e şi Devrigny, un parizian adevărat, limbut, sangvin, roşcat la păr şi la temperament. Nu Ştii niciodată dacă ia în serios ce spune. Singura lui preocupare e s? facă dragoste, şi nu-şi prea alege prada. Devrigny nu-i prost, dar e unul dintre acei indivizi care, dacă are de ales între a-şi petrece timpul cu Victor Hugo sau cu Frise-Poupou, chelneriţa de la bistroul MaiVjuet, o va prefera pe

chelneriţă, cu toate bolile ei. Vă rog să credeţi că nu fac această afirmaţie pentru că Devrigny m-a lăsat de sute de ori în mijlocul drumului ca s-o ia după tot felul de servitorele, care l-au cam îndobitocit şi vor ajunge să-l îndobitocească de tot. Dar, mă rog, să lăsăm asta ! Devrigny îşi vede de-ale lui şi face ce pofteşte.

Pot să-l pomenesc şi pe Vitet, un camarad de regiment, un om cu care era cit pe ce să mă împrietenesc şi care mi-a făcut mult rău. în cei şapte ani de cînd am isprăvit serviciul militar, l-am întîlnit destul de des pe Vitet : lucrează la Poştă, şi de două ori pe săptămînă face ruta Nevers-Paris. Cînd sîntem liberi la aceleaşi ore, trece să mă vadă, dacă are chef să tortureze pe cineva, sau mă duc eu pe la el, dacă simt nevoia să sufăr, ceea ce mi se în- tîmplă din cînd în cînd, aşa cum se întîmpiă fiecăruia, orice s-ar crede.

Vitet are un caracter oribil, nedezminţit nici-odată. Ferocitatea lui e constantă, senină. Dacă aţi fost cuprins de un entuziasm generos, dacă vă simţiţi înălţat de dorinţe arzătoare şi plin de proiecte îndrăzneţe, duceţi-vă la Vitet. în cel mult zece minute, vă curăţă sufletul, vă spală inima de cele mai frumoase ambiţii şi vă pomeniţi mai gol, mai sărac, mai nevoiaş decît orieînd.

Dacă într-o bună zi va răsări în mine o idee destul de trainică, pentru a putea rezista o oră lui Vitet, voi căpăta o încredere fără margini în posibilităţile mele. Cine-i Vitet ? Un distrugător. Arma lui favorită e cuvxntul, un cuvînt plin de semnificaţie aparentă, dar mai tăios decît un bisturiu, mai ascuţit decît un ac. Ori de oîte ori mă las furat de mulţumire, de speranţă, de exaltare, Vitet mă priveşte o clipă cu ochii lui mici, mărginiţi de gene- blonde-alburii, şi spune doar atît : „Nu zău !" Cîte- odată mă întreb dacă nu cumva mi-a distrus viaţa cu acest cuvînt...

Spre deosebire de Vitet, Ledieu — un funcţionar care lucra alături de mine la Moutier, prima mea slujbă —, nu e totdeauna antipatic, are numai

crize. Cînd e într-o perioadă bună — care ţine douăzeci şi patru sau patruzeci şi opt de ore —, Ledieu radiază graţie, lumină curată, nevinovăţie şi încredere. Dar deodată cerul se acoperă de nori, totul se întunecă, şi Ledieu devine posac, intolerant, bătăios. E o fiinţă nenorocită şi neliniştită, asemenea regiunilor devastate în fiecare an de inundaţii repezi şi care în clipfcle de răgaz se silesc să-şi revină, să se refacă.

Uneori îl văd atît de abătut, atît de micşorat, încît mă umilesc în faţa lui, să nu-l las singur în prăpastia suferinţei. Dar îndată ce vede că am luat toate vinile asupra mea, că m-am turtit cu desăvîr- şire, Ledieu profită şi devine arogant, mă încalecă şi mă calcă în picioare. Lucrul acesta mă jigneşte, îmi moaie încheieturile, mă dezorientează. Dacă aş fi mai bun, ar trebui să fiu mulţumit de acest rezultat şi să mă declar satisfăcut după o asemenea transfuzie a sîngelui meu. Dar nici eu nu fac multe parale şi mă întreb dacă nu cumva accesele mele de umilinţă nu sînt inspirate şi ele de un fel de orgoliu.

în afară de cele spuse mai sus, trebuie să adaug că Ledieu e incapabil să-şi suporte singur durerile şi bucuriile. Cînd îl văd că vine la mine, îi analizez expresia feţei, încercînd să*-mi dau seama ce anume îi umple inima, un eşec, sau un succes ? Vă rog, totuşi, să notaţi că, dacă e fericit, îmi spune : „Mi-a reuşit cutare sau cutare chestiune". în schimb, dacă a făcut o prostie, clacă se simte cuprins de slăbiciune, dacă s-a făcut vinovat de o laşitate, strigă plin de amărăciune : „Sîntem nişte fiinţe stupide, slabe, laşe". Ei, Dumnezeule ! Nu mi-e de-ajuns cu mine însumi ?

V-aş mai putea vorbi despre Jay, care mă îmbolnăveşte cînd sîntem împreună, despre Jay, ale cărui bîrfeli senine au trezit în mine un sentiment de ură faţă de mai toţi oamenii pe care-i cunosc. Şi, totuşi, Jay e un om bun, capabil de devotament şi de afecţiune.

Aş putea să vă vorbesc şi de Petzer, care a fost tovarăşul meu de adolescenţă şi pe care l-a distrus o căsnicie idioată. Aş putea să vă vorbesc şi de Coeuil. Dar ce rost ar avea ? N-aş izbuti decît să vă întăresc părerea proastă pe care v-aţi făcut-o despre mine. Şi, totuşi, vă asigur că unica mea dorinţă e să iubesc, să iubesc total, fără nici o rezervă. E vina mea că am o privire lucidă ? Cine o fi idiotul care a spus că iubirea e oarbă ?

Veţi obiecta, poate, că nu toţi oamenii sînt ca Ledieu, ca Jay, ca Vitet sau ca Devrigny. Nu ştiu, zău, nu mai ştiu nimic ! Am cunoscut un individ, care era student, voia să se facă dentist. într-o zi m-a condus la pavilionul unde făcea disecţiile, la „Clamart" [1]. Ştiţi, în strada Fer-â-Moulin. Toţi studenţii erau instalaţi în jurul unor mese de ardezie şi sfîrtecau nişte capete omeneşti, să înveţe anatomia feţei. De obicei, nu li se dau capete întregi, ar fi o risipă. Capetele sînt tăiate pe la mijloc cu fierăstrăul, după ce mai întîi au fost complet rase : mustăţile, părul din creştet, barba. Ei bine, după ce-au fost înşirate orizontal, ca nişte medalii, după ce antisepticele le-au decolorat şi moartea le-a destins trăsăturile, toate aceste jumătăţi de faţă seamănă cumplit între ele. Am văzut acolo efigia umană. E un singur tipar, tras în milioane de exemplare.

XVI

Dar cu ce drept mă plîng, cînd am un prieten ca Lanoue ? Lui Lanoue nu-i pot reproşa decît un singur lucru, şi anume, că n-are nici un cusur. Tre-

[1] *Numele unui vechi cimitir din Paris, unde, în 1884, s-a construit o vastă sală de disecţie.*

buie să recunoaşteţi că o astfel de calitate te scoate uneori din sărite.

Prin urmare, am ascultat sfatul mamei şi m-am dus să-l văd pe Lanoue. Vizita aceasta m-a uşurat, oarecum. Oare mama trebuie să aibă totdeauna dreptate cînd e vorba de mine ?

Au trecut cîteva zile, şi a sosit luna noiembrie. îmi place luna asta, mai ales cînd e foarte cenuşie şi foarte ceţoasă, cînd cerul atîrnă foarte jos şi lunecă repede, îndîrjit ca o haită de cîini după pradă.

Din moment ce norocul îşi bătea joc de mine, am hotărît să nu mai umblu după el, ci să-l aştept la mine acasă. Prin urmare, am renunţat la orice demers.îmi împărţeam timpul în trei secţiuni variabile, dintre care una o petreceam piimbîndu-mă, a doua în locuinţa lui Lanoue, a treia acasă. Scopul plimbărilor mele eram eu însumi. Hoinăream fie pe străduţele din preajma muntelui Sainte-Geneviève, fie pe aleile din Luxembourg[1], mai ales dimineaţa, cînd grădina e pustie şi pare o insulă liniştită în centrul unui oraş scuturat de convulsii. Dar, deşi cunoşteam perfect siluetele copacilor, structura perspectivelor, figurile, mersul şi itinerariile persoanelor care se plimbau la ore fixe printre brazdele ofilite, gîndu- rile mele rămîneau absorbite în întregime de o altă privelişte, de alte spectacole. Mă căutam, mă fugăream printre mii de gînduri, mai impetuoase decît o turmă de bivoli cînd vine perioada migraţiilor.

Apoi mă întorceam în strada Pot-de-Fer. La noi acasă mă desfătam într-o atmosferă de calm, care se accentua din zi în zi şi pe care nu mi-o puteam explica decît în parte. Sufrageria se transformase într-un adevărat atelier de croitorie. Mama, care a cusut mult în viaţă, lucra cît o destoinică croitoreasă cu ziua. Dis-de-dimineaţă, Marguerite se ducea la negustorul de confecţii, să-i ducă lucrul isprăvit şi să ia material şi modele. între timp, mama gătea mîncarea pentru toată ziua.

Indiferent de ora la care mă întorceam acasă, le găseam pe cele două femei la lucru. Nu-mi mai era ruşine de trîndăvia mea, care devenea un lucru admis, firesc. Ba chiar gustam o plăcere ciudată con- templînd desfăşurarea unei activităţi, kt care eu nu luam parte. Cînd se lucra pînă noaptea tîrziu, se aprindea focul în căminul din sufragerie. în curînd, m-am deprins să citesc în odaia asta.

Uneori exersam la flaut. Cîntam cu atîta atenţie, încît în perioada aceea am făcut progrese reale. Conştiinţa că fac aceste progrese mă împingea spre tot felul de vise absurde, îmi spuneam că voi ajunge muzician, poate chiar compozitor. întrezăream o viaţă minunată, iluminată de succese, înnobilată de admiraţia mulţimilor. în sfîrşit, aveam să găsesc o ieşire pentru sufletul meu prizonier, care se ofilea, deznădăjduit, în adîncul unei temniţe.

Aşteptam admiraţia viitoare a mulţimilor, dar pentru moment Marguerite părea să guste încercările mele. Memora foarte bine ariile mele favorite, pe care le fredona cosînd, şi mă ruga adesea să i le mai cînt o dată.

într-o zi, în clipa cînd isprăveam o bucată, pe care, în lipsă de talent, o cîntasem cu mult suflet şi cu multă tragere de inimă, Marguerite îşi ridică spre mine ochii, plini de lacrimi. Am fost foarte zguduit, mai ales fiindcă Marguerite are nişte ochi frumoşi şi dureroşi, cărora lacrimile le dau o strălucire mişcătoare şi copilărească, parcă.

Un om cu scaun la cap şi-ar fi spus : „Uite ce influenţă are muzica asupra unui suflet nobil şi afectuos". Numai că eu am interpretat totul în favoarea mea.

Mi-am luat pălăria şi-am şters-o de-acasă. Mă simţeam- cuprins de o mîndrie nespusă. Acum eram încredinţat că-mi fuseseră hărăzite puteri noi. Consideram că răsunetul produs de sufletul

meu asupra unui alt suflet era un semn sigur de predestinare. Strîngeam din dinţi şi şopteam : „Sînt, totuşi, cineva ! Sînt cineva ! Pînă la urmă, o să-şi dea seama toată lumea că nu sînt un om ca toţi oamenii."

Ce ţi-e şi cu ambiţia, frenezia asta de a nu fi un om ca toţi oamenii ! Şi toată comedia o dezlănţuise un fleac de arie, cîntată la flaut, şi lacrimile fetei !

Era aproape trei după masă. Am rătăcit un timp pe străzi şi am ajuns în cele din urmă la Notre-Dame. Aici entuziasmul meu a avut un efect ciudat : m-am năpustit pe scara care duce spre turnuri şi am urcat într-un suflet, am urcat pînă-n vîrf. Cînd m-am oprit, m-am mirat, m-am mirat fiindcă mă aşteptam să mă văd prpiectat în spaţiu de tubul vertiginos de piatră, aşa cuin obuzul e proiectat de tun.

A fost un moment dc neuitat. Singur cu norii şi cu un vînt dement, m-am întîlnit faţă în faţă cu Salavin, un Salavin salvat de la pieire, smuls din mulţimea unor gînduri înjositoare şi parazitare, în sînul cărora vegetează ca o plantă năpăstuită. Timp de o oră am avut încredere în mine ; am făcut angajamente solemne, mi-am luat o serie de responsabilităţi, am făcut unele sacrificii, mă rog, am săvîr- şit tot felul de acţiuni demne de un om adevărat. Toate acestea s-au petrecut, bineînţeles, în interiorul meu.

Dacă aş scrie istoria vieţii mele, aş putea intitula clipa aceea victoria de la ..inci noiembrie sau victoria de la Notre-Dame. Căci a fost o victorie, o mică victorie, ale cărei efecte le-am simţit cîteva zile în şir după aceea.

Adesea luam o carte şi, ridicîndu-mă de pe canapea, mă aşezam pe o băncuţă, în lumina lăptoasă a perdelelor, lîngă cele două croitorese, apoi mă cufundam în lectură ca într-un somn adînc.

După cum vedeţi, sînt destul de înalt de stat şi cam slab. Meseria de conţopist şi dispreţul faţă de

exerciţiile fizice mi-au încovoiat spinarea. Sînt „cam şui", cum spune maică-mea. Cînd citeam, ghemuit pe scăunel, îmi dădeam seama că tot ce e defectuos în ţinuta mea obişnuită se accentua. Ma chirceam, mă sfrijeam. Mi se părea că viaţa mea se duce, că mă părăseşte, pentru a-i însoţi pe bărbaţii şi pe femeile ale căror admirabile aventuri le împărtăşeam cu gîndul. între timp, scheletul lui Sala- vin se ofilea încetul cu încetul. Nu credeţi că, dacă am fi în stare să visăm din toate puterile, ar fi destul în asemenea clipe de un foarte mic şoc, de un consimţămînt de o secundă ca să murim ?

De obicei, din prăpastia asta mă smulgea glasul mamei, care ajungea pînă la mine străbătînd parcă straturi dese de pîclă. Trebuia să-şi repete de cîteva ori apelul mai înainte de a mă readuce la suprafaţa lumii. Totdeauna mi-am spus că mama ghicea instinctiv dezcrţiunile spiritului meu. Era ceva asemănător cu strigătul unei fiare care-şi simte puii în primejdie.

Totuşi, ceea ce spunea în clipele acelea era foarte simplu. De pildă, mă ruga să-i fac un serviciu. Farmecul era rupt, îmi lăsam cartea şi mă pregăteam să mă supun. Devenisem foarte serviabil, ceea ce, în treacăt fie zis, nu e una din calităţile mele înnăscute. Vă rog să nu atribuiţi această schimbare a caracterului meu dorinţei de a face să mi se treacă cu vederea inactivitatea ; nu, existau alte motive, pe care sînt sigur că începeţi să le înţelegeţi.

Se întîmpla uneori ca mama să mă roage să continui cu glas tare lectura pe care o începusem pentru mine. Mama adăuga aproape totdeauna :

— Ştii, cînd era la şcoală, căpăta întotdeauna premiul pentru lectură şi declamaţie.

Şi eu răspundeam cu un aer stingherit : — Lasă, mamă ! Taci ! De ce vorbeşti totdeauna despre asta ?

Biata mamă n-are de unde să ştie cît de mult ne simţim stingheriţi noi, bărbaţii, de laudele publice referitoare la calităţile sau la performanţele din vremea copilăriei noastre.

Marguerite începea imediat să stăruie şi ea :

— Da, citeşti aşa de frumos!

Nu mă lăsam prea mult rugat. Citeam ore întregi. Cele două femei mă ascultau, lucrînd mai departe, dar amortizînd cu grijă toate zgomotele. Uneori, mama lua o priză de tutun. Făcea lucrul acesta discret, pe furiş parcă, fiindcă ştia că nu-mi place, mie, care fumez toată ziua, care am tot felul de vicii, de manii, de ticuri...

Din cînd în cînd, Marguerite îşi oprea acul din zbor, ca o uşoară flacără albastră, pe care ar fi ţinut-o de zgardă. Cu mîinile în poala rochiei, Marguerite asculta. îi vedeam gura întredeschisă şi ochii aţintiţi asupra mea.

Pînă la urmă, toate vorbele acelea, care nu-mi aparţineau, dar care lunecau totuşi de pe buzele mele, mă îmbătau. Nu mai eram sigur de tot că nu eu gîndisem toate lucrurile acelea frumoase, ce se exprimau prin glasul meu, şi cînd, în cuhnea emoţiei, Marguerite şoptea, rupînd firul de aţă : „Ce frumos! Ce frumos !", acceptam acest elogiu ca un omagiu ce mi s-ar fi cuvenit personal şi de drept.

De obicei vorbeam puţin cu Marguerite. Dar într-o după-amiază, mama a lipsit de acasă, nu ştiu pentru ce motiv. Am rămas singur cu Marguerite, şi, ca în fiecare zi, m-am instalat în sufragerie. O oră întreagă mi-am pironit, pe paginile unei cărţi, ochii, care nu vedeau nimic. îmi simţeam inima plină şi mîinile tremurătoare. Aveam o dorinţă arzătoare de a vorbi cu Marguerite, de a-i spune lucruri duioase. Am lăsat să treacă toată după-amiaza, şi n-am izbutit să deschid gura. Eram atît de disperat, că seara am început să îndrug tot felul de fraze amare,

descurajate, descurajante. Vai ! Cînd e vorba de lucruri neplăcute şi jignitoare, limba mi se dezleagă de la sine. Am izbutit cu uşurinţă s-o necăjesc pe Marguerite, s-o copleşesc cu un val de cuvinte, care erau exact contrariul a ceea ce simţisem nevoia să-i destăinuiesc.

Mă asculta fără să răspundă ; apoi m-a privit cu nişte ochi atît de trişti, atît de plini de reproşuri, încît mi-am plecat capul şi i-am cerut iertare, bîlbîindu-mă.

— Nu-i nimic, a spus ea. Ştiu foarte bine că eşti un om bun şi că nu crezi cu adevărat ceea ce rai-ai povestit.

„Bravo !" Un om bun ? Eu ? Nu zău ! Am dat imediat drumul unui nou val de fraze usturătoare, pînă cînd, cu desăvîrşire scîrbit de mine însumi, mi-am luat pălăria şi-am plecat.

Nu trebuie să-l iertaţi prea lesne pe Salavin.

XVII

Cred, totuşi, că în perioada aceea n-am chinuit-o prea tare pe Marguerite. Aşa cred. Dar nu sînt si-, gur de nimic. Fiinţele care sînt răspunzătoare de cele mai grele suferinţe ale noastre îşi dau seama atît de rar de cruzimea lor... Unii îşi închipuie că mi-au făcut nenumărate servicii, deşi eu văd în ei nişte genii rele.

în adolescenţa mea eram în relaţii de prietenie cu un văr, la care ţineam mult. Făceam tot posibilul ca să-l ajut, ca să-i laud calităţile, să-i ascund greşelile. Oricît aş fi fost de scrupulos, nu mi-aş fi putut găsi nici o vină faţă de el. Dar într-o zi ne-am certat, şi atunci varul meu a spus tot ce avea pe suflet : am descoperit că mă ura, îmi făcea tot felul de mustrări, pe care le ascunsese multă vreme, care tocmai din acest motiv erau

mai periculoase şi care, vai, nu mi s-au părut neîntemeiate ; pe scurt, aveam în faţă un adevărat tezaur de ură, a cărui ţintă disperată şi a cărui cauză firam eu.

Cum poţi afirma că n-ai prilejuit cuiva suferinţă, din moment ce l-ai privit, fie numai şi o singură dată, din moment ce ai trecut prin viaţa lui, chiar dacă ai făcut-o numai cu gîndul ?

Ceea ce mă face să cred că în acel noiembrie n-am fost un călău pentru Marguerite e faptul că-mi păstram toanele pentru Lanoue.

Nu ştiu dacă v-am spus că mă duceam zilnic la el, fie la prînz, fie seara, după cină, fiindcă Lanoue nu şi-a pierdut slujba şi merge regulat la biroul de notariat, unde lucrează.

De cele mai multe ori îl găseam împreună cu ne- vastă-sa la masă. Mă aşezam într-un balansoar, lîngă fereastră, şi începeam să mă legăn. începeam totodată să spun lucruri nedrepte, să spun lucruri odioase.

Din fericire, Lanoue e prietenul meu ! Din fericire, îl iubesc ! Altfel, m-ar enerva îngrozitor.

De altfel, dacă n-ar exista dragostea şi prietenia, oamenii m-ar scîrbi cu desăvîrşire. Ia te uită numai cum mănîncă un om ! Ia te uită cum bea !

Octave Lanoue e un om calm, reacţiile lui sînt leneşe ; nu e lipsit de cunoştinţe şi nici de fineţe. Dată fiind originea lui după tată, are anumite purtări rustice şi stîngace, pentru care mi se întîmplă, cînd sîntem între prieteni, să-l iau peste picior, dar nu pot suferi ca şi alţii să facă la fel. A-mi bate joc de Lanoue e privilegiul meu de prieten, un privilegiu pe care-l apăr cu înverşunare.

Cu picioarele încrucişate, cu capul răsturnat pe spate, cu trupul tolănit în fotoliul care se legăna uşurel, fumam ţigară după ţigară, urmărind cu Ochii, pe jumătate închişi, prînzul familiei Lanoue.

Puştiul se bălăcea cu mîinile în farfurie. Octave şi Marthe, instalaţi unul în faţa celuilalt, mîncau.

Puteţi fi convinşi că mîncau aşa cum mănîncă toată lumea. Cît despre mine, n-aveam nimic altceva de făcut decît să mă uit la ei. E o situaţie deosebit de penibilă.

Dacă ţineţi la prestigiul dumneavoastră, nu mîn- caţi niciodată în prezenţa cuiva, care nu ia parte nici la foamea ţi nici la masa dumneavoastră.

Pentru ce să-ţi umpli lingura într-atîta încît o parte din conţinutul ei să se verse înapoi în farfurie, înainte de a ajunge la buze ? De ce să introduci lingura pieziş şi atît de adînc în gură ? De ce să aspiri atît de zgomotos cînd îţi sorbi supa ?

îmi stăpîneam cu greu dezgustul. Dar soţii Lanoue nu-şi făceau nici un fel de probleme. Eram doar prietenul lor... Şi doar o dovedisem. Şi doar sînt om şi eu, sînt şi cu imperfect, ca toţi oamenii,

Gîndul că satisfacerea poftelor mele presupune aceeaşi murdărie naivă şi aceeaşi stîngăcie îmi accentua stinghereala, în loc s-o împrăştie. Trebuia, totuşi, să admit că şi fălcile mele trosnesc în timp ce mestec, că, fără îndoială, mănînc şi eu cu gura deschisă, fac şi eu zgomot şi plescăi. Fără îndoială că privirea unui spectator surprinde mişcările limbii mele şi poate urmări transformarea alimentelor sub presiunea măselelor. Fără îndoială că şi nasul meu, care e adesea înfundat de răceală, fornăie şi smiorcăie cînd fălcile încep să lucreze.

Eram atît de amărît de această privelişte şi atît 'de ruşinat de gîndurile care mă munceau, că mă ridicam să plec. Atunci, Octave îmi arunca o privire limpede, mirată şi spunea doar atît : — De ce pleci ? Doar n-ai nici un zor... Atunci mă aşezam iar, descurajat.

Dacă Lanoue ar fi putut intercepta desfăşurarea gîndurilor mele, ar fi murit de ruşine. Dar nimeni nu cunoştea această desfăşurare. Şi, totuşi, am fost de mii de ori pe punctul" de a mă trăda şi de a-i spune prietenului meu : „De ce trebuie

neapărat să-ţi mişti vîrful nasului cînd mănînci fasole ?"

După masă, Octave îşi aprindea pipa şi ne aşterneam la vorbă, sorbind cîte o ceaşcă de cafea.

Ca să scap de meditaţiile mele nemiloase, schiţam comentarii vagi în legătură cu evenimentele din ziua aceea. Lanoue mă asculta cu bunăvoinţă şi atenţie, murmurînd după fiecare frază a mea ;

— Ai perfectă dreptate !

Aprobarea aceasta încăpăţînată mă enerva. Cum aşa ? Spuneam tot felul de bazaconii, tot felul de banalităţi, şi Lanoue îmi dădea dreptate, Lanoue, pe care eu îl consider un om inteligent, Lanoue, prietenul meu, singurul meu prieten !

începeam să duc dorul procedeelor brutale ale lui Vitet, care nu mă lasă să pronunţ o silabă fără să strige pe un ton muşcător : „Nu sînt de loc de aceeaşi părere !"

Mă cufundam din nou în tăcere şi într-o contemplare răuvoitoare şi dureroasă. îmi cuprindeam genunchii cu mîinile şi acceleram oscilaţiile balansoarului. Gîndul că legănatul acela veşnic i-ar fi putut scoate din sărite pe Octave sau pe Marthe mă tulbura, dar nu mă astîmpăra.

După ce copilul era ghiftuit, îl instalau în pat. E un copil rotofei, cu carnea transparentă şi tare. Din nefericire, degetul cel mic de la mîna stingă are o conformaţie greşită de la naştere, fiind încovoiat în direcţia palmei. Găsiţi totdeauna un cusur la o fiinţă frumoasă, dacă-l căutaţi. Dacă aveţi un suflet generos, nu'-l observaţi sau ştiţi să-l uitaţi, să-l anulaţi. Dar dacă sînteţi Salavin, ajungeţi într-o bună zi să nu mai vedeţi decît cusurul acela şi nu vă mai bucuraţi de rest.

Sărutam copilul, finul meu, şi—1 duceam pe umeri pînă-n camera lui. Uneori, privind obrăjorul acela fermecător, abia format şi ale cărui trăsături păreau încă învăluite într-o teacă fină, mă pomeneam că încerc să-mi închipui figura

moşneagului care avea să fie, şi mă simţeam mistuit de tristeţe.

Copilul adormea. Ne reluam conversaţia lipsită de importanţă şi fumam mai departe. Prin uşa întredeschisă ascultam, ciulind urechile, respiraţia copilului, strigătele lui în vis, toate zgomotele pe care le făcea mica lui existenţă adormită. Uneori, zgomotele acelea nu mi se păreau fireşti şi simţeam cum mă cuprinde neliniştea. Dar părinţii îşi păstrau placiditatea. îi consideram indiferenţi, insensibili, nedemni de strivitoarele datorii părinteşti.

Alteori, Lanoue discuta îndelung cu nevastă-sa despre problemele lor personale. îmi spunea : „Nu te superi ?" Şi eu răspundeam : „Vai de mine !" Dar curînd găseam că toate chestiunile pe care le discutau ei mii erau prea indiferente. Prea multe amănunte din viaţa lui Lanoue, singurul meu prieten, îmi scăpau. Prea mult din Lanoue însuşi rămînea departe de mine. Atunci o gelozie turbată îmi chinuia sufletul.

în astfel de momente visam tot felul de represalii. Aş fi fost gata, dacă Lanoue mi-ar fi oferit cel mai mic prilej, să dau drumul la nenumărate lucruri neplăcute, pe care le rumegam cu atenţie.

Timpul trecea, şi Lanoue îmi vorbea pe acelaşi ton amical. îmi înghiţeam furia.

Ceva mai tîrziu, cînd, după ce strînsesem mîinile celor doi soţi, coboram scara, mi-l închipuiam, cu groază, pe Lanoue spunîndu-i nevesti-si : ■— Ce băiat cumsecade e Salavin !

Lăsam capul în jos, n-aveam de ce să mă mîndresc. Toate lucrurile urîte, pe care nu mă pot împiedica să le desluşesc la prietenul meu, nu se află în el, ci în mine, numai în mine.

XVIII

în decembrie, Marguerite a răcit şi a stat în pat zece zile. Mama-i ducea în cameră supe, ceaiuri şi medicamente.

Toată rînduiala casei a fost dată peste cap. Îngrijirea bolnavei, două gospodării de condus şi gătitul o copleşeau pe mama. Totuşi, mai găsea timp şi pentru cusut, sacrificîndu-şi din răgazul consacrat odihnei. Mîncam amîndoi în grabă, unul lîngă altul, şi mi se părea că un gol mare se căsca între noi.

Viaţa asta o dusesem ani de zile, dar iată că în două luni căpătasem deprinderi noi, şi asta fusese de ajuns pentru ca obiceiuri vechi, cît însăşi viaţa noastră, să cadă cu desăvîrşire în desuetudine.

încercam să fiu şi eu de folos cu ceva, dar zelul meu era caraghios, ca al tuturor bărbaţilor în momentele cînd se ivesc complicaţii într-o gospodărie. Umblam de colo pînă colo prin camere, mă aşezam pe toate scaunele, mă sprijineam de toate mobilele, deschideam şi închideam toate uşile, mutam obiectele de la locul lor, fără nici un rost. Din cînd în cînd, mama îşi potrivea ochelarii pe nas cu unghia degetului arătător şi se uita la mine. Deşi privirea ei era calmă şi foarte firească, mă simţeam roşind şi întorceam capul, prefăcîndu-mă absorbit de nu ştiu ce treabă, faţă de care îmi pierdeam imediat interesul.

Cînd mama lua o oală cu supă clocotită în mîini şi se ducea la Marguerite, care, după cum v-am mai spus, locuieşte într-o cameră vecină cu apartamentul nostru, o însoţeam pînă pe palier şi, proptind uşa cu piciorul, aşteptam rozîndu-mi unghiile.

Mama se întorcea şi spunea :

— Se simte mai bine.

Eu răspundeam :

— Aşa ! Bine, bine !

Voiam să iau un aer indiferent, dar nu reuşeam decît cu greu.

Un medic veni s-o vadă pe Marguerite, şi spusele lui ne liniştiră oarecum. Starea bolnavei nu era gravă. Doctorul veni la noi, să scrie reţeta, şi la plecare îmi spuse :

— Nu fiţi îngrijorat, domnule, pînă săptămîna viitoare sora dumneavoastră va fi pe picioare.

Nu i-am explicat medicului că făcuse o greşeală. Gîndul că aş putea avea o soră, o soră ca Marguerite, m-a umplut de bucurie, dar şi de regrete melancolice.

într-o noapte de insomnie, bîntuită de analiza propriilor mele sentimente, mi-am dat seama cu mirare că, timp de patru zile, nu avusesem nici unul din gîndurile absurde care-mi pocesc sulletul şi care constituie supliciul vieţii mele. Asta m-a umplut de un mare entuziasm, care m-a ţinut treaz pînă-n zori.

Bucuriile vin grămadă. A doua zi dimineaţa, Lanoue, pe care-l părăsisem de cînd Marguerite se îmbolnăvise, Lanoue deci şi-a făcut apariţia în strada Pot-de-Fer. îmi aducea de lucru : erau copiile unor concluzii „îngroşate", copii pe care acceptase să le facă pentru a-mi da mie de lucru.

Poate că nu ştiţi ce înseamnă în limbaj juridic a face copii „îngroşate". Iată ce înseamnă : ca să-şi sporească onorariile, notarii adaugă la dosarele clienţilor lor nişte concluzii scrise pe hîrtie timbrată şi taxate la un tarif foarte ridicat. De obicei, confecţionarea acestor documente e încredinţată unor scribi subalterni, care, după ce aştern procesul judecat pe primele pagini, copiază la întîmplare texte din cod. E vorba de patru-cinci cuvinte pe rînd, o treabă de mîntuială, un simplu pretext. Şi notarul, care cîştigă zdravăn din chestia asta, binevoieşte să plătească destul de bine munca fantezistă efectuată de scribi în afara orelor cie serviciu. E perfect ridicol, dar asta e.

Lanoue îmi aducea un cod şi teancuri de hîrtii. M-arn apucat de treabă cu înverşunare.

Marguerite fiind bolnavă şi mama plină de griji, era acum rîndul meu să văd de grijile casei.

îmi petreceam zilele şi o parte din nopţi copiind cu febrilitate întreaga lege privitoare la accidentele de muncă. Socoteam în gînd : opt bani, şaisprezece bani, douăzeci şi patru de bani. Munca aceea derizorie îmi dădea motive de mîndrie şi nenumărate argumente de autopreţuire. Cum v-am mai spus, simţeam că devin un alt om. în Salavin se produsese o schimbare,

Cît despre cauzele care explicau această transformare, mă feream cu un fel de spaimă superstiţioasă să mi le lămuresc şi consideram drept o latură pozitivă pauza intervenită în exasperanta mea înclinare spre analiză, în armistiţiul, în aţipirea ei.

Şi, totuşi, a venit ziua în care s-a făcut lumină, fără ea acest fapt să-mi tulbure liniştea.

Mă aflam în sufragerie şi scriam : degetele mele, pline de pete de cerneală, alergau în galop pe hîrtia albastră, şi eu le urmăream cu priviri voioase. în clipa aceea uşa s-a deschis şi mama s-a ivit în prag, împingînd-o înainte pe Marguerite.

Cu un fular alb în jurul gîtului, cu părul el frumos împletit în coadă, cu faţa cam palidă, Marguerite avea o expresie de uşoară zăpăceală, specifică adolescenţilor.

S-a aşezat lîngă foc, în bătrînul nostru fotoliu Voltaire. Şi abia atunci am înţeles ce se întîmpla cu mine.

XIX

Prin urmare, viaţa mea avea un sens. Vă rog să mă înţelegeţi aşa : viaţa mea ştia încotro se îndreaptă. Nu mai era împrăştiată, ca o turmă, la

voia întîmplării, ci se aduna, se orienta. Devenise un fluviu, nu mai era o băltoacă, era un cîntec grav şi plin, după ce fusese o răbufnire de strigăte discordante.

Există, pare-se, oameni ale căror gînduri se încolăcesc toate, cu credinţă, în jurul- unui ax, aşa cum se încolăcesc şerpii în jurul baghetei unui zeu. Eram pe punctul de a deveni un om de acest fel.

Există oameni care trăiesc în stare de beatitudine : inimile lor sînt curate şi bîntuite de dorinţe frumoase. Şi eu aveam să trăiesc în stare de beatitudine.

Există oameni care stăpînesc lumea întreagă, chiar în momente de cumplită sărăcie. Şi eu mă pregăteam să stăpînesc lumea întreagă. în sfîrşit, aveam să fiu propriul meu stăpîn. Eram salvat, eram în stare să iubesc. Totul îmi dovedea că aşa e : expresia de îngăduinţă de pe feţele oamenilor, lumina senină aşternută peste obiecte, elanurile, tăcerile, încrederea, setea de sacrificiu, tremurul mîinilor.

O hotărîre se contura în mintea mea, aceea de a păstra taina certitudinii ce căpătasem. N-aş fi riscat oare s-o umbresc, dacă a^ fi destăinuit-o altora, dacă aş fi afişat-o în public, n-aş fi riscat poate chiar s-o distrug ? Nu era oare nevoie de un lung şir de ani paşnici pentru ca Salavin să se reabiliteze, să se deprindă cu sine însuşi şi cu bogăţia lui, să ajungă demn de noul lui destin ?

Nu mă întrebam nici o clipă dacă dragostea mea tăcută era fericită sau nu. Gîndul că s-ar fi putut să fie împărtăşită îmi tulbura atît de mult pînă şi cele mai energice hotărîri, încît preferam să-l înlătur, în schimb, aveam o ciudată predilecţie pentru a-mi închipui ipoteza contrară. O dragoste tainică, o dragoste nesocotită ar fi continuat să fie pentru mine tot dragoste.

Fericirea spre care năzuiam era în stare să se alimenteze din nenumărate suferinţe.

Sînt sigur că o să zîmbiţi. Părerile dumneavoastră asupra bucuriei sînt înţelepte şi precise, păreri pe care eu sînt cu desăvîrşire incapabil să le combat, ba chiar să le înţeleg. De fapt, eu nu mă apăr şi nici nu-mi pledez cauza, ştiţi prea bine lucrul acesta. Mă silesc doar să vă fac să întrezăriţi ce se petrecea în mine. Şi, de altfel, nici n-am intenţia să insist asupra acestui episod din povestea vieţii mele. Sînt încă în stare să-mi exprim rătăcirile, prostiile, excesele. Dar cînd e vorba de fericire, cum se poate spune ceva despre ea ? Cum e posibil să trezeşti interesul cuiva, cînd e vorba de fericirea ta, un lucru atît de plicticos, atît de banal, atît de sărăcuţ în ochii altcuiva

?Mă voi mărgini să vă spun că am fost fericit fără rezerve. Nu păstrasem nici măcar atîta luciditate ca să-mi dau seama că elanurile mele de entuziasm semănau leit cu elanurile mele de disperare, că erau, ca şi ele, febrile, exagerate, stîngace, pe scurt, erau lipsite de armonie.

Pînă şi un observator atent ar fi desluşit cu greu revoluţia ce se petrecuse în mine. Nimic nu se schimbase în existenţa mea. După ce se făcuse sănătoasă, Marguerite se apucase iar de lucru alături de mama. Maşina de cusut şi condeiul meu torceau împreună ; din cînd în cînd, vîrful peniţei izbea fundul călimării. Mîncam toţi trei în bucătăria plină de abur şi de miresme.

Dragostea mă copleşea ; o analizam cu sfială şi cu teamă, de parc-ar fi fost un obiect fragil, pe care ţi-e frică să nu-l spargi cînd îl transporţi.

în fiecare clipă îmi repetam : „Atenţie ! Acum începe viaţa adevărată !" Uneori, îngrijorat de surprizele ce-mi rezerva viitorul, îmi doream, aşa cum fac toţi oamenii fericiţi, ca viaţa veşnică să fie doar o amplificare a clipei în care mă complăceam. Alteori, muncit de vise ambiţioase,

mă vedeam îndrep- tînd spre culmile virtuţii şi ale desăvîrşirii sufletul meu copleşit de binecuvîntări, beat de fericire, răscumpărat şi sanctificat. Da, întocmai, mă gîndeam la o viaţă de sfînt. De ce nu ? Oare preafericiţii n-au fost aleşi adesea din mulţimea oilor bolnave ? Oare există în rai un loc destul de strălucit pentru îngerul căzut, pe care harul divin îl va atinge pe neaşteptate ?

Toate aceste gînduri îmi treceau prin minte în timp ce copiam cu o viteză vertiginoasă articolele legii privitoare la accidentele de muncă.

Uneori, mama mă ruga să-i fac un mic serviciu. Mă executam cu un zel pe care l-aş fi dorit mai puţin vizibil. Dar ce să-i faci ? Nu se poate să fii în acelaşi timp şi fericit, şi stăpîn pe nervii tăi.

Uneori, Marguerite cînta. O acompaniam în gînd, dîndu-mi silinţa ca acest cîntec al meu să rămînă interior, pentru a nu mă^ trăda.

Evitam s-o privesc pe Marguerite, pe adevărata Marguerite, cea plină de viaţă. O priveam numai în adîncul fiinţei mele, şi numai din adîncul fiinţei mele înălţăm spre ea o rugăciune tăcută.

Vă rog să nu zîmbiţi şi să nu vă bateţi joc de mine. Dacă aş fi reuşit să trăiesc viaţa aşa cum o visam, ar fi fost o viaţă foarte frumoasă.

Uneori mă gîndeam la prietenii mei, la prietenii despre care v-am vorbit cu atîta dispreţ. In asemenea momente mi se părea că Oudin e un caracter ales, o fiinţă superioară, care avea asupra mea o influenţă binefăcătoare. Necazurile lui Poupaert trezeau în mine o compătimire fără margini : mă gîndeam să-i vin în ajutor, să-l consolez, să-i redau liniştea şi fericirea. Dar Devrigny, omul acela plin de viaţă, de sănătate, de vigoare exuberantă ! Cc prieten vesel era ! Cit despre Vitet, se pricepuse doar să-mi dea de nenumărate ori lecţii pline de haz şi de afecţiune ! Mă învăţase să-mi pedepsesc

orgoliul şi să înţeleg că forţele şi calităţile mele erau modeste, măsurate. Ledieu mă făcuse părtaş, cu multă generozitate, la toate bucuriile lui. Jay nu era un bîrfitor, cum, spre ruşinea mea, îmi închipuisem, ci un om clarvăzător şi perspicace. Pe soţia lui Petzer o judecasem greşit, faptele lui Coeuil tot greşit le interpretasem.
Cît despre Lanoue, admirabilul meu frate, frate prin electţiune, binefăcătorul meu, îmi era cu neputinţă să mă gîndesc la el altfel decît cu duioşie, cu jenă, cu remuşcări

.în sfîrşit, gîndurile mele şe întorceau mereu spre mama şi spre Marguerite, fiinţe iubite, în tovărăşia cărora avea să se desfăşoare viaţa mea. Pretutindeni domnea o lumină caldă, o adiere parfumată, o muzică suavă ! După cum vedeţi, totul era splendid, era mişcător, şi bucuriile au mers tot aşa neîntrerupt, de la 17 la 25 decembrie.

XX

De Crăciun m-am dus la dejun la prietenul meu Lanoue, care mă poftise la o mică serbare în intimitate.

Era frig, un frig uscat, înţepător şi tonic. Era o bucurie să umbli, chiar dacă aveai ghete cu tălpile găurite. încotoşmănat în paltonul meu cel vechi, am plecat de-acasă destul de devreme : o masă la un prieten e mai bună cînd stai mai întîi de vorbă cu el.

Cunoşteam prea bine drumul. Paşii mei, asemenea paşilor unor animale închise în ţarc, calcă mereu pe aceleaşi urme. Parisul e mare, dar în interiorul lui există un sat care-mi aparţine. Aşa

cum se în- tîmplă cam cu toată lumea, nu sînt în stare să am decît o patrie mititică. Oamenii care străbat lumea în lung şi-11 lat cred că s-au eliberat de orice sclavie, dar nu credeţi că sînt şi ei nevoiţi să-şi improvizeze o patrie pe corabia sau în vagonul cu care călătoresc? Ba chiar, uneori, simt nevoia să-şi transporte această patrie minusculă în valiză, în buzunar, în privirea unui tovarăş de drum, care le e drag.

La coborîre, strada Cardinal-Lemoine mă întovărăşeşte cu simpatie. Se repede cu braţele deschise spre fluviu şi mă duce cu ea, ca o dorinţă care vrea să se astîmpere, voioasă ca o dezlănţuire de forţe necheltuite.

Pe urmă dai în şes, în orizontul cu plămîni largi ai Senei şi al cheiurilor^vezi plăpînda pasarelă Estacade, insula şi plaja aceea provincială, în preajma căreia ai spune că Parisul îşi uită clocotul feroce.

Am revăzut încă o dată toate aceste locuri frumoase cu ochii unui om fericit. Aş vrea să le păstrez pentru totdeauna imaginile, să le păstrez pentru zile negre !

Lanoue plecase devreme de-acasă, pentru mici cumpărături, şi nu se întorsese încă. Marthe, care mai avea de făcut pregătiri pentru mica noastră sărbătoare, mă primi în haine de casă : avea pe cap o bonetă de dantelă şi purta un capot subţirel. Dar sînt şi eu, oarecum, un membru al familiei.

Puştiul m-a luat de mînă, să-mi arate comorile descoperite în mod miraculos, dis-de-dimineaţă, în sobă. în apartamentul acela strimt, totul respira o fericire familială, la care visasem pe vremuri ca la o ţară inaccesibilă.

Pînă pe la orele unsprezece mi-a făcut foarte multă plăcere să învîrtesc şuruburile unor jucării mecanice, să potrivesc nişte cuburi colorate, să duc la păscut turme de oi din lemn de brad. Cum s-a conturat dezastrul ? în ce moment anume s-au ivit primele semne ale prăbuşirii mele interioare ?

Nu v-aş putea spune precis. S-ar putea ca de vină să fie capotul acela cu mîneci scurte. Ori el poate servi drept pretext pentru un suflet care nu ştie să se apere.

Marthe e o femeie frumoasă, brună şi voinică. E serioasă, dar şi bine dispusă, rezervată, dar şi încrezătoare în acelaşi timp. E soţia prietenului meu, şi pînă-n ziua aceea nu fusese niciodată compromisă în cursul exceselor la care se dedă închipuirea mea.

S-a întîmplat, însă, că Marthe s-a aplecat deodată peste masă, vrînd să potrivească nu ştiu ce la lampă, şi a ridicat braţul. Capotul avea o mînecă scurtă, cu marginile libere şi foarte largă. Privirea mea a pătruns involuntar în mîneca aceea şi a urcat, de-a lungul braţului, pînă spre umbra umedă şi stufoasă a subsuorii.

Pentru Marthe, asta a fost tot. îndată după aceea a coborît braţul, mi-a întors spatele şi a ieşit din odaie.

Eu eram instalat în balansoar, cu picioarele încrucişate, şi mă legănam. Copilul se juca pe covor. Oricine ar fi interpretat scena în felul acesta.

Domnule, sînteţi bărbat, nu-i nevoie să vă explic pe îndelete cam ce fel de gînduri au dat năvală peste mine şi nici de ce natură era evenimentul care s-a petrecut în mintea mea.

A fost o clipă de brutalitate cumplită, un fel de viol, de turbare, de delir. Haine sfîşiate, rugăminţi şi suspine. Nimic nu se împotrivea furtunii, nici onoarea, nici prietenia. Mă pornisem, eram dezlănţuit, beat. Vedeam în cele mai mici amănunte corpul acela în braţele mele, îmi vedeam gesturile.

Marthe a străbătut camera de alături. Timp de o secundă, în faţa ferestrei, i-am zărit silueta aproape goală în capotul larg. Am simţit o nouă lovitură de bici, un nou val de turbare. Mi-am ridicat privirile spre tavan, pe care era zugrăvită o poveste fantezistă : o furam pe Marthe, o duceam cu mine, cutremurată de spasme nervoase, în odăi

întunecoase şi frumos mirositoare, cu paturi răvăşite, sub lumina unei veioze.

Şi apoi începea călătoria. O, plecare ! Să poţi pleca, să duci o viaţă palpitantă, blestemată, superbă, cutreierînd continente necunoscute ! Să mergi în Asia, sau în insulele Oceaniei, sau în Antile !

Jos pe covor, la picioarele mele, copilul începu să cînte, învîrtind o sfîrleză. Foarte bine ! Vom lăsa copilul lui taică-său. Lat^oue se poate consola cu el. Am să-i scriu, să-i explic totul. Şi am scris toată scrisoarea pe tencuiala lăptoasă a tavanului.

Am întrezărit o cabină pe un pachebot, o cabină cu hublou verzui, ciobit de orizontul marin ; ne îmbrăţişam, zguduiţi de trepidaţia maşinilor, răsturnaţi brusc de clătinatul vaporului : mîinile noastre se strîngeau, pe balustradă, mîini zgîrcite de spaimă ; şi ne depanam în doi remuşcările pe care le striveam sub mîngîieri cumplite.

Ca să nu vă ascund nimic, trebuie să adaug că ceea ce se întîmpla cu mine nu era propriu-zis dorinţă. Era o fantezie din acelea care-şi găsesc satisfacţia în ele însele. N-aş fi făcut cea mai neînsemnată mişcare pentru a-mi realiza nebunia. Nu ! Toată beţia aceasta se bălăcea doar în interiorul meu, fără să aibă aproape nici o legătură cu obiectul ei. Era o murdărie laşă, ascunsă, solitară.

îmi încheiam tocmai scrisoarea către Lanoue, cînd un ciubuc mic de ghips, una din floricelele nedefinite care spumegau şi se revărsau din tavanul camerei, s-a transformat pe nesimţite în cîrlionţul blond care palpită şi se răsuceşte în dreptul urechii lui Marguerite, cînd coase cu capul plecat asupra stofei. Figura ei blîndă s-a ivit pe tavan, privindu^mă ca atunci cînd şoptise : „A, ştiu că eşti un om bun !"

Va să zică, Marguerite trebuia să fie dată uitării.

Marguerite ! Atît de repede ? Visul meu gîfîia ca

un armăsar extenuat, care se poticneşte, gata să se prăbuşească. Tot sîngele visului meu se împrăştia.

în clipa aceea am auzit-o pe Marthe. Dacă-mi amintesc bine, spunea o frază foarte simplă.

— Octave te lasă să aştepţi. Ce rău are să-i pară !

Toate imaginile din faţa ochilor mei s-au învălmăşit într-un nor cenuşiu. M-am simţit străbătut de fiori, obosit, trist, ca un om care şi-a pierdut iluziile pe sofaua unui hotel rău famat. Picioarele îmi erau neputincioase, capul, plin parcă de vată, inima, slabă. Dar ceea ce simţeam mai ales, mai ales, era o violentă nevoie să plîng, să gem.

M-am ridicat, am trecut în vestiar şi mi-am luat pardesiul.

•— Ce faci ? m-a întrebat Marthe, care se ivise în pragul bucătăriei. Ai uitat ceva ? —■ Da, am uitat... am uitat... Mi s-a părut că vocea mea sună atît de jalnic, încît n-am mai spus o vorbă. Am deschis uşa şi m-am năpustit pe scară. Mai văd şi acum expresia uimită cu care Marthe a înaintat în semiobscuritate şi s-a aplecat deasupra balustradei.

Cînd am ajuns la etajul întîi, m-am pomenit faţă-n faţă cu Lanoue. Mi-a întins mîna cu un zîmbet frumos şi plin de dragoste.

■— Octave, i-am spus, dîndu-mă la o parte, Octave, iartă-mă. Nu rămîn cu voi. Nu pot rămîne. Nu merit nici un pic de simpatie din partea nimănui.

Lanoue a" rămas nemişcat, cu gura căscată de uimire. Am fost cît pe-aci să-l îmbrîncesc ca să ajung mai repede în stradă. Am coborît în cîteva salturi ultimele trepte, strigînd : — Nu, Octave, nu, nu trebuie să mă iubeşti. în clipa în care am închis uşa de la intrare, am auzit pe scară, în urma mea, zgomotul unor paşi grăbiţi. Lanoue mă striga, cu vocea schimbată : >— Louis ! Louis ! Ascultă,

Louis... O dată ajuns în stradă, am luat-o la goană, fără să întorc capul

XXI

.Ar trebui să n-avem niciodată bucurii : dispariţia bucuriei e o suferinţă prea crudă.

Era ora prînzului. Grădina Botanică părea pustie. Pămîntul întărit scrîşnea de frig, pe bănci se aşternuse un strat de măzăriche. Totuşi, m-am aşezat pe una din ele. în dreapta mea, un copac, cu toate braţele întinse, făcea legămînt, cu un aer de gravitate maiestuoasă.

îi priveam trunchiul noduros, crengile nenumărate şi rădăcinile puternice, care, asemenea spinărilor unor delfini, ieşeau din loc în loc la suprafaţă, înainte de a se cufunda definitiv în pămînt, şi-mi spuneam :

„Ăsta se pricepe să aleagă : caută în pămînt, unde sînt atîtea sucuri, atîtea substanţe, atîta hrană şi atîta otravă, atîta material acumulat de la primele începuturi. Caută şi nu ia decît ce-i trebuie. De rest nici nu se sinchiseşte. Ştie să aleagă din haos."

Eu, însă, nu mă pricep să aleg. Orice gînd călător îşi găseşte adăpost în sufletul meu. Orice sămînţă care a căzut pe fiinţa mea poate să încolţească în ea. Dar undezi locul meu în toată chestia asta ? Cine sînt eu în mulţime ? Cum să fiu fericit, în mijlocul a mii de diavoli duşmani ? Cum să mă recunosc, să-mi găsesc un nume, să mă chem, înconjurat, cum sînt, de atîtea feţe ?

Să nu-mi spuneţi : „Toate aceste gînduri sînt în dumneata, dar nu te reprezintă". Dar nu eu sînt cel care le gîndeşte ? Nu eu sînt cel care le hrăneşte ?

Vă rog, însă, mai presus de orice, să nu-mi spuneţi : „Tot ce afirmi nu există decît în închipuirea dumitale". Important e doar ce se întîmplă acolo.

Niciodată n-am să pot face din viaţa mea ceva pur, ceva curat.

Nu sînt în stare de dragoste, nici de prietenie, afară doar dacă dragostea şi prietenia sînt nişte biete sentimente jalnice.

Sînt un copil rău, un prieten rău, un îndrăgostit rău. In adîncurile inimii am dorit moartea maniei, l-am trădat pe Octave şi mi-am bătut joc de el, am violat-o, am pîngărit-o pe Marthe şi am părăsit-o pe Marguerite. Am mai săvîrşit mii de alte crime, despre care nici măcar nu-mi amintesc, ceea ce e mai exasperant decît orice.

în adîncurile inimii mele nu există nici un respect pentru nimic, şi totuşi...

Şi, totuşi, am visat pe vremuri o viaţă, care ar fi trebuit să fie cea mai frumoasă, cea mai nobilă dintre toate vieţile.

Nu-i vina mea, nu depinde de mine. Nu mă acuzaţi înainte de a fi coborît în adîncul sufletului dumneavoastră.

Sînt un ilot. Cine mă va elibera ? Cine mă va feri de decădere ? Cine-mi va putea restitui harul pierdut ? /

Lumea îmi scapă. Mă zbat înconjurat de umbre. Cine poate să-mi dea o mînă de ajutor ?

Gînduri. de acest fel mă munceau în timp ce şedeam pe banca din Grădina Botanică. îmi era frig. Curînd mi s-a făcut şi foame. Am constatat, nu fără oarecare amărăciune, că, în ciuda durerii, nu puteam suferi de frig şi de foame. A fost o nouă lovitură pentru orgoliul meu.

Am început să umblu, ca să lupt împotriva frigului, iar ca să rezist foamei am mîncat o pîinişoară cu stafide, o pîinişoară de secară din acelea cu care mă desfătam în copilărie.

Am rataat aşa, pc aleile gr ădinii şî pe străzile învecinate, pînă a început să se înnopteze, Cerul se înnorase, era întuneric. Niciodată nu mi se păruse mai duşmănos şi mai lugubru : era o simplă iluzie, căci mi s-a întîmplat, în plin iulie cu cer azuriu, deşi scăldat în sudoare, să fiu cuprins de o jale depăşind cu mult toate melancoliile iernii. Soarele nu sălăşluieşte decît în sufletele împăcate.

încotro s-o apuc ?

Se întuneca tot mai mult şi începuse să ningă. Mă aflam în strada Buffon. Am ieşit din nou la suprafaţa lumii, să constat că ningea. Apoi iar ra-am cufundat în adîncuri.

Ceva mai tîrziu mi-am dat seama că eram în dreptul cazărmii municipale din strada Monge şi că mă îndreptam spre strada Pot-de-Fer. Fiara se întorcea în vizuină, se întorcea de bună voie în vizuină, fiindcă acolo e cald, fiindcă acolo e de rriîneare.

Mereu acelaşi lucru. Mereu acelaşi ritm. Pleci, te întorci. Vii în fiecare seară acasă, cu povara ta de mînie şi de dezgust.

XXII

A trecut de miezul nopţii, domnule, şi pînă acum m-aţi ascultat cu multă răbdare şi cu multă bunătate. Am să mai abuzez de simpatia dumneavoastră, să-mi termin povestirea.

S-a scurs o săptămînă de la evenimentele care pentru mine au pecetluit ziua de Crăciun. Vă rog încă o dată să mă scuzaţi că mă încăpăţînez să numesc evenimente aceste fapte, care s-au petrecut exclusiv în sufletul meu. Omenirea are doua istorii, aceea a actelor sale, istorie gravată în bronz, şi istoria gîn- durilor sale, de care se pare că nu se sinchiseşte nimeni. Şi, într-adevăr, ce importanţă au actele mele, dacă gîndurile le renegă şi-şi bat joc de ele ?

Primele patru zile am trăit într-o nelinişte mereu crescîndă. Din mai multe motive, pe care le puteţi ghici cu uşurinţă, îmi era greu să rămîn în casă : atîtea amintiri, privirea celor două femei, minciuna de pe faţa mea, din vorbele, din gesturile melc...

Plecam, aşadar, zilnic de-acasă, dis-de-dimineaţă şi mă întorceam noaptea tîrziu, să mă culc. In fiecare seară mama-mi spunea că Lanoue fusese pe la noi şi că mă aşteptase o oră sau două, fără să-i explice lămurit de ce venise.

Mi-am petrecut nopţile întins pe canapea, fumînd şi luptînd împotriva demonilor.

Alaltăieri dimineaţă am avut o conversaţie hotărîtoare cu mama. Dar a fost oare o adevărată conversaţie ? Adevărul e că n-a vorbit decît mama.

Eram gata de plecare. Marguerite se dusese la atelier, după lucru, şi mama făcea ordine în casă.

— Louis, mi-a spus ea, aşază-te o clipă lîngă mine.

M-am aşezat. Cred că faţa mea era închisă, palidă, răvăşită de mici ticuri, pe care nu mi le puteam stăpîni. Nu ştiam ce vrea mama şi eram neliniştit şi abătut totodată.

— Louis, a spus mama, peste două luni împlineşti treizeci de ani.

Am înţeles numaidecît. Mama mi-a vorbit mai bine de o jumătate de oră. Sosise momentul să mă însor. Trebuia neapărat să-mi găsesc o slujbă. în privinţa asta, luase şi mama unele informaţii. Sosise şl momentul să-mi aleg o soţie. Dar n-aveam, oare, lîngă mine...

„Mamă, mamă, ce mult mă iubeşti ! Ce bine mă cunoşti ! Ce puţin mă înţelegi !"

Am lăsat-o să vorbească. îmi scutura cu dragoste mîinile, care rămîneau inerte. Cînd întrebările ei deveneau stăruitoare, clătinam din cap, fără să răspund.

Atunci s-a auzit soneria, şi asta m-a salvat. Marguerite a intrat în odaie. Mi-am luat numaidecît hainele şi-am plecat în goană, aruncînd în treacăt şi cu un fel de ură o privire asupra acestei femei, care ar fi dispusă să facă fericit un om ca mine.

De-atunci au trecut mai bine de patruzeci şi opt de ore. Nu m-am mai întors acasă, n-am să mă mai întorc niciodată, nu mai pot.

I-am scris mamei o scrisoare, care nu explică nimic. Cum să-i explici aşa ceva ? *„Mama,* i-am scris, *nu ştii ce fel de om sînt. Nu-mi cere să mă întorc la tine. Nu-mi cere să fiu fericit."* I-am mai scris alte multe prostii de acest gen, care, fireşte, au întors-o pe dos, fără s-o lămurească.

De aproape trei zile rătăcesc prin oraş, fără nici un scop şi fără nici un adăpost. Sînt liniştit, dar foarte nefericit.

Nu vreau să mor, încă nu sînt pregătit pentru moarte.

Banii pe care-i am pot să-mi ajungă pe două zile. Pe urmă am să fac tot felul de treburi mărunte, să am ce mînca.

Să nu-mi vorbiţi despre cele două femei, care în clipa asta lucrează, probabil, una lîngă alta la noi în sufragerie. Ce gînduri le trec prin minte ? Ce-şi spun ? Nu-mi pomeniţi despre asta : de trei zile încoace mă gîndesc destul la ele.întîmplarea m-a condus azi în barul acesta, unde am avut norocul să vă întîlnesc. Am băut foarte puţin, sînt sigur că v-aţi dat seama. Aş fi vrut să mă îmbăt, dar am un stomac foarte sensibil.

Vă rog să nu povestiţi nimănui istoria mea, care nici măcar nu e istorie. Toţi oamenii au povara lor de frămîntări, n-are nici un rost să-i tulburaţi vorbindu-le de Salavin. Şi n-are nici un rost să le daţi prilej să rida.

Nu mai ştiu ce să fac. Nu mai ştiu de ce să mă apuc. Poate că am să plec într-o călătorie, dacă vîntul se îndură de mine şi mă ia pe aripile lui. Poate că o să rămîn aici. Poate că...

Dar poate că dumneavoastră, domnule, care arătaţi a fi un om simplu şi bun şi care m-aţi ascultat cu atîta bunăvoinţă, poate că o să-mi spuneţi dumneavoastră ce să fac.

NOUĂ ÎNTÎLNIRE CU SALA VIN

Se face ziuă, vai ! încă o zi ! Printre gene, zorii zilei de iarnă îşi fac drum, cum îşi face drum apa mocirloasă a unei inundaţii, pe care n-o mai opreşte nici o stavilă. Ah ! Cît de blîndă a fost noaptea cumplită pentru sufletul zgribulit de frig ! O clipă, încă o clipă, ca să poţi gusta cu disperare somnul acela care seamănă cu moartea ; încă o clipă ca să poţi strînge în braţe visul ce va dispare, va dispare, visul acela frumos, îmbătător şi trist, da, atît de trist, dar care era mai preţios decît viaţa întreagă. Se face ziuă, Dumnezeule ! Iat-o ! Martor care vrea să se facă auzit şi care nu se va depărta pînă nu va spune tot ce trebuie să spună.

Salavin îşi strînse pleoapele cu putere, de parcă ar fi vrut să respingă ziua. Se răsuci în pat, întin-

zîndu-şi membrele îngreuiate ; se întoarse cu băgare de seamă, fiindcă ştia că sub pătura subţire era greu să concentreze puţină căldură ; mai ştia că somiera lui rebelă va scîrţîi, stîrnind furia înfricoşătorului Jaboulet, vecinul lui de dormitor.

Credincioasă obiceiurilor ei, somiera lăsă să-i scape mai întîi un protest strident, apoi din resorturile ei izbucni un adevărat bubuit, care se prelungi
cu sughiţul vibram al tuturor resorturilor
vecine. Ca de obicei, Jaboulet bombăni :

— N-ai terminat odată,, canalie ? îmi strepezeşti dinţii !

Din fundul sălii se auzi un glas răguşit şi gros :

— Nu-i adevărat ! Nu mai ai nici un dinte.

Dar Jaboulet i-o reteză :

— Mă sîcîie... măgarule !

Salavin tăcu chitic. Voia să doarmă, să mai doarmă încă o clipă. Să se pomenească din nou pe drumul acela mărginit de pini negri şi aşternut cu lespezi de marmoră, pe care rătăcise toată noaptea, mînat de visuri vagabonde. Să mai viseze o singură clipă, să viseze despre o viaţă care să-l ajute să uite pentru totdeauna viaţa adevărată, viaţa mohorîtă, dezgustătoare.

Se simţea otrăvit de somn, cu dureri în şale, cu picioarele grele, cu inima plina de o apă tulbure, cu capul umflat de fum.

în dormitor se aflau şase paturi, şase paturi de fier, desperecheate, fără aşternut, dintre care nici unul nu era destul de lung pentru un bărbat de talie mijlocie. Culcat pc dreapta din cauza inimii, pe care o simţea agitîndu-i-se surd, Salavin contempla pătratul palid al unei ferestre ; imaginea aceasta părea despicată de sus în jos de silueta firavă a unei coloane de fontă, care sprijinea plafonul şi pe care un

arhitect cu intenţii misterioase o ridicase la mare depărtare de centrul sălii.

Pe fereastra mîniită de carbonat de calciu, zăreai, de cealaltă parte a curţii, spatele unei case mari asemenea zidului unei cariere de piatră, imens, orb, de nepătruns ca şi viitorul. Din curtea, în care' zarzavagioaicele îşi adăposteau cărucioarele sub o streaşină, se ridica un zgomot de gîlceavă. De din

colo de peretele subţire soseau zgomotele scării : plescăit de galoşi, clipocit moale de papuci, paşii înăbuşiţi ai unor ghete vechi şi umede, chemări, crize de tusă. Dar nimic din toate acestea nu-l putea împiedica pe Jaboulet să doarmă. îl exaspera doar ţipătul somierei, stîrnit din cînd în cînd de mişcările lui Salavin.

De două luni de zile, Salavin dormea în patul nr. 3. Pe Jaboulet îl avea în dreapta. Patul nr. 1 era gol. Patul nr. 2 îi aparţinuse multă vreme lui Lhuilier, dar Lhuilier era acum pe moarte la spital şi Salavin nu mai avea nici un vecin sigur ; avea doar nişte sărăntoci fără căpătîi, a căror viaţă era lipsită de interes, care veneau seara exact cu cincisprezece gologani în buzunar ca să-şi poată oferi o noapte adevărată şi care plecau a doua zi dimineaţa, fără să se fi săturat de somn, purtaţi ca nişte hîrtii vechi, în vijelia ce le ţinea loc de destin.

în dreapta lui Jaboulet dormea de obicei un personaj tăcut, galben la faţă, care se numise pe vremuri Martinage, dar căruia nimeni nu-i mai spunea acum altfel decît Mortul. Era foarte grijuliu cu zdrenţele lui, meticulos în toate acţiunile şi se achita foarte conştiincios de micile treburi, care-i ţineau loc de ocupaţie. N-avea nici un fel de viciu sau de pasiune şi în cariera lui de zdrenţăros dădea dovadă de talente, care, dacă întîmplarea l-ar fi instalat într-un serviciu administrativ, ar li făcut din el un funcţionar apreciat. Resemnarea şi inerţia lui îl dezarmaseră pe cumplitul Jaboulet care nici măcar nu părea că-l mai vede, nu-l socotea niciodată printre persoanele prezente şi manifesta interes numai pentru obiecte sau oameni care se aflau

îndărătul lui Martinage, zis Mortul, de parcă trupul nenorocitului ar fi fost doar un abur sau un vis.

12*

în sfîrşit, în fund de tot, într-un colţ al încăperii, patul nr. 6 era ocupat de un individ care spăla vasele într-un restaurant. Lucrase multă vreme într-un restaurant de pe - strada Montmartre, dar îşi pierduse slujba din cauza unei boli, destul de frecventă în meseria lui, care făcea să i se jupoaie pielea degetelor. îşi cheltuia economiile căutînd slujbe vagi şi-şi stîrnea mereu boala acceptînd muncă suplimentară într-un mare local de pe strada Monge. Sănătatea lui era distrusă, dar avea încă muşchi zdraveni şi era obişnuit să fie chemat, din subsol, ca să potolească din cînd în cînd vreun beţiv. în ziua în care dormise pentru prima dată la hotel, Jaboulet îşi pierduse jumătate din autoritate.

între paturi şi ferestre, se afla o masă lungă şi soioasă, comună pentru tot dormitorul, ai cărui ocupanţi se aşezau în jurul ei la locuri reglementate de legi misterioase dar suverane.

De pe palierul care despărţea încăperea de dormitoarele vecine, se auzea gîlgîitul unei fîntîni de unde clienţii de la etaj scoteau cîteodată apă.

*

Salavin coborî scara fără să atingă frînghia, care ţinea loc de rampă şi ale cărei fibre erau impregnate cu un jeg cafeniu, des şi maleabil ca ceara.

în josul scării, patronul hotelului era instalat într-o minusculă colivie de sticlă luminată de un bec de gaz aerian. Era originar din Auvergne, avea părul cărunt, ochi mari şi miopi şi mustaţa căzută. Reflexele lămpiţei dansau pe chelia lui. Tot trăind în întuneric, în răceală şi în nemişcare, se buhăise şi căpătase o culoare plumburie, care era mai vizibilă numai în lumina crudă a fundăturii, în orele cînd ieşea să cureţe lampa de pe firmă. Era un om trist, metodic, temător de poliţie, respectuos faţă de ordine, şi avînd oarecare autoritate asupra univer-

sului de zdrenţăroşi cărora le vindea, cinstit, somnul.

îl salută pe Salavin cu mişcarea imperceptibilă a sprîncenelor, cu care îi învrednicea pe clienţii săi mai statornici. Şi Salavin se pomeni în stradă, clipind din ochi, căci suferea de o inflamaţie a pleoapelor.

Nu mai ploua ; dar caldarîmul fundăturii Maubert, adînc încrustată în cocioabe şi puţin frecventată de vînturi, lucea încă după ultimele averse. în spaţiul dintre acoperişuri, tremura o fîşie îngustă de cer. Norii o străbăteau în saltţin, ca nişte oameni grăbiţi, care poartă un mesaj.

Salavin ajunse pe cheiul de la Tournelle. Nu mergea ca de obicei. Sub picioare pămîntul îi părea cînd elastic, cînd moale şi inconsistvot. Nici măcar corpul lui Salavin nu mai avea o greutate şi un volum precis. Mişcările lui nu erau niciodată exact acelea pe care le hotărîse voinţa sa. Ridică din umeri şi-şi spuse : „Ce maşinărie mai e şi asta ! O ruşine ! Ce maşinărie ! Dacă n-ar fi durerea, nici n-aş mai fi sigur că exist."

Se obişnui încetul cu încetul cu aceste impresii penibile. Şi, fiindcă în cîmpul privirii sale se desfăşurau oaze de umbră, trase următoarea concluzie cu un calm surprinzător : „Se pare că tot aşa are să-mi meargă azi. Atîta pagubă ! Nu zău, atîta pagubă ! Bineînţeles, totul vine de la stomac. N-am să mai mănînc supă seara. Şi, în definitiv, n-am să mai mănînc nimic seara. Ara să fac astfel şi o economie."

Sosind la colţul podului Sully, Salavin zări de departe venind spre el, în mulţimea nu prea deasă de dimineaţă, un bărbat înalt, uşor încovoiat, îmbrăcat cu un pardesiu maron larg, cu o pălărie neagra de fetru pe cap şi purtînd ochelari cu ramă de baga pe o faţă rotundă, rasă şi cam grăsuţă.

Salavin se opri brusc şi' avu o clipă de panică. Făcu o mişcare de parcă ar fi vrut să coboare scara de granit care duce spre chei ; apoi avu altă inspiraţie, făcu stînga-mprejur şi intră într-un closet. Rămase aici cîteva clipe privind afară prin crăpăturile acoperişului de tablă, pînă cînd trecătorul se depărta în direcţia bulevardului Saint-Germain.

Salavin îl întîlnise pe omul acesta într-o seară la Barul celor patruzeci de butoaie de pe strada Lard, lîngă hale. Cuprins de o mare nevoie de a se destăinui, îi povestise toată viaţa lui, îşi dezvăluise toate temerile, îşi prezisese decăderea. Omul îl ascultase, apoi îi spusese cîteva lucruri amabile. Lui Salavin i se părea că mai aude zumzăindu-i în ureche vocea lui surdă şi şovăitoare... Oare cînd avusese loc convorbirea aceea ? Trecuse atîta vreme de atunci ? Nu fusese chiar în ajun, chiar în noaptea aceea ? Era o întrebare pe care Salavin şi-o punea cu oarecare spaimă.

Cînd i se întîmpla să întîlnească pe străzi pe acest necunoscut, confident al gîndurilor lui cele mai secrete, simţea faţă de el un fel de ură amestecată cu ruşine şi făcea ocoluri mari ca să-l evite, ca să nu trebuiască nici măcar să-l salute sau să-l recunoască.

Scăpat de această grijă, traversă podul şi se îndreptă spre Bastilia, cu ochii în pămînt, privindu-şi doar încălţămintea plină de noroi şi simţindu-se năpădit de o indiferenţă, pe care o găsea preferabilă pentru că, în clipa aceea, reprezenta pentru el fericirea.

Bulevardul LIenri al IV-lea i se păru nesfîrşit. Uneori zgomotul trăsurilor răsuna desluşit în capul lui, alteori o tăcere miraculoasă se răspîndea peste lume, astfel că pînă şl drumul pămîntului prin infinit părea întrerupt. Salavin murmură : „Ce-o fi avînd oare azi bulevardul ? Nu se mai sfîrşeşte odată ? N-am să ajung niciodată la capăt ; mi se pare că mă

tîrăsc pe trotuare de un secol. Nu-i nimic ! Asta-mi vine de la stomac. Se vede că am dormit pe stînga fără să-mi dau seama."

în perioada aceea Salavin căuta o slujbă. O căuta în zadar de luni de zile. Dar un prieten al lui Lanoue, expediţionar la un portărel de pe bulevardul Richard Lenoir, se îmbolnăvise şi Salavin izbutise să fie acceptat ca înlocuitor. Lucra numai dimineaţa cîştigînd astfel cei cîţiva gologani necesari existenţei sale. Se gîndea cu amărăciune şi cu descurajare la clipa cînd această posibilitate de trai va dispare. Uneori, învîrtindu-se în jurul spitalului, care semăna cu o citadelă a căldurii şi a confortului, îşi spunea : „Dacă cel puţin aş face o pneumonie ! N-ar mai trebui să-mi port de grijă. N-aş avea altceva de făcut decît să-mi răstorn capul pe pernă şi să aştept să văd ce se va alege de mine."

Dar Salavin nu făcea nici o pneumonie. N-avea nimic în afară de fleacul acela caraghios, de inflamaţia încăpăţînată care-i ronţăia marginea pleoapelor.

Deodată Salavin se pomeni în Piaţa Bastiliei. Avu o senzaţie de greaţă : „Veşnic aceleaşi locuri. Nu am o mizerie interesantă. Sînt oameni pe care ghinionul îi duce în Chile sau în Japonia. liu nici măcar nu rnam mutat în alt cartier. Mă macin în acelaşi loc. Veşnic aceleaşi străzi. Veşnic Bastilia asta."

în gara Vincennes se uită la ceas. Pornise cu douăzeci de minute mai de vreme. „Dacă mă duc chiar acum la birou, va trebui să lucrez douăzeci de minute mai mult. Dacă rămîn pe o bancă din bulevard, răcesc. Dacă umblu, îmi uzez ghetele. Ei şi ? Mat bine umblu."

Porni, îndreptîndu-se instinctiv spre regiunile aglomerate unde mulţimea e primitoare, spre străzile Roquette şi Lappe, vase subţirele, ai căror

pereţi apropiaţi îi prilejuiau o senzaţie de căldură şi de siguranţă.

în timp ce mergea îşi spunea : „Gigon e bolnav de două săptămîni. N-are decît o gripă uşoară, pînă săptămîna viitoare se va face bine şi are să înceapă să vină din nou la birou. Şi eu ? Eu ce-am să fac ? Va trebui să caut altceva. Să caut! Veşnic să caut ! Nu sînt prea prezentabil cu gheata asta găurită şi cu paltonul pe care-l prind cu ace de siguranţă."

Mai făcu cîţiva paşi şi murmură printre dinţi : „Sînt trei luni de cînd am plecat de acasă ! Ah ! Dar nu, nu şi nu !"

Uneori dorinţa de a o revedea pe maică-sa şi pe Marguerite îl străbătea ca o durere din acelea care-l fulgeră pe un om în stomac după o zi de flămînzire. îndată după aceea, pentru a mia oară, Salavin începu să-şi reconstruiască viaţa : îşi imagina destine fabuloase, ce nu pot fi relatate, iertări, plecări, triumfuri, decese. Dar în asemenea momente simţea totdeauna, adîncindu-se în fundul sufletului său un gol atît de dureros, atît de disperat, atît de mohorît, încît clătina din cap şi spunea scrîşnind din dinţi pentru ca, cel puţin, să-şi recunoască energic slăbiciunea : „Nu, nu şi nu !"

Preferă să se gîndească la Gigon. Nu-i era interzis să se gîndească la Gigon. Ce risca distrîndu-se cu gîndul la Gigon ? Gigon avea doar o gripă foarte uşoară. Gigon era un celibatar de vreo patruzeci de ani. Munca pe care o făcea Gigon în biroul portărelului nu era prea bănoasă, dar era uşoară. Gigon avea un neg pe tîmpla stîngă. Gigon juca la curse, Gigon...

Gura lui Salavin se schimonosi într-un zîmbet dispreţuitor. Gigon ! Gigon ! Ştie el toate astea. Oare numai atît putea el gîndi despre. Gigon ? Se gîndea la toate aceste mărunţişuri ca şi cineva care şi-ar spune în adîncul sufletului: „Sînt lucruri mult mai curioase şi mult mai hazlii de făcut cu Gigon.

Dar atenţiune, atenţiune ! £ mai bine să nu te frămînţi prea mult cu lucrurile astea !"

Mai făcu vreo sută de metri şi-şi dădu seama că se aventurase prea mult în afacerea Gigon : „în definitiv, oameni de tipul lui Gigon, oameni cu sînge violent, pot foarte bine, cu prilejul unei simple gripe... şi apoi, nimic mai firesc. O gripă se transformă foarte uşor în pneumonie. Presupunînd că Gigon face o pneumonie, dar ştii, o pneumonie adevărată, ceya grav dacă nu chiar mortal..."

Salavin încruntă din sprîncene de cîteva ori, încre- ţindu-şi pielea nasului. Contractase această manie nervoasă şi-şi irosea toată energia în strîmbături ca să-şi dea iluzia că e plin de voinţă. Prin urmare scrîşni : „Hai ! Iar încep ! N-ai ce face cu creierul ăsta dereglat !"

Se mai prefăcea şi acum că se judecă cu asprime, deşi, de multă vreme, simţea un fel de plăcere dureroasă lăsînd să-i rătăcească spiritul.

încruntă din sprîncene şi-şi încreţi nasul, dar asta nu-l împiedică să-şi continue visul : „Fireşte, o pneumonie a lui Gigon ar însemna pentru mine aproximativ trei luni de linişte. Trei luni ! Aşa mai ai timp să te descurci."

Salavin nu- uită cît e ceasul. O luă binişor în direcţie oblică prin labirintul de străduţe şi se îndreptă spre bulevardul Richard Lcnoir. O clipă se bucură de aspectul unei cîrnăţării în a cărei vitrină se prăbuşeau mase de cărnuri afumate cu sclipiri chihlimbarii. Cînd se depărtă, constată brusc că afacerea Gigon făcuse progrese serioase în mintea lui. îşi spunea : „Admiţînd că Gigon moare de pneumonie..." Dar interveni : „Numai că Gigon n-are pneumonie." Degeaba. Sufletul lui Salavin era dezlănţuit : „Admiţînd că Gigon moare de această pneumonie, rămîn pe postul lui. îmi cumpăr chiar azi o pereche de pantofi de la Latreille."

Zîmbi cu milă : „Ei, ştii că-i bună ! Uite că-l asasinez pe Gigon pentru o pereche de pantofi. E absurd, e o ruşine. Dacă-i vorba să omor pe cineva, să-l omor pe Rotschild. Nu vreau să ucid un cerşetor ca să-i fur cîştigul."

Cealaltă voce îi răspunse numaidecît : „Haida de ! Nu ucizi pe nimeni cu nişte simple gînduri, ştii prea bine ! Dacă Gigon moare de pneumonie, moartea lui e perfect naturală ! E drept să-i iau locul. Ca să consfinţesc acest fericit eveniment, îmi cumpăr o pereche de pantofi chiar azi cu zece franci pe care-i împrumut de la funcţionarul cel mărunţel ; după care, poate că deseară..." Ca de obicei, îndată ce sinţi că gîndul îi porneşte pe această pantă, încreţi nasul, încleştă dinţii şi murmură : „Nu, nu şi nu !" Dar ştia prea bine că pentru inima lui zbuciumată, nu mai exista o diferenţă foarte precisă între „nu" şi „da".

O sirenă, a cărei voce groasă şi răguşită o cunoştea, îl făcu să grăbească deodată pasul. în timp ce cobora bulevardul repeta : „Gigon e celibatar. E un om pe care nimeni n-are să-l plîngă şi de care nimeni n-are să-şi amintească peste şase luni, nici măcar eu."Fredona din vîrful buzelor : „Toate astea n-au nici o importanţă, deoarece Gigon n-are decît o gripă." Şi pătrunse sub bolta casei în care locuia portărelul.

într-o stare de adîncă reculegere urcă două etaje pe o scară întunecoasă; de o parte şi de alta a scării, la un stat de om, zidurile purtau urmele a mii şi mii de mîini care dibuiseră drumul. Salavin nu se mai gîndea la nimic precis. I se părea că se află într-un puţ de mină, care pornea din centrul pămîntului şi se înălţa spre o lumină albastră, vibrantă, populată cu albine, cu rîndunele şi cu cireşi în floare. La un moment dat, Salavin văzu deodată deasupra lui un lucru surprinzător : era o mescioară de tablă, vopsită în galben, pe care se aflau două pahare goale cu cîte un bob de linte de aur pe fund. Dar Salavin nu se miră peste măsură. Nu se mai mira de nimic. Apoi urmă o lacună mare şi neagră şi viaţa lui Salavin se întrerupse pentru un secol. Apoi auzi clopoţelul uşii pe care o deschisese, în dreptul ochilor săi zări o plăcuţă de aramă pe care scria un nume : Sanseaume. Apoi străbătu un culoar şi ajunse în cămăruţa prăfuită unde, îndărătul unor munţi de dosare, lucra expediţionarul.

Funcţionarul cel mărunţel sosise înaintea lui şi scotocea ca un şoarece printre hîrţoage ronţăind o coajă de pîine. îl privi pe Salavin cu interes.

— Dumneata eşti ? întrebă el. Ştii, patronul va trece în dimineaţa asta pe aici. A telefonat, vrea săţi vorbească.

Salavin simţi că în pieptul lui se zbuciumă ceva mare şi dezordonat. Funcţionarul cel mărunţel continuă smiorcăind :

— Şi-apoi ştii ? Gigon a murit.

— Da ? spuse Salavin cu o voce adîncă. A murit de pneumonie ?

Da ! Dar de unde ştii că avea o pneumonie ?— Ah ! replică Salavin. Nu ştiam. Bănuiam. Ştii dumneata, gripa...

Se aşeză imediat ca să rtu se vadă că picioarele îi tremurau.

*

Pe la 12, Salavin plecă de la birou. Avusese o întrevedere cu portărelul care-i oferise slujba lui Gigon şi-l sfătuise să-şi cumpere nişte haine curate, împrumutase zece franci de la funcţionarul cel mă-runţel. Copiase un mare număr de ordonanţe de plată şi aşternuse cu scrisul lui îngrijit multe litere pe multă hîrtie albastră. Dar spiritul lui nu participa cu nimic la această muncă şi nici la alte mici preocupări pe care i le oferea noua lui situaţie.

Asemenea unui înotător care, simţind deodată cum creşte distanţa ce-l desparte de mal, începe să înoate repede pentru a se opune curentului care-l tîrăşte, Salavin îşi concentrase toate forţele spre un singur scop, spre o singură idee. îşi spunea astfel : „Gigon nu are decît un fleac de gripă. Nimeni nu moare dintr-un fleac de gripă. Gigon n-a murit."

Uneori, lăsa jos tocul şi, apucînd cu amîndouă mîinile marginea mesei ca să-şi întărească mai bine sufletul, repeta cu încăpăţînare : „Nu mai vreau ca Gigon să moară !" Dar, dîndu-şi seama că se expri-mase greşit, se grăbea să se corecteze şi, asemenea unui pianist neîndemînatec, care subliniază o notă falsă repetînd o măsură întreagă, spunea : „Nu, nu, nu aşa. Nu vreau ca Gigon să fie mort. N-am vrut niciodată ca Gigon să moară."

în timp ce gîndea astfel, o sudoare uşoară îi ume-zea aripile nasului şi tîmplele. îşi admira capacitatea de a face un astfel de efort. O clipă, scîrţîitul tocului său pe hîrtie alcătui un fel de cîntec articulat, în interiorul căruia Salavin desluşea

următoarea frază ciudată : „Vreau să-l înviez .pe Gigon. Vreau să-l înviez pe Gigon."

Era atîta tensiune în el, atîta concentrare constantă, încît, pe la ora 11 se calmă deodată. O adiere răcoroasă îi mîngîie fruntea. Bătăile inimii se încetiniră şi toţi muşchii i se destinseră. îşi spuse numai- decît cu satisfacţia şi simplitatea unui meseriaş care a terminat o muncă foarte grea : „Gata, Gigon a înviat!" Ba chiar încrederea lui era atît de mare, încît îşi îngădui să mediteze la ceva cu totul diferit, la ceva nou.

Pe peretele biroului atîrna un calendar decolorat, înfăţişînd lin peisaj tropical plin de palmieri şi aloeşi. încercă să-şi reprezinte un palmier cu maimuţe în frunziş, cu banane, un şarpe, un gît lung de girafă şi multe alte detalii, pe care le adăuga ca să-şi dovedească cît de liber era spiritul lui. în timp ce se distra astfel, auzi clopoţelul. Uşa biroului se deschisese. Cîteva clipe mai tîrziu, funcţionarul cel mărunţel intra în încăperea cu dosare. Obrajii lui erau proaspeţi, aspectul însufleţit, aproape vesel.

Salavin întrebă cu însufleţire :

— Ei ? Ce mai face Gigon ? E mai bine ?

Celălalt îl privi cu ochi mari.

— Gigon ? întrebă el. Ştii că eşti cam macabru. Pe Gigon îl înmormîntează mîine. Glume de astea nu se fac.

— Ai trecut pe la Gigon azi dimineaţă ? rosti rar Salavin.

— Pe la Gigon ? Pentru ce ? Ei ! ştii că trebuie să te îngrijeşti, domnule.

— Va să zică n-ai trecut pe la Gigon, reluă Salavin drept încheiere şi se puse iar pe treabă.

Salavin ieşi deci la ora prînzului şi, îndată ce ajunse în bulevardul Richard Lenoir începu să se orienteze. Repeta mereu ca să-şi întipărească bine în memorie : „François Gigon, strada Normandiei 5".

Rătăci prin mulţimea de la ora douăsprezece care se revărsa pe trotuar*- din" uzine şi din birouri. Nu era îngrijorat, ci mai curînd exaltat şi se aştepta la o minune. Făcuse efortul cel mare şi credea că poate fi sigur de rezultat. Ca să-l distrugă pe Gigon îşi exprimase doar o uşoară dorinţă. în schimb, ca să-l învie folosise o energie atît de susţinută, atît de mare, atît de minunată, încît nici nu se putea îndoi că rezultatul va fi fericit.

Se pomeni brusc în faţa casei lui Gigon. Avea impresia că făcuse un salt prin spaţiu şi prin timp. Totuşi, lucrul acesta i se păru normal şi în ordinea fenomenelor care se desfăşurau în ziua aceea.

Intră şi, găsind-o pe portăreasă învăluită într-un miros de ceapă prăjită şi de jăratec încins, rosti pe tonul cel mai firesc cu putinţă :

— Cu domnul François Gigon, vă rog.

— Dacă sînteţi de la pompele funebre, spuse femeia aceea grasă, ştergîndu-şi mîinile, urcaţi la etajul IV.

Interpretînd tăcerea lui Salavin, portăreasa continuă :

— Dacă veniţi pentru înmormîntare, are loc mîine, la ora 9.

Şi adăugă :

— N-avea familie ; totuşi, de azi dimineaţă am fost deranjată de douăzeci de ori pentru el. Asta înseamnă că avea mulţi prieteni !

Salavin îşi scoase pălăria şi ieşi iar în stradă. O spaimă insuportabilă îl strîngea de gît şi impresia unui efort inutil îl copleşea. Murmura lucruri incoerente : „Un bobîrnac ! A fost de-ajuns să-i dau un bobîrnac ca să-l trîntesc pe jos. Şi acuma, chiar dacă toata lumea ar fi de acord, tot n-ar putea să-l pună pe picioare."

Ajunse iar pe malul Senei, în dreptul insulei Saint-Louis, spunîndu-şi cu amărăciune că un

Salavin poate cu uşurinţă să-l ucidă pe Gigon, dar că nici
Dumnezeu nu-i în stare să-l învie.

*

Hotărî mai întîi să refuze să moştenească postul lui Gigon, să-i scrie portărelului că nu primeşte slujba şi că preferă să fie liber. Dar aproape numai-decît după aceea îi trecu prin minte că asta însemna să recunoască faţă de el însuşi că e vinovat. „Nu, nu ! îşi spuse el, e mai bine să mă ţin tare, din moment ce n-am nici o vină în chestia asta. De altfel, ia să termin o dată pentru totdeauna cu Gigon."

Mîncă un cornet cu cartofi prăjiţi şi un cîrnat din aceia plaţi pe care îi iei cu furculiţa de pe reşoul cîrnăţarului. Apoi trecu pe la magazinul lui Latreille şi-şi cumpără o pereche de pantofi. în ciuda agitaţiei şi a fanteziilor minţii sale, se purta ca un om normal.

Totuşi, fiindcă imaginea lui Gigon continua să-l hărţuiască luă o hotărîre năstruşnică, aşa cum i se întîmpla de obicei : „Ca să termin o dată cu Gigon, ca să nu mă mai gîndesc la el, e mai bine să nu mă mai gîndesc la nimic. Poftim, e foarte simplu : N-am să mă mai gîndesc la nimic."

Nu trecu nici un minut şi Salavin constată : „E în regulă. Nu mă mai gîndesc la Gigon. N-a fost chiar aşa de greu."

Spunînd acestea, făcu observaţia că *se* gîndise la Gigon, din moment ce remarcase că nu se mai gîndea la el. Asta îl enervă pînă la suferinţă, şi atunci începu să numere : „Unu, doi, trei, patru... am să număr pînă la o mîc, pînă la zece mii dacă e nevoie, aşa cum faci cînd vrei să adormi."

Şi începu să numere ; ceea ce nu-l împiedică să observe că fiecare număr pe care-l pronunţa era

amestecat în mod fatal în afacerea Gigon : „Patru... Gigon locuia la etajul al patrulea. Cinci... La numărul 5 pe strada Normandiei. Şase... Nu cumva făcuse cunoştinţă cu Gigon în 6 februarie ? Şapte. Cum era cîntecul acela pe care Gigon îl fredona mereu şi în care era vorba de şapte marinari ? Opt. Ah ! Nu ! N-are nici un rost să merg mai departe. Toată aritmetica e la dispoziţia lui Gigon."

Salavin se simţi foarte nenorocit : „E insuportabil, insuportabil. Ori de cîte ori am să-mi amintesc de Gigon, am să mă împung cu un ac pe dosul palmei."

Scoase un ac cu gămălie din reverul paltonului şi, într-un interval de cinci minute se înţepă de vreo douăzeci de ori. „Dacă nu mă doare prea tare, spuse el, e absolut inutil. Şi dacă mă doare poate să fie periculos : dacă acul cu gămălie e ruginit, cine ştie ce se întîmplă..."

încălţămintea lui cea nouă, nişte pantofi de ocazie pe care dăduse şase franci, îl bătea la călcîie. Consideră că suferinţa aceea era destul de mare şi că n-avea nici un rost să-şi rănească şi dosul palmei. Aruncă acul cu gămălie şi încheie lăsîndu-se în voie : „Atîta pagubă ! Să mă las de Gigon. Las' că vedem noi. Pînă una-alta, mă duc pînă la Lanoue pentru o oră."

Şi ca prin farmec scăpă de Gigon. Dispreţuit, acesta bătu în retragere. Ca o haită de cîini care porneşte pe altă pistă, sufletul lui Salavin îşi schimbă direcţia.

*

Salavin nu mai dăduse pe la prietenul său Lanoue de cîteva luni de zile. îl întîlnise de două ori pe stradă şi discutase cu el despre portărelul din bulevardul Richard Lenoir.

După ce trecu de cealaltă parte a Senei, în timp ce se îndrepta spre strada Keller, Salavin se gîndea cu calm la prietenul său, la soţia, la copilul şi la fericirea acestuia.

în timp ce trecea pentru a doua oară în ziua aceea prin Piaţa Bastiliei, Salavin se simţi cuprins de o indispoziţie violentă : „Ia te uită ce drăcie ! spuse el printre dinţi. Se învîrteşte !"

Cu o mişcare mai întîi lentă şi limitată, apoi din ce în ce mai amplă şi mai iute, Piaţa Bastilieii începu să se învîrtească. în centrul ei, coloana rămase nemişcată, asemenea osiei unei roţi, dar tot restul Pieţei era tîrît într-o uriaşă mişcare giratorie. Străzile, bulevardele cu maşinile, cu tramvaiele şi cu încărcătura lor de oameni, erau antrenate treptat în această mişcare. Apoi Salavin simţi un fel de tangaj, o largă unduire periferică, de parcă axa întregului sistem şi-ar fi pierdut echilibrul. Toată piaţa oscilă ca un titirez prost învîrtit.

„Vai ! îşi spuse Salavin cu simplitate, hotărît lucru, azi nu sînt în apele mele."

îi veni foarte greu să-şi dea seama că ajunsese în cartierul Saint-Antoine ; dar abia pătrunse în cartier, că-şi regăsi stăpînirea de sine şi calmul. Corabia se întorcea în port după o grea furtună. îndărătul lui, Salavin simţea încă hărmălaia, hula şi talazurile din largul mării.

Evoluă fără grabă printre magazinele tixite de mobilă nouă şi hidoasă, care mirosea a răşină, a benzină şi a clei. îl dureau picioarele, ceea ce-l readuse pe pămînt. Reîncepu să gîndească cu oarecare metodă. Ca un fulger izolat, martor al furtunii

13 — Aventurile lui Salavin, I

ce se depărta, Gigon străbătu încă o dată sufletul lui Salavin. Acum nu mai era decît o amintire decolorată. Salavin era absorbit în întregime de prietenul său Octave Lanoue, de soţia acestuia, Marthe Lanoue, de copilul şi de fericirea lui Lanoue, de toate formele pe care le lua ideea de Lanoue.

Ajunse în strada Keller şi se opri în faţa şcolii. Probabil că era ora de recreaţie. Dincolo de zidurile clădirii, ghiceai curticica în care mişunau copiii, înţesată de strigăte ascuţite ca un buchet de spini. Salavin nu auzea nimic ; privea în pămînt, ştergînd visător, cu vîrful piciorului, liniile unui joc de şotron, desenat cu creta pe asfalt.

„Poate că ar fi mai bine, îşi spuse el, să nu mă duc azi la Octave." Era emoţionat, stîngaci şi răscolit ca un om căruia Iupiter i-ar fi împrumutat trăsnetul pentru o zi întreagă. Nu îndrăznea să mişte un deget, de teamă să nu vadă chiar în clipa aceea prăbuşindu-se o casă. „Să fac o experienţă, strigă el, să fac repede o experienţă ! Trebuie doar să-mi dovedesc deşertăciunea, inexistenţa puterii mele. După aceea voi fi liniştit, foarte liniştit şi mă voi gîndi la ce voi pofti."

Un gură-cască se oprise în faţa unei papetării şi contempla cu o privire absentă mărunţişurile din vitrină. Nu părea că există decît într-o foarte mică măsură : era o fiinţă moale ca sacîzul, dispusă să primească orice pecete. Salavin îl privea gîndind : „Vreau să-şi scoată pălăria. Aşa vreau eu !"

Repetă „Aşa vreau eu", de parcă voinţa ar fi fost o chestiune de cuvinte. Îşi făcu socoteala : ,,E un fleac. Dacă puterea mea există, pălăria nu poate avea nici o greutate pentru el. Unu, doi, trei. Să-şi scoată pălăria !"Trecătorul căscă şi se depărtă fără să ducă mîna la pălărie. Salavin avu o impresie complexă în care se amesteca şi uşurare dar şi amăgire, „Haidade ! Sînt un dobitoc. Am dormit

prost şi am digerat prost. Sînt inofensiv ca o grindă. Să urc scara pînă la Octave."

Pe scară mai avu o clipă de şovăire : „Oare e absolut sigur, se întrebă el, că am voit, că am voit cu adevărat ca omul acela să-şi scoată pălăria ?"'

Dar era prea tîrziu să mai oprească lumea din mers. Picioarele lui Salavin urcau treaptă după treaptă, asemenea destinului. în semiobscuritatea scării, întrezări deodată în faţa lui, pentru a doua oară, o mescioară de tablă, vopsită în galben, pe care se aflau două pahare goale. „Ce-o fi cu mescioara asta ?" se întrebă el, dar nu-i dădu nici o importanţă. Şi, sosind în faţa uşii lui Lanoue, bătu.

Marthe Lanoue veni să-i deschidă şi—1 recunoscu cu greu pe Salavin în întunericul din anticameră.

— Ah ! spuse ea în cele din urmă, dumneata eşti, Louis ! De cîtă vreme n-ai mai fost pe lă noi !

îl pofti în camera care servea drept salon şi-i spuse să ia loc pe divan. Salavin se gîndi la zdrenţele lui jalnice, se ruşină şi simţi că i se strînge inima. Marthe nu părea că remarcă ceea ce-l preocupa pe Salavin. îi spuse cu prietenie :

— Octave e, bineînţeles, la birou, nu se întoarce decît la şapte. Dar dumneata poţi să rămîi. Nu te vedem prea des, Louis.

Salavin simţea o plăcere ascuţită auzind o voce de femeie care-l chema pe numele lui de botez. O impresie de bună stare fizică şi de căldură se revărsa din vocea aceea muzicală, mîngîioasă şi catifelată, îşi scoase paltonul, lăsînd la o parte orice pudoare şi, arătîndu-şi costumul uzat, se cufundă în perne cu o plăcere animală, spunîndu-şi : „Doamne ! Ce plăcut e ! Doamne! Ce bine mă simt !" Apoi întrebă: .

— Unde-i copilul ?

— La o vecină, răspunse Marthe, care făcea tot felul de mici treburi şi umbla prin cameră încoace şi-ncolo.

„Bun, murmură Salavin, fără să înţeleagă prea bine ce sens aveau propriile lui cuvinte. Bun ! va să zică am rămas singur."

La drept vorbind, lui Salavin i se părea că gîndul aceia mistuitor, pe care-l ducea pretutindeni cu el, se potolise. Era ca şi cum ar fi scăpat de propriul lui sfîrşit. Nu-l însufleţea decît viaţa trupului, nu se zbuciuma în el decît acel ceva, care, într-un fel, era gîndul trupului său.

— Trebuie să bei ceva, spuse Marthe şi-i puse în faţă un pahar pe care-l umplu cu bere spumoasă.

„Ia te uită ! îşi spuse Salavin, bînd cu poftă. De unde o fi ştiut Marthe că mi-era sete ?"

îi era tare sete. Faptul ca prînzise plimbîndu-se pe chei, îi făcuse rău. Deşi mintea lui nu-şi formulase în vorbe acest gînd, de cîteva ore încoace setea era preocuparea esenţială a corpului lui. Se gîndea ia ea, dar se gîndea nu numai cu gîtul uscat, ci cu stomacul, cu toate fibrele fiinţei sale.

Bău deci cu o adevărată voluptate. „Ce sete mi-era ! Ce mult voiam să beau ! Ciudat, mi se pare că nu mai aveam decît o singură idee : să beau."

Setea i se potoli. Uşurat, Salavin o privi pe Marthe. Surîdea şi părea că împărtăşeşte mulţumirea lui Salavin. Purta capotul acela cu mîneci largi, pe care Salavin îl observase pe vremuri şi din care, cînd ridica braţele, se vedea umbra caldă şi misterioasă a subsuorilor.

Salavin tresări uşor. Se surprinse murmurînd : „Ah, nu ! Ah, nu !" Ce nu ? N-ar fi putut spune ce anume. Se învîrtea în jurul unui fenomen nelămurit, care se petrecea în el, cum se învîrteşte un copoi în jurul unui arici, fără să ştie de unde să-l apuce. „Lanoue, rosti el, e prietenul meu, singurul meu prieten." Mai trecu un timp şi un alt gînd îşi făcu

drum în mintea lui. „De ce să-l bag pe Lanoue în chestia asta ? Sufletul meu e curat." Şi repetă : „Da, adevărat, sufletul meu e curat". Spunea adevărul.

Salavin se ridică în picioare, îşi vîrî mîinile în buzunare şi începu să se plimbe prin cameră. La început schimbase cu Marthe cîteva fraze fără importanţă asupra timpului, a trecutului, a grijilor zilnice. Dar în curînd, nu mai spuseră nimic nici unul nici celălalt. Se aşternu o tăcere, care, în cîteva clipe, să făcu deasă, aproape solidă, una din acele tăceri care nu se pot sfîrşi decît cu zgomot, cu o sfîşiere. Cu cît dura mai mult această linişte, cu ătît mai zadarnice şi mai ridicole păreau motivele de a o întrerupe.

Salavin se plimba încoace şi-ncolo cu dinţii încleştaţi şi-şi repeta : „Sufletul meu e curat, da, e curat." Dar îşi dădea seama că sufletul lui Salavin nu era toată fiinţa lui Salavin. în adîncurile substanţei sale, era ceva puternic care se răsucea şi se înălţa. Salavin asista la acest spectacol gemînd : „Cum aşa ? Nu-i nimic de făcut ?"

La un moment dat, Salavin se gîndi să-şi ia tălpăşiţa. Făcu două-trei eforturi ridicole, care-i inspirară milă. Repeta mereu : „Nu vreau ! Lanoue e prietenul meu, e singurul meu prieten."

Dar consideraţii de acest fel nu-i împiedicară sîngele să circule şi nici inima să-i bată.

Marthe începuse să tricoteze. Pe ceafa ei frumoasă şi robustă, care în clipa aceea era încovoiată, părul se răsucea în volute imobile şi nervoase. Salavin coborî uşor capul şi observă că Marthe zîmbea. Zîmbetul acela îl înspăimîntă. Zîmbea cu buzele întredeschise, umede şi fremătătoare. Avea aerul că aşteaptă, că aşteaptă. Şi Salavin înţelese că poţi să vrei şi cu altceva decît cu spiritul.

Trecuse ceva mai mult de un minut de cînd era în picioare îndărătul scaunului ei. înşfăcase cu mîna

speteaza şi o strîngea atît de puternic încît simţea că lemnul freamătă, se însufleţeşte şi se frînge. Marthe rămînea mai departe nemişcată ; nu întorcea capul, dar din toată fiinţa ei se înălţa un fel de rugă, un geamăt întretăiat, un soi de horcăit răguşit şi totuşi blînd.

„Spiritul nu se poate împotrivi, strigă Salavin în adîncurile fiinţei sale. Nici măcar nu pot să nu vreau !" Şi coborî capul uşurel, uşurel, pînă cînd obrazul lui atinse buclişoarele de pe ceafa femeii, în clipa aceea, Marthe se întoarse spre el şi gura lui Salavin întîlni o gură caldă, violentă şi adîncă.

*

Se înnoptase cînd Salavin ieşi din strada Kelier. Se simţea plin de o oboseală în care intra şi disperarea. Trupul lui nu mai voia nimic. Toată viaţa din el se ridicase spre culmile fiinţei sale. Capul îi zumzăia de chemări şi era bîntuit de fantome. „Cum aşa, îşi spunea el, acum a venit Marthe la rînd ! Şi eu, eu am făcut asta ! Soţia singurului meu prieten. Nu voiam, n-am vrut aşa ceva. Dar ce forţă din adîncul meu a pus stăpînire pe întreaga mea voinţă ? Ce are să se întîmple cu mine ? Azi dimineaţă, mi-a fost deajuns să mă gîndesc la ceva şi gîndul mi s-a împlinit. în seara asta, nu eu, ci ceva care e mai puţin decît mine : muşchii, şalele, ce ştiu eu ? Şi iată că crima s-a săvîrşit. Acuma ce are să se mai întîmple ? Dacă am să-mi imaginez că tramvaiul acela are să se izbească de omnibuz, am să pot ucide zece nenorociţi ? Ce înseamnă norocul ăsta lugubru ? Oare nu mai pot dori nimic, nu mai pot visa la nimic, nici chiar în adîncurile cele mai întunecate ale instinctului meu, fără ca ireparabilul să se producă numaidecît ? Cine-mi garantează puterea asta odioasă ? Vai, pînă acum viaţa mea a fost nenorocită, dar iată că devine otrăvită."

Rătăci multă vreme pe străzi. O avea pe Marthe în stînga, îl avea pe Gigon în dreapta. Purta cu aceste două umbre o conversaţie întreruptă şi lîncezîndă aşa cum fac desfrînaţii după o noapte de orgie. „Voi, numai voi sînteţi de vină. Eu nu sînt decît o jucărie, o victimă a voastră. De cc ai cedat, Marthe ? De ce ai cedat dumneata, femeia respectată, soţia scumpului meu prieten ? Ordinul l-ai dat dumneata, eu n-am făcut decît să mă supun. Şi tu, Gigon, de ce ai murit ? Ţi-a ajuns o suflare, o privire de-a mea ? Erai atît de puţin sigur pe picioare ? Ah ! Ai murit ca să mă sîcîi. Foarte inteligent ! Foarte milostiv din partea ta !"
Dar femeia îi răspundea cu voce scăzută : „Nu, nu mă gîndeam la nimic. Numai tremurai mîinii tale, flacăra tulbure care ţi se revărsa din ochi şi chemarea din străfundurile vocii tale, ritmul respiraţiei, inima pe care ţi-o auzeam de departe cum bate, lucrurile astea care nu te înşeală, ele m-au pierdut. Numai tu eşti de vină, numai tu !" Cît despre Gigon, vorbea şi el şi zîmbea verde : „Eram încrezător şi liniştit, viaţa mea era simplă şi harnică. M-ai lipsit de tot ce aveam, cu gîndurile tale care se învîrtesc ca şoimii, gîndurile tale care nu respectă nimic." — „Nu, ai dreptate, recunoştea Salavin, nu respectă nimic, nu-şi respectă nici stă- pînul. Nici nu au stăpîn, nu au decît o vizuină, un adăpost : adăpostul acela sînt eu, eu, Salavin ! Dar destul cu voi ! Destul ! Vă alung, fugiţi, fugiţi !

"Cînd ajunse pe strada Rivoli, spre mijlocul ei, pierdu din vedere cele două umbre. Vocile lor îl urmăriră şi-l mai hărţuiră un timp ; apoi rămase singur, singur în universul haotic al sufletului său. O apucă pe strada Oratorului şi întunericul care domnea aici păru că-l răcoreşte. In faţa lui mergea un bărbat care purta o blană grea. Salavin îl zări numai din spate şi nu-i dădu nici o atenţie. în clipa aceea îi venise o idee nouă : ,,Sînt un om sărac, spunea el. Nu am nimic al meu, iată de ce doresc totul. Dacă aş, fi bogat şi ghiftuit de fericire n-aş mai dori nimic. Aş fi salvat, dezarmat, inofensiv. Da ! Da ! dacă cel puţin aş fi bogat !"

Salavin se opri. Piciorul lui călcase pe un obiect moale şi plat. Nu şovăi nici o clipă : „S-a şi făcut ? se întrebă el. N-a durat mult şi totuşi, de data asta mi-a fost de ajuns să fac o ipoteză, nu m-am gîndit la nimeni. Am ajuns să lovesc orbeşte ca destinul. Haide, e în regulă !"

Strada Oratorului era aproape pustie. Omul cu blana avea să *se* facă nevăzut după colţul cu strada Saint-Honore. Omul cu blana dispăru. „Pot să-l ajung în zece secunde, gîndi Salavin, pot să-l ajung şi să-i dau înapoi portofelul. Dar ce rost ar avea ? Deseară s-ar petrece acelaşi lucru, mîine la fel. E mai bine să cedez imediat."

Luă piciorul cu băgare de seamă, de parcă l-ar fi aşezat pe un animal primejdios. Ridică portofelul şi numai după pipăit, numai după consistenţă, ghici că e plin de bancnote. De altfel, nu avea nici un rost să-l deschidă : Salavin îşi închipuia despre ce e vorba, nu mai era în stare să-şi controleze autoritatea.

îşi vîrî portofelul în buzunarul hainei şi se întoarse pe strada Rivoli. O mulţime deasă, vîscoasă, circula încet şi se revărsa ca nişte bale pe străzile vecine. „Toţi aceşti oameni, îşi spuse Salavin, sînt fericiţi fiindcă nu sînt Salavin. Pot să gîndească ce gîndesc şi, din fericire, asta n-are nici o importanţă. Pot nutri pasiuni, pot cultiva idei, pot mîngîia proiecte, în adîncul sufletelor, pot privi cum se zbuciumă ideile ca nişte animale într-un acvarium. Dacă voinţa lor se crispează, se izbeşte de piedici. Pe cînd eu..."

Salavin se opri în faţa prăvăliilor. Examina conţinutul vitrinelor şi murmura: „Dacă am chef, pot să cumpăr totul." Dar n-avea chef de nimic. Voia să doarmă, numai să doarmă ! Hotărî : „Am să mă întorc la hotelul din fundătura Maubert. Mîine o să am mintea mai limpede." Dar tot nu ieşea din strada Rivoli a cărei circulaţie îi dădea o senzaţie de beţie aproape plăcută.

Văzu clădirile unor bănci. îndărătul geamurilor, bancnote în culori vii erau prinse pe nişte planşe de parcă ar fi fost nişte insecte ciudate. Văzu şi monezi de aur în farfurioare. Mulţimea staţiona la nesfîrşit în faţa acestor obiecte fără viaţă, care însemnau castele, viteză, dragoste, fructe, cărnuri, alte orizonturi. Bărbaţii şi femeile din mulţime nu se uitau într-adevăr nici la bancnote, nici la monezi, ci mai departe, foarte departe, în adîncurile propriilor lor fiinţe, privind miile de lucruri miraculoase pe care ţi le poţi imagina în toată libertatea.

Ceva mai departe, Salavin văzu o prăvălie cu gramofoane. Clienţii aruncau doi gologani într-o cutie şi-şi lipeau de urechi nişte instrumente cu ajutorul cărora, prin tuburi de cauciuc, o maşinărie ascunsă le picura în inimă muzica lor preferată. Unii dintre aceşti oameni îşi încovoiau umerii şi capul, de parcă ar fi vrut să-şi pască visele. Alţii contemplau strada zîmbind, dar privirile lor, stranii

şi lipsite de realitate treceau strada şi se cufundau într-o lume invizibilă, întredeschisă numai pentru ei.

Şi mai departe încă, Salavin trecu prin faţa prăvăliei unui armurier. Instálate cu artă pe oglinzi, zări nişte instrumente menite să producă moartea. Un mare număr de oameni se opreau în faţa acestor vitrine şi nimeni nu îndrăznea să-şi închipuie la ce se gîndeau. Salavin zăbovi multă vreme în faţa unui mic revolver de oţel cu reflexe cafenii şi albastre, care evoca o carapace de reptilă înfricoşătoare. Apoi Salavin îşi dădu seama că deschisese o uşă şi că intrase în prăvălia armurierului : „Ah ! îşi spuse el, oare m-am gîndit la asta ? Sau am început să o iau înaintea gîndurilor mele ?"

Ceru să i se arate cum se mînuieşte un revolver şi cumpără o cutie de cartuşe.

— N-avem voie să îngăduim clienţilor noştri să-şi încerce chiar aici armele pe care le cumpără, interveni negustorul.

Armurierul împacheta separat cele două obiecte pironind asupra lui Salavin o privire care-l făcu să roşească. Nu avu răgaz să reflecteze multă vreme asupra acestui punct, fiindcă-şi scosese portofelul şi-şi dădu seama că-l deschidea cu o mişcare foarte firească, de parcă obiectul acela ar fi fost de multă vreme al lui. Luă o bancnotă din teanc, plăti şi plecă simţind privirea negustorului care i se înfigea în spinare, chiar între omoplaţi, ca o tulpină flexibilă şi ascuţită.

Ieşi din strada Rivoli şi făcu cîteva ocoluri fanteziste, temîndu-se să nu fie urmărit. După care, trecu podul cel mai apropiat spre malul stîng. O clipă îi dădu în minte să intre într-un restaurant şi să mănînce fiindcă-i era foame. Dar şi-o reteză scurt: „Ce rost mai are ?"

Deşi repetă de cîteva ori : „Ce rost mai are intră într-o tutungerie şi cumpără patru ţigări p!â- tindu-

le cu banii lui : îi era groază la gînduî că ar trebui să recurgă din nou la portofelul cel mare. îşi aprinse o ţigară ; avea un fum acru şi înţepător şi nu semăna deloc cu ţigara pe care o fumase adineauri în închipuire. „Ce ciudat, îşi spuse el, găsesc o avere şi nu-mi va fi folosit în definitiv decît la cumpărarea unui revolver." Şi adăugă aproape numaidecît după aceea : „Ce am spus ? Nu-mi va fi folosit... Iată că vorbele mele au ajuns s-o ia înaintea spiritului. Va să zică are să se întîmple în seara asta. Nu-i nimic. Cu atît mai bine ! Doamne ! Cît sînt de obosit !"

într-adevăr, Salavin era atît de obosit, încît i se păru că nici o veşnicie nu-i va ajunge ca să se odihnească. Mergea cu şalele încovoiate şi cu umerii căzuţi. Braţele i se bălăbăneau inerte, aproape moarte. Zîmbi compătimitor : „Sînt stăpînul lumii, dar cine ar spune ?"Probabil că adormi 111 timp ce urca acea porţiune din strada Monge care întîlneşte cheiul Senei în Piaţa Maubert, fiindcă nu-şi dădu seama de loc că străbătuse acest drum. în el dăinuia doar o lacună neagră. Nici un zgomot, nici o suflare, nici o stea. în Piaţa Maubert se trezi. Fundătura era în faţa lui, cu respiraţia ei rece şi întunecată de cavou. O clipă dădu înapoi : „Am să restitui portofelul, am să-l restitui..." Dar îndată după aceea îşi spuse : „Dar lui Lanoue ce am să-i restitui ? Şi ce am să-i restitui lui Gigon ? Gata ! Nu poţi s-o iei împotriva curentului timpului. Ce s-a făcut s-a făcut, ce-a fost gîndit a fost gîndit." Şi pătrunse în fundătura Maubert murmurînd : „Ah ! Aş vrea atît de mult să iau totul de la capăt, să iau lumea de la capăt, să mă iau pe mine de la capăt, să iau de la capăt măcar ceea ce am făcut adineauri, măcar respiraţia, măcar privirea aceea !"

Dormitorul era gol. Ca să fie mai sigur că va avea linişte, Salavin îşi -încărcă revolverul într-un oficiu unde se ţineau aşternuturile care nu mai erau folosite. Cum Salavin nu era îndemînatec, scăpă două sau trei cartuşe care se rostogoliră pe jos şi pe

care nu se mai osteni să le ridice. în cele din urmă, butoiaşul se umplu şi Salavin se culcă înapoi în pat. „Aş putea să aleg clipa asta, fiindcă se pare că aşa se obişnuişte, ca să-mi trec în revistă toată viaţa. Dar zău ca nu merită. De ce s-o mai suport o dată, înainte de a mă despărţi de ea ?"

De altfel, era cuprins de o grabă care nu era febrilă, ci senină şi maiestuoasă, asemenea căderii extatice a planetelor în infinit. „Punctual ca soarele ! Iată-mă ! lată-mă !" spuse el introducîndu-şi între dinţi ţeava revolverului, care i se păru foarte tare şi cu un gust acid.

*

Salavin băgă de seamă că detunătura nu se producea în capul lui ci la oarecare depărtare, în direcţia picioarelor. O voce îmbufnată şi joasă ajunse pînă la el, trecînd parcă printr-un perete de cîlţi. Vocea aceea spunea : „Ei asta-i ! Acuma ai început să spargi şi paharele... !"

Cineva îl apucase de umeri şi—1 scutura cu asprime. Salavin aproape că strigă :

— Punctual ca soarele !

Soarele ! Nici vorbă de soare azi, măi omule. Ploaie, cîtă pofteşti. Ploaie

!Salavin deschise ochii de tot. Un bărbat de vreo cincizeci de ani cu faţa buhăită, cu mînecile suflecate şi cu un şorţ albastru întins pe o burtă mare, se afla în picioare în faţa lui. Omul bombăni :

— Patroana mi-a spus să nu te trezesc, îi plăcea că eşti caraghios, aşa a spus. Dar dacă ai început să spargi pahare...

Salavin zări în faţa lui o mescioară mică de tablă vopsită în galben, din acelea care se găsesc prin cîrciumi. Pe mescioară era un pahar plin. Salavin făcuse o mişcare şi trîntise pe jos un al doilea pahar ale cărui cioburi scrîşneau sub picioarele lui.

Se ridică înfrigurat şi întrebă :

— Cît trebuie să dau ?

— Cît costă paharul : şase gologani, răspunse omul. Consumaţiile sînt plătite.

— De cine ?

— Nu de mine, bineînţeles. Ei, încă nu te-ai dezmeticit bine, băiete. A plătit amicul dumitale. Tipul acela gras, bărbierit, cu ochelari şi cu pardesiu maron, căruia i-ai înşirat toate poveştile dumitale pînă la două dimineaţa.

— Şi unde e ? întrebă Salavin buimac.

De unde să ştiu ? Te-a ascultat jumătate din noapte. Are o răbdare ! Haide, adu-ţi aminte. Şi după aia, fiecare la rîndul lui, a vorbit şi el. Şi în timp ce-ţi vorbea, te-ai apucat să sforăi. Atunci a plătit şi s-a dus. Asta-i tot ! Nu vrei să iei o cafea ? Nu ? Rău faci. Afară e frig. Haide, pleacă, trebuie să spăl pe jos. Peste o jumătate de oră se luminează de ziuă. Tare-i greu cu bistrourile astea care ţin deschis toată noaptea. Hai, la revedere

!Salavin ieşi dîrdîind de frig din micul bar de pe strada Lard. Făcu cincisprezece paşi şi se prăbuşi în strada Halelor, ticsită de trăsuri, de munţi de legume, de strigăte şi bîntuită de o duhoare de portocale stricate. „Ah ! spuse el, nimic n-a fost adevărat, nici dormitorul din fundătură, nici Gigon — de unde naiba i-am luat pe Gigon ăsta ? — nici Marthe, nici portofelul, nici revolverul. Dar atunci, dar atunci..."

Ploua, amorţeala începu să-l cuprindă iarăşi pe Salavin, care porni la drum fără să se mai gîndească la nimic. Peste douăzeci de minute, îşi dădu seama, fiindcă obosise, că o apucase pe strada Montagne-Sainte-Genevieve, care, după cum se ştie, e în pantă şi e prost pavată

.CUPRINS

Prefaţă..... |
Tabel cronologic..... XXXIX

Spovedanie la miezul nopţii..... 1
Nouă întîlnire cu .Salavin 133Redactor responsabil :
TEODORA POPA Tehnoredactor : TRAIAN ARGETOIANU

Dat la cules 30.03.1966. Bun de tipar 27.04.1960. Apărut 1966. Tiraj 60 160 ex. broşate. Hîrtie ziar de 50 g/m². Format 700X920132. Coli ed. 9,09. Coli tipar 6,50. A. nr. 35811966. C.Z. *pentru bibliotecile mari 84. C.Z. pentru bibliotecile mici 84—3I=R.*

Tiparul executat sub comanda

nr. 60 181 la Combinatul

Poligrafic ,,Casa Scînteii",

Piaţa Scînteii nr. l, Bucureşti —

Republica Socialistă

România

g.
duhamel

„Salavin nu e un bolnav, nu e atins de o maladie determinată ştiinţific. El nu este un «caracter» pe care să-l poţi numi cu un cuvînt — *avarul, distratul, zăpăcitul...* Şi nici nu este reprezentantul unei categorii sociale, un personaj comparabil cu cei pe care ni i-au arătat atît de bine maeştrii noştri din secolul al XIX-lea. El e un om cum sînt şi cum au fost, fără îndoială, mulţi, un om cu lipsurile şi virtuţile lui, cu defectele lui ridicule şi cu clipele lui de măre*'

GEORGES DUH/4EL